

Vabadussõja LOOB

6

LAHING.

EPISOODE, ISIKL.

MÄLESTUSI

J.N.E.

Iga asjatundja
tarvitab ainult

filme, plaate
ja pabereid.

UUED MOELEHED

---

*Londonist,
Pariisist,
Viinist
kofale jõudnud.*

RÄTSEPAÄRI PAUL LIIVAK

Tallinn, Pärnu m. 36-24.

Telefon 475-73.

Ainult kuni 1. aprillini s. a.

võite endale tellida erakordselt soodsa hinnaga

Sõjaromaanide

I valiku: 6 romaani, kokku kuni 1800 lhk.,
ilmub aprillis s. a.

Selles valikus ilmuvad lühendamatu järgmised maailmakirjanduse parimad sõjaromaanid: H. Barbusse: **Tuli**.
G. Duhamel: **Märtrite elu**. E. Hemingway: **Jumalaga relvad!** L. Renn: **Sõda**. R. Sheriff ja Barlett:
Teekonna lõpp. A. Thomas: **Katrin läheb sõduriks**.

Hinnad kuni 1. apr. s. a. ette tellides Kr. 12.50, kal-kõites Kr. 17.—. Saatekulu: Kr. 0.70 ja 0.85.

Eesti Kirjastuse Kooperatiiv — Tartus. Posti jooksev arve 22-87.

Vabadussõja Lood

Märts 1937

Trükitud 7500 eksemplari

Nr. 6

O. Sädek

Võit peab meile jääma!

Septembri rahukonverents Pihkvas 1919. a.

R. Kangro-Pool

Kui meie Vabadussõda oli kestnud juba üle üheksa kuu ja meil oli õnnestunud venelasi suruda väjapoole Eesti loomulikke piire, algatasid venelased meiega esimesed rahuläbirääkimised, mis toimusid Pihkvas 16.—18. sept. 1919. a.

Selle ametlik eellugu oli järgmine:

Asutava Kogu koosolekul 12. sept. võttis erakorraliseks teadaandeks sõna tolleaegne välisminister **Jaan Poska** ja ütles, et meie valitsus on Moskva nõukogude valitsuselt saanud telegrammi, milles tehakse ettepanek alata Eesti ja Vene vahel rahuläbirääkimisi. Telegramm saadeti Moskvast teele 31. augustil ja võeti siin vastu 1. septembril. Selle sisu oli järgmine (toon tolleaegses tõlkes): „Selle peale vaatamata, et Tallinna valitsus liitlaste surve all, rahuldades vaid nende valitsuste huvisid ja töötades Eesti rahva huvide vastu, siamaani sõjalisi operatsioone ühes Vene valgekaardi bandedega Vene sots.-föder. nõukogude vabariigi vastu Petrogradi ja Pihkva kubermangudes teostab — pöörab Vene nõukogude valitsus, tagasi võttes esiteks Jamburi, pärast ka Pihkva, Tallinna valitsuse poole ettepanekuga rahuläbirääkimistele asuda. Läbirääkimiste otstarbeks oleks Eesti riigi piiride äramääramine, niisama ka neutraal-pinna kindlakstegemine Vene ja Eesti vägede vahel, kontrolli teostamine neutraalsoonimail ja ka teiste üksik-asjaliste küsimuste üle läbirääkimine, mis otsekohe ühenduses Eesti Vabariigi iseseisvuse tunnustamisega Vene sots.-föd. nõukog. vabariigi poolt. Viimane loodab lähemas tulevikus Tallinna valitsuse poolt ettepanekut saada koha ja aja üle läbirääkimise algamiseks, seda enam, et Tallinna valitsus muidugi ise peab selgesti aru saama, et kui peale rahuläbirääkimiste ettepanekut Vene sots.-föd. nõuk. vabariigi poolt Tallinna valitsus siiski sõjalistest operatsioonidest osa võtab tema vastu, liitlaste juhtnööride järele käies, kes ennast nõukogude Venemaa peale uueks pealetungimiseks ette valmistavad, siis peab Tallinna valitsus kõik oma sõjalise pealetungimise tagajärgede eest vastutuse oma peale võtma. Ja kui nõukogude väed oma edasitungimistes edaspidi juhitud saavad ainult sõjalistest vaadetest, siis olenevad selle põhjused ainult Tallinna valitsuse tegevusest. Palun rutulist vastust ja kindlaid näpunäiteid, mis annaks võimalust kohe läbirääkimistele asuda. Välisasjade rahvakomissar Tschitscherin. 1175.

2. septembril saadeti meie välisministri poolt järgmine telegramm Moskvasse: „Vastuseks Teie raadiogrammi peale 1175 ja lisaks minu 568 on mul au teatada, et sõjaline tegevus Eesti ja Vene sots.-föd. nõukogude vabariigi vahel oli väljakutsutud Vene sõjariistades jõudude sissetungimisega Eesti Vabariigi piiridesse. Võitlus viidi sõjategevuse teel Vene piiridesse mitte mõne maavõitmise otstarbel Eesti rahva poolt, vaid ainult enesekaitse seisukohalt. Sellepärast kui Vene sots.-föd. nõukogude vabariik valmis on oma poolt ilma mingi põhjuseta alatud sõda lõpetama, siis ei ole Eesti vabariigi valitsusel mingisugust takistust selle asja üle läbirääkimistesse astumiseks ja mõlemate vabariikide enesevahelise läbisaamise äramääramiseks tulevikus. Vabariigi valitsus teeb ettepaneku nimetatud läbirääkimistele asuda Pihkva linnas ja arvab, et läbirääkimised võiksid alata 10. septembril. Palun vastust ja teateid korralduse üle frondil Eesti delegatsiooni läbilaskmiseks 584.“

Jaan Poska seletas, et hiljem otsustati Pihkva vahetada Petseriga ja läbirääkimiste päevaks määrata 15. september.

Selle rahuläbirääkimise algamise ettepaneku kohta esitas A. K. liige **A. Veiler** üleminekuvormeli, mis pooldab ja heaks kiidab valitsuse sammu. Kõik poliitilised rühmad hääletasid selle vormeji poolt, peale vanapõllumeestest koosneva **Maaliidu**, kelle esindaja **Uluots** teatas, et nemad kaasa ei hääleta põhjusel, et nemad sellest rahuläbirääkimise loost ei ole informeeritud...

Mäletan, et järgmisel päeval kõik meie ajalehed võtsid rahuläbirääkimise algamise üle sõna ja seda sammu terivitasid. Kohalik saksa leht tõi sõnumi, aga ei lisanud sellele mingit seletust juure. „Maaliit“ võttis ka sõna, kuid ei kõnelnud rahuettepanekut, vaid pahan-das, miks valitsus ei olevat Asutavat Kogu sellest varakult informeerinud. See ei olevat demokraatlik talitusviis...

Tallinna ja Moskva vahel jatkus telegrammide vahetus läbirääkimiste koha ja aja kindlaksmääramiseks. Lõpuks jõuti kokkuleppele, et läbirääkimised toimuvad Pihkvas ja Eesti delegatsioon läheb läbi frondi 16. septembril, sõites mööda Pihkva suurt kiviteed.

Delegatsiooni koostati järgmiselt: delegatsiooni juhiks oli **A. K. abiesimees Ado Birk**, liikmeiks **Julius Sel-**

ja maa, dr. Püüman ja **A. Schipai** ning kindralstaabi po.kovnik **Rink**. Kolm esimest esindasid A. K. poliitilisi rühmasid (rahvaerakond, tööerak. ja sotsialistid), Schipai välisministeeriumi ja Rink sõjaväge.

Peale nende oli delegatsioonis sekretäre, tõlk, kuller. Ajakirjanikke oli kolmelt lehelt: **Vo'd. Koch** (Päevalehelt), **J. Juhtund** (Vaba Maa) ja **R. Kangro-Pool** (Postimees). Nii sõitis Pihkvasse 19—20 inimest.

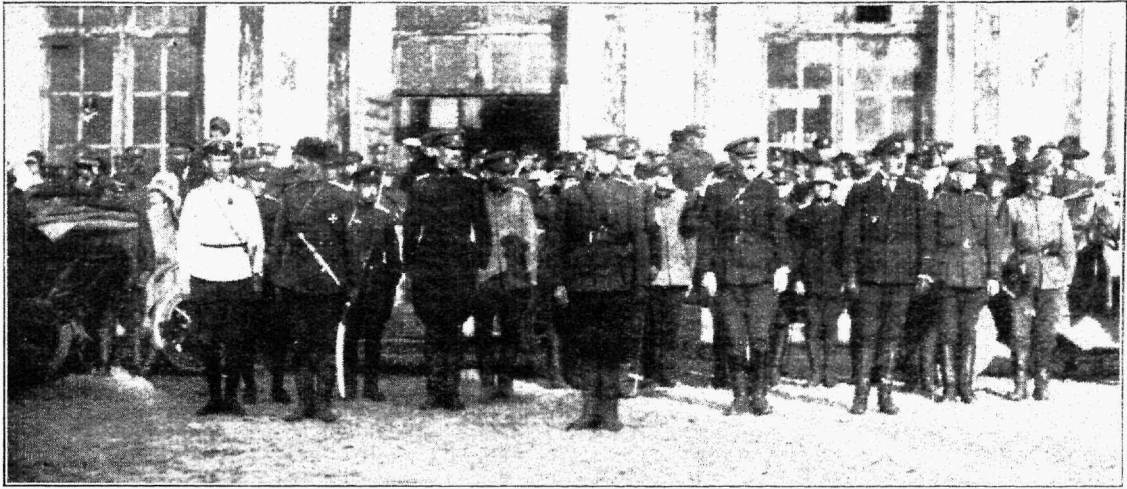
Delegatsioon sõitis Tallinnast teele esmaspäeval, 15. sept., kell 11 õhtul. Sõiduks oli korraldatud erarong. Lähkudes Tallinnast arvati, et delegatsioon jõuab tagasi 7—8 päeva pärast, kuid see sündis juba varem.

Mingit moodi tõmbus midagi kõigi südameis. Põnevust oli. Rahvast oli jaama kogunenud ja ka vägede ülemjuhataja **Laidoner** oli tulnud. Sõda oli meid küllalt kurnanud ja inimesed haarasid elava huviga võimaluse järele, mis võiks meid viia rahule lähemale. Meie inimesed uskusid oma õigusse, et sõda ei tulnud meie läbi, vaid venelaste algatuse, kui nad Eestisse sisse tungisid. Tschitscherini telegrammist kuulsid kõik, kuidas vene diplomaatilised laused asju teisiti püüdsid valgustada. Kõiki rahuldadas aga meie poolt saadetud vastuseletus ja ajakirjanduse sõnavõttud, et meie rahvas armastab rahu, pole sõda tahtnud ja nüüd valmis on rahu tegema, kui selle tingimused ei ole vastuvõtmatud meie aule ja kangelaslikult võidelnud sõjaväele. Rahvas oma vahel tegi ennustusi, kas Pihkva läbirääkimised annavad häid tulemusi või mitte.

Teisipäeva õhtul, 16. sept., kell 17.30 sõitis delegatsioon läbi meie frondi. Frondil oli kogu päev vaikne olnud. Veel eile oli punaste poolt kahuritest pommitatud **Isborskit** ja pommid suunatud raudteejaamahoonele. Pommid polnud jaama tabanud, küll aga olid purustanud naabruses olevate vabrikuhoonete lagunenud katuseid.

Nagu teatasid meie sõdurid (vist olid need soomusronglased), olevat punased oma poolele tänaseks valgeid lippe lehvimäe pannud — vist märgiks, et nad rahus ootavad meie rahudelegatsiooni tulekut.

Isborskist delegatsioon sõitis vene frondi poole teele neljas sõiduautos, millel pakkide veoks kaasas oli üks veoauto. Kiirelt sõideti edasi mööda suurt Pihkva kiviteed.

Mõni päev pärast Pihkva vallutamist mais 1919. a.

Paraadil. Vasakult Bulak-Balahovitschi adjutant (valges pluusis), Bulak-Balahovitsch, soomusrongide diviisi ülem kol. K. Parts, kindral E. Pödder (†), ülemjuhataja kindral Laidoner, kol. Pinding, diviisiülem kol. Puskar. Kõige paremal kalevlaste pealik L. Tõnson (†)

Esimene peatus tehti meie traattõkete juures ja kaaluti, kuidas minna edasi? Sest meie väeosade teades olid venelased meie edasitungimise kartusel maantee mitmest kohast purustanud. Sõideti siiski edasi — valge lipp esimesel ja viimasel autol. Purustatud teelt saadi üsna hõlpsalt üle.

Mõni verst eemal peatas meid punaste eelpost. Ta tervitas ja küsis, kas meie ei ole mitte näinud kaht punaväelast valgete lippudega vastu tulemas? Ei olnud näinud — mehed olid teet kõrval olnud ja tulid nüüd rutuga meile tagant järele. Punaste poolelt tuleb punaülem ja raporteerib, seisest Ado Birgi ees. Teda saatvad sõdurid seisavad valvokorras. Ülem teatas, et tema ülesandeks on meid toimetada Pihkvasse. Korraldus oli nii, et meie enam oma autoga edasi ei sõitnud. Meie kraam tõsteti tee ääre ja lubati järele saata. Meil aga seoti silmad kinni ja meid talutati umbes 2—3 versta ulatuses läbi punaste frondi. Hiljem oma vahel olles heitsime nalja, et silmad seoti vaid selleks kinni, et frondil näha ei saaks, et seal midagi näha ei olegi.

Siis jõudsi peatuseni, kus katted silmade eest ära võeti. Meid ümbritses suur salkkond punaväelasi ja veoautod olid kohal. Sõdurite väljanägemine oli väga kurnatud, nende riided väga kulumud, jalatsid mõnelgi üsna närused. Aga uudishimu oli nad teinud elavaks, rõõmsaks ja sõbralikuks. Nende hulgas oli ka eestlasi-punasõdureid. Ka nemad olid kuidagi üsna lahked. Nad tegid meiega juttu ja küsisid mõndki kodumaa üle. Eriti aga huvitas neid, kas ikka tuleb rahu. Juttu nendega oli aga üüriline, sest viibati käsk ja mehed vaikisid. Ja „vennastamine“ ei saanud avalduda enam muus kui jagasime taskuist kollaste karpidega inglise sigarette. Venelased neid mangudes nimetasid meid kogu aeg „barinitekt“.

Siin asetati meid mugavaks seatud veoautodele ja paarikümneminutilise kihutamise järele jõudsi Pihkvasse. Pihkvalasi-uudishimulisi oli silla juure murruna kokku tulnud. Veel rohkem uudishimulisi oli hotell „Londoni“ ees, kuhu oli meile korter määratud. Sõdurid tõrjusid neid püssidega tagasi: „Nu kudõi lezeš, podite nazad!“ Meid aidati autodest maha nagu daame, andes toetuseks kätt.

Delegatsioonile oli reserveeritud hotelli kolmas kord. Tubades valitses piinlik puhtus, trepikäänakul seisid auvahid-sõdurid, teenimine oli üliviisakas ja täpne. Kahe päeva jooksul imestasime vaid üht, et teenijad meie küsimustele ei vastanud, vaid peadnoogutavalt meie soove täitsid. Üks näitsik siiski ütles, et neil olevat keelatud kõnelemine külalistega ja meie mõistsime selle käsu ületäitmist nende poolt.

Eriti on minul meele jäänud üks ausõdur ühel trepikäänakul — vene pois oli ta. Jalas pastlad, peas omapunatud määratu lai õlgkübar, püss kannal kõrval, seisis ta seal. Ja kui mööda läksin, hiilatas ta pilk arat ringi ja siis sõnas: „Govorit ne posvoleno, barin, daite sigaretku! Andsin talle mitmel korral kokku mitu karpit. Ta silmad särased tänust. Ja kui lahkusime hotellist, lõi ta sellasesse vaprasse sirguseismissesse, et lust vaadata.

Hotellis keerles üks punase lindiga tsiviilne härrasmees, kes oli määratud hoolitsema meie heaolu eest. Peab ütleva, et hea oli seal tõesti olla.

Juba varem meid oli Moskvast kohale sõitnud Vene delegatsioon, kes asus hotelli alumisel korral.

Meid tutvustati õhtusel kohvijoomisel ja õhtusöögil, mis oli ühine.

Vene poolt olid saadetud tugevad mehed välja. Nende delegatsiooni juhiks oli teede ja tööstuse rahvakomissar Leonid Krassin ja liikmeiks väliskomis-

sariaadist Maksim Litvinov ning rahandusnõukogu nõunik prof. Bogoljepov. Konsulente oli mitu, nende hulgas ka Tartust pärit punapolkovnik eestlane Kuk. Kuidas iseloomustab minu mälestus neid mehi?

Litvinov tundus mulle mornina, osalt sarkastilisena. Kui ta omavahelisel jutuajamisel vestles, siis muljega, et ta iga lauset kavala osavusega mõtits.

Meil, ajakirjanikel, oli temaga hetkeline mõtetevahetus vaid kohvi juues. Ta küsis, et öelge, millel teie arvates baseerub eesti sõjaväe edu ja tugevus? Vist Koch vastas, et see tuleb sellest, et meie mehed kaitsevad kodu, ja kaitsmises ollakse ikka agar. Mina ütlesin, et meie juures on teostunud veel see nähe sõjaväes, mida revolutsioon õpetas, et juhtideks ei ole mehed „po nasnatšeni ju“, vaid meeste väärtuse järele: meil juhib vapper leitnant sageli üsna suuri väeüksusi. Litvinov kortsutas kulmusid ja küsis: „Kes seda ütleb?“ Vastasin, et ütlen seda päris oma arvamisenä. „Ah-aa,“ lõpetas Litvinov jutuajamise.

Krassin jättis rahulise ja suursuguse aristokraadi mulje, kõneles elavalt, usaldavalt, veenvalt. Ta märkused kõlasid sekka arvustavalt ka oma valitsuse kohta.

Bogoljepov vaikis kogu aeg, kuulatas aga kõike teraselt ja silmitses kõike samuti teraselt.

Polkovnik Kukega tegin juttu, öeldes, et mäletan teda Tartust kui ühise kooli vanema klassi koolivenda. Ta vastas, et tema mäletab ka mind. Kui küsisin, kuidas ta suhtub Eestisse, vastas ta, et elu on ta ammu toonud Venesse ja ta on kodunenud Venemaaga, kuid ta mõtleb heal meelel oma nooruspäevile Eestis. „Ah, inimene on ju elukäigu produkt,“ lisas ta juure...

Meid huvitasid Pihkva rahva meelolud. Õhtul jagatigi meile vastavad

kaardid, mis võimaldasid meile liikumisvabaduse linnas. Jalutasime siis.

Linn oli rahulik, üsna rahulik ja surutud.

Eestis oli üks vene leht ennem toonud sõnumi, et punaväed linna tagasi saades olevat seal korraldanud vere-sauna ning muuhulgas maha lasknud ka trammijuhtide kaadri. See osutus aga ekslikuks. Veresaunast ei teadnud keegi midagi. Punaväelased polnud mingit avalikku terrorit teinud. Avaiikult oli vaid põletatud batka Balahoviitši kuju ja olevat selle juures punast demonstratsiooni tehtud ning punaseid aateid kuulutatud. Tramm ei liikunud, kuid mitte juhtide puudusel, vaid elektri puudusel...

Rahukonverentsi esimene ametlik istung peeti kolmapäeval, 17. sept. kell 11 hommikul. Istungite hooneks oli valitud saksa gümnaasium, mis sõjaväe poolt oli linnaelanikest eraldatud. Istungite saali ilustasid ilupuud ja seintele olid tõmmatud suured punased kangad mitmesuguste enamlike hüüdlause-tega, millest elavalt meele on jäänud üks: „rahvaste rahu tehakse kodanliku võimu varem!“ Seintel Lenini, Trotski, Marxi pildid.

Keset saali oli asetatud pikk laud, kaetud sinkja kaleviga ja küünalühtritega; laua ümber sinised siidtoolid.

Ajakirjanike jaoks oli erilaud. Meile kolmele seltsis sinna 5—6 vene ajakirjanikku, nendest olid paar meest eestlased, kes saatsid kirjutusi „Edasile“ jne. Koosoleku alguseks oli aega, meie võisime vestelda. Kõige külalislahkemalt jagati meile lugemiseks värsked ajalehti. Leidisime, et meile seal oli vahemistatud oma-moodi piinlik üllatus: lehtede esimesel küljel seisis suurte lõuklauseliste pealkirjadega kirjutus sellest, kuidas kodanlikus vereimejate Eestis olevat proletariaadi ideede eest võitlevaid mehi hulgaliselt maha lastud ja kuidas osa vangistatud saadeti üle piiri Venesse, aga järsku neid väljasaadetuid seljatagant tulistama hakatud.

Venelased olid asjast huvitatud ja tahtsid meid oma küsimustega piinlikku seisukorda viia.

— Et kuidas ja miks nii veriselt, pooliti ilma kohtuta?

Meil oli tõesti natukene piinlik ja meile meenus elavalt kodumaal levinud jutt sellest, kuidas ametiühinglasi, kes pidasid õige punase värvinguga kongressi, suurel arvul vangistati ja osa neist kiirelt maha lasti (teiste hulgas ka tuntud anderikas radikaalne tegelane Maasik) ning terve see lugu kuidagi tumedaks jäi ning järellaineid lõi A. Koguski, kus kõneleja saadik Joonase mässule õhutadaist kõnedest veel samal istungil, kus Jaan Poska teatas venelaste poolt algatatud rahuläbirääkimise ettepanekust (12. sept.).

Meie ei tahtnud sellest kõnelda, meil oli halb. Sellepärast tegime näod, et

kuuleme sarnasest asjast esmakordselt ja oleme kuuldust isegi imestunud.

Üks eestlasi, kes ütles end lehe kirja-saatja olevat, tegi meiega sellest küsimusest lähemalt juttu. Ta ütles, et ole- vat üks neid, keda üle piiri kästud Venesse minna. Ta jutustas naerdes ja elurõõmsalt ja umbes nii: Meid viidi hea suur saik kuhugi soo ääre ja näidati Vene piiri suunas, et noh, poisid, minge siit nüüd otsejones edasi, siis jõuate Venemaa paradiisi! Ärge aga vahtige taha ega kõrvale, vaid ikka otse ette! Kurat, see kodusõda on aga ilbe küll, mul oli hõbeuur taskus ja natukene raha, selle võtsid valged poisid ära. Nad olid, saatanad, aga tee valinud — soo ja soo! Sumasime minna ja kirusime, komistasime mätastele ja vajusime jalgupidi sohu. Järsku, kuradid, hakkasid tagant tuld andma ja pommid muudkui lõhkesid meie ümber. Küll sudisime kõhuli mätaste vahele, küll jook-sime, kui saime. Hing oli armas, ja näete, nüüd olen siin ja elan ning viga pole midagi! No ilus temp see küll ei olnud!...

Saadikud võtsid istet siidtoohdel Krassin avas istungi ja kõneles üsna pikalt sellest, kuidas nõukogude töolis-vabariigi e kõikjalt tungitavat kallale. Et punased meie kodumaale tungisid, sellest ta vaikis. Siis ta toonitas, et nemad tahtvat igale rahvale jätta vaba-duse ise oma olukorra määramiseks ega tahtvat kellelegi oma ideid peale suruda. Sellest olevatki tingitud nende rahutte-panek eestlastele. Peale selle olevat rahu vajaline veel majanduslike huvide pärast nende uute rajariikidega, mis revolutsioonis sündinud.

Selle diplomaatilise-poliitilise avasõna järele sooviti meie poolt vaheaega, et pärast seda anda vastust avasõnale. Nii toimuski ja A. Birk vastas eesti-keelses kõnes, et Eesti ei ole Venele kal-lale tunginud, Eesti on oma kodu kaits-nud nii punaste kui ka landesväeri vastu edukalt selles teadmises, et sel rahval on õigus oma kodumaa puutumatusel, kes visalt ja ausalt oma kodus elab töös ja edasipüüdmisses. Eesti on valmis Vene-ga rahu elama, kui Venemaa seda soovib ja oma kallaletungist loobub.

Mõlemad pooled andsid oma sõnavõttud kirjalikult üksteisele üle.

Sellele järgnes volituste läbivaatamine ja see leiti kõigiti korras olevat. Venelaste volikirjale oli Lenin alla kirjutatud.

Pärast seda venelased soovisid, et asutagu aga kohe vaherahu tingimuste arutamisele.

Meie poolt sellega ei nõustunud, vaid Birk esitas küsimuse, kas Soomele, Lä-tile ja Leedule on tehtud rahuläbirääki-miste ettepanek ja kas nende poolt on vastatud, et nad selle ettepaneku vastu võtavad?

M. Litvinov tegi sarkastilise grimassi ja tähendas, et ta imestab, kuidas sõp-

rusriik Soome sellest Eestile pole tea-tanud, ja tõendas siis, et ettepanek on tehtud, aga vastuseid polevat veel saa-dud.

Birk esitas koosoleku lõpetamise ette-paneku, et delegatsioonil oleks võima-lus järele kaaluda sammu, kas nad või-vad üksinda ilma Soome ja teiste naa-berriikideta rahuläbirääkimisi jätkata, või osutub see vastuvõtmatuks.

Venelased esitasid küsimuse, kas käes-olevate läbirääkimiste jätkamiseks naa-berriikide „kaasatgemine“ on oluliseks põhiküsimuseks?

Meie poolt jaatati ja koosolek lõpe-tati.

Õhtul kell 7 toimus teine koos-olek. See oli väga lühike, sest Birk seletas, et ta ei saa läbirääkimiste jätkamise võimalustes seisukohta võtta enne, kui astub kulleri kaudu läbirääki-misse vabariigi valitsusega. Järgmine koosolek määrati hommiku kella 11-le.

Kuidas lood selle kulleriga ja vali-t-susega läbirääkimistega olid, ei tea ma öelda. Igatahes oli kulleriks pärsastine Tartu konservatooriumi direktor Nylän-der. Ta vist käis Eesti piirides ja sai valitsuse instruksioonid telefoniteel. Tõesti ei mäleta.

Hommikul kella 11 koguneti kolman-daks koosolekuks.

A. Birk seletas nüüd, et eesti delegat-sioon ei või rahuläbirääkimisi jätkata üksikult ja katkestab need seniks, kuni Soome, Läti ja Leedu annavad ka nõus-oleku läbirääkimisteks Venemaaga — siis võib ühiselt rahutegemise peamise tähtsusega küsimusi arutada.

See jutt ilmselt ei meeldinud vene de-legatsioonile. Krassin ja Litvinov när-vitsesid ja nad kõnelesid üksteise või-du, kuidas Eesti ka üksikult võiks ra-hutegemist jätkata. Nad kõnelesid nii, nagu oleks Eesti päriselt loobunud lä-birääkimistest.

Birk seletas mitmel korral selgita-valt, et meie vaid katkestame läbirää-kimised, aga ei lõpeta neid.

Venelased seletasid siis osalise pettu-musega, et nad on valmis edaspidi läbi-rääkimisi jätkama.

Birk täiendas veel, et Eestile on ra-hu väga armas, aga rahu peab tulema õiglase ja püsiva, aga seda annab vaid kõigi kõne all olnud rajariikide ühine rahuleping Nõukogude Venemaaga.

Koosolek lõppes kell 3,10 p. l. Tund aega hiljem ootasid meid autod hotelli ees ja tulduid teed jõudisime õhtul oma piiridesse tagasi. Huviga ja pool lõbu-salt mäletan midagi sellelt tagasisõidult. Nimelt kui jälle kinnisilmi jalu-tasime läbi vene frondi, olime kahekesi paaris dr. Püümaniga. Meid talutasid vene sõdurid. Astudes jääme teistest maha ega kuulnud enam teiste sam-mumist. Püüman oli kuidagi hirmul ja sosistas mitmel korral: „Lähme rutem, ehk venelased lasevad meid veel maha! Läheme hoidume teistele lähemale!“ Ma

17-aastane sangar, väike kapral Mihkel Aren

„Väike kapral“ — selle nime all l.-r. soomusrongi nr. 1 lahingumeeste pere mäletab oma üht kaaslast, noorukest, hulljulget, tulipäist poissi, kes oli vaid 17 aastat vana, kuid sai hakkama täismehe kangelastegudega, kes käis lahingust lahingusse, kuni Orava mõisa all läbi tikituna seitsmest kuulist ta langes surnuna jääle, millesse ka külmas...

„Väikest kapralit“ ei hellitanud elus miski. Ta tuli sealt, kus palgehigis süüakse leiba. Ta sündis Valgas (20. märtsil 1902) raudteeteenija teise lapsena; kuid varsti on ta isa-ema õnnestatud 9 lapsega. Säärase suure pere lahedaks ülalpidamiseks väikesest raudteeteenija palgast vaevalt jätkub. Ja neljateist-aastane Mihkel lahkub kodust, ise alles laps, et omal käel edasi jõuda. Emal ei ole talle muud kaasa anda kui tükk leiba. Ta tuleb Tallinna ja miski ei heiduta teda siin. Vastupidiselt, oma kirjus koju ta trööstib isegi oma vanemaid õdesid ja vendi, et küll neil läheb veel hästi...

Ta vanemad on asunud vahepeal Voldi jaama. Raudteeteenija eluasemest väheke edasi algavad mõisa põllud. Kui lapsed sinna jooksmata ja mängima eksiivad, laseb mõisnik nende peale tavali-sesti püssi. Väike Mihkel siis trööstib, et küll tuleb aeg, millal ka meil on oma maa oma majakese ümber... Ja endast ta kirjutab: mis mul viga, mul on ikka kolm rooga söögiks: hommikul kali, leib,

rahustasin, et kuigi me viimasel koosolekul venelastele oma seisukohaga ei meeldinud, ega siis sellepärast veel delegaate hakata nottima.

Lahkumine sündis väga sõbralikult ja meile hüüti järele, et tulge varsti jälle tagasi.

Tagasiminekut ei tulnud ja rahu sõlmimine toimus teissuguses kujunemises Tartus järgmise aasta 1. veebruaril...

Väike lisamälestus Pihkvast. Linn oli kurnatud, ärid enamasti suletud. Turgu peeti, aga väga vähe oli sealt midagi osta. Eidekesed ja taadikesed müüsid tänavanurkadel omatopitud suitse. Mõõta ei mõista raha väärtust enam, aga õuna tükk maksis 2 rubla, tikutops 7 r. 50 kop.

Üks enamlasi seletas, et asjad on nii muidugi kallid, kuid kes käseb spekulantide käest osta, iga tööline saab orderi ja orderiga on hoopis odavam elada.

Neli Vabadussõjas langenut.

„Väike kapral“ M. Aren (vasakult esimene) oma sõjakaaslastega. Kõik neli langesid Vabadussõjas

silk; lõunaks leib, silk, kali ja õhtuks silk, kali, leib...

Tulihingelisena, sädelevana, väsimatuna ja julgena ta lööb kaasa Tallinnas ka okupatsiooni-võimudele vastases tegevuses. Ta tabatakse — ja sakslased mõistavad ta surma. Ta viiakse ka Kalamaja surnuaia taha mahalaskmisele, kusjuures kaevab valmis endale haua ja

Teine enamlasi arvas, et saksa okupatsioon olevat Eesti vabariigile tulnud suureks kasuks, sest eestlane olevat alandlik oma rahva keskelt tõusnud hirmuvalitsejate ja kurnajate vastu, kuid saksa võimudehädad kutsuvad eestlasi esile ühise rahvusliku rinde ja see olevat jõuks nüüdseski sõjas punaste vastu.

Kodumaa vastu side polnud eestlastes-punaväelastes sugugi kustunud: tänavail surusid nad endid tugevasti meie ligi, surusid aralt ümber vahtides kirjad meie pihku ja sosistasid: armas inimene, viige kaasa, omaksed ootavad kirja!“ Kurb oli ja valus samuti, sest lihtsad inimesed ei organiseeri kunagi sõdu, kuid nemad on alati esimesteks ohvriteks teiste poolt õhutatud sõjas. Neid tõugatakse vaid ja hüütakse — armasta ja kaitse valitsust!

asub selle kaldale sakslaste kuuli ootama. Kuid ta kaitseks on samme astunud, et miks te lapse maha lasete. Väike Aren tuuakse oma haua kaldalt tagasi ja mõistetakse kolmeks aastaks vangi. Vanglast ta vabaneb Eesti Vabariigi valitsuse tegevusse astumisel.

Ja juba jälle on ta kodumaa eest väljas, tema, vaeste vanemate laps, kelle eestkostjaiks just punased end on koolutanud. Kuid väike Aren ei usu neid, ta on noore, puhta südame suure armastusega oma kodumaa küljes; lapsena tunda saanud kõiki valusid, on ta nüüd, millal kodumaal on raske, selle eest väljas kõigega, mis ta suudab.

Ta on esimesi Narva all punaste vastas, — ratsanikuna, — ja teeb kaasa sünge taandumise, kuni Kehras pääseb l.-r. soomusrongi nr. 1 peale.

Väike kapral leiab siin endale need kaaslased, kellest ta on unistanud: kartmatud, end ohverdavad lahingumehed. Ja nende hulgas elavaloomuline noor Aren on varstigi oma inimene, vääriiline väärsete seas. Soomusrongid murravad Kehra all vaenlasest läbi, ajavad punaste seljataha, pekstes segi nende read, võidult võidule. Väike mustasilmne kapral on õnnelik — ta kirjad omastele muutuvad päev-päevalt aina rõõmsamaiks.

Soomusrongid on Tapal väljas. Arutellakse Tartu vabastamist. Noor kapral

saadetakse koos ta kaaslasega Kassiga Tartusse luurele. Poisid jõuavad õnnelikult Tartu, hangivad punaste üle andmeid, külastavad nende miitinguidki — seal tunneb Areni kohalik punane Pöder, ja poisid kaovad, lahkuvad ka Tartust.

Areni vanemad elavad nüüd Voldis. Punaste meeleolu meie vägede edasitungi tõttu aina halveneb, eriti on võimuhed halvas tujus Voldis, kuhu juba kardavad tulevat eesti vägesid.

Seatakse kokku ebatruude elanike nimestik. Kaheksakümne Voldi elaniku üle langetatakse surmaotsus, nende seas on ka Arenid, kelle poeg on „valgete soomusrongil...“ Punased võimuhed kord käisid Areni isa ka peksmas. Perea talutati välja lumme, kus teda taoti näkku, ja päriti: „Kus on su poeg, valge koer!..“ Väikeste nutvate laste kari vaatas pealt, kui isa pekseti.

Tartust tulles väike kapral oma kaaslasega tulevad Voldist läbi. Juba on soomusrongile ulatunud teateid, et Voldis kavatakse veresauna. Kõikide isad, kes teenivad eesti väes, lastakse maha.

Aren tuleb isamaja juure, ta tahaks vanemaid näha ja teada, kas on kuuldustes tõtt... Kuid teda võidakse ära tunda; kui saadakse teada, et ta on kodu külastanud, põletatakse see maha... Ta möödub kodu akende alt.

Poisid tulevad Voldi alevi alla raudteeputka juure. Vaatavad aknast sisse: punased sees mängivad kaarte... Aren tahab otsekohe heita käsigranaadi sisse, kuid kaaslane laidab selle ära: ringi on lage, pole endal kuhugi põgeneda ja pääseda. Nad ruttavad edasi.

Jõudnud kolm kilomeetrit Voldist edasi, ta astub piiriputkasse, kus elab arst, et juua küsida. Kuid vastas on tuttav vana naine, suur kommunist. Aren pöörab kannu pealt ringi ja jookseb Mudajõkke sisse, et tagaajajad järele ei pääseks — see on lahti — ja märjana jätkab siis teed südatalvel.

Poisid jõuavad Peebu väikese kuusiku ette. Siin on ees aga punaste valvepost. Neil tuleb oodata ja varitseda aega, kuni pääsevad joostes metsa. Punased avavad küll tagant neile tule, kuid kuulid ei taba.

Järgmise päeva hommikul punasõdurid seletavad Areni isale: „Kaks kasukas meest jooksid metsa, vist olid valged...“

„Eks te tõmmanud neile!“ vastab Aren, teadmata, et ta oma poeg oli üks neid ja et samas punane tulistaski ta poega.

Päev hiljem — soomusrong nr. 1 ongi Voldis kohal, peal ka väike kapral Aren.

Teatavasti Voldis 12. jaanuari ööl kell 10 löödi äge ja verine lahing, kuna siin oli vastas Viljandi eesti kütipolk ja venelasi. See oli punaste viimane kants enne Tartut, kus asuvatele vägedele pandi suuri lootusi.

Kuid Voldi vallutatakse marulise tulega, kusjuures siiasamasse jaama kõrvale plangu taha jääb maha 80 surnukeha...

Areni vanemad kogu perega on varjule pugunud ühte keldri. Neid ei leia väike kapral kodust ja arvab, et punased on jõudnud juba nad maha lasta. Vaid ta noor õde on jaamas telegrafistik, kes võetakse otsekohe soomusrongile ja jääb soomusrongi diviisi staapi teenima sõja ajaks. Voldi jaam on segi. Aren tabab siin vaid väikese Pihlau ja asub seda koju saatma. Mehike arvab, et teda talutatakse mahalaskmisele, ja laseb põlvili ning palub: „Mul naine ja lapsed kodus, elame nagu linnukesed oksa peal, ära lase mind maha... Olen kõik andestanud, et sa mind ikka seintele maalised...“ Väike kapral oli jumala armust ka hea joonistaja, ning narritas naabreid, neid seintele joonistades.

Väikese kaprali südamel on vaid ta oma vanemad, keda kuski ei leia. Ta saadab Pihlau koju ja vaid hoiatab: „Ära end väljas näita.“

Samal ööl vallutatakse veel Voldi mõis. Ägeda tule all, endal padrunid lõppemas, soomusronglased eesotsas kpt. Partsiga kargavad üles ja alustavad võimsat laulu: „Eestimaa, mu isamaa...“ Punased jahmatavad. Arvavad, et suurem eesti väeüksus lauldes marsib mõisa, ja annavad end alla...

Siis soomusronglaste dessant läheb Aksi peale. Kpt. Ratassepp viib selle peale. Kuid Muda jõe ja soo jääb dessant satub punaste ägeda kuulipildujaning püssitule alla. Juba see kannab kaotusi. Reast langeb 8 meest surnute ja haavatutena. Dessant ei pääse edasi ega tagasi. Olukord muutub üha kriitilisemaks. Kuid seal äkki kõik muutub. Väike kapral ööpimedas hiilib punaste seljataha — ta tunneb ju hästi ümbrust — ja avab oma levisist tule nii punaste ahelikule kui ka nende patareile. Vaenlane satub sellest segadusse ja paneb paanilist jooksu Tartu poole.

Kuid vähe sellest, väike kapral hiilib üksi mõisa juure ja võtab mitu punast vangi. Ta teeb kõik, et oma kodukohta puhastada punastest, endal kõrvetav valu südames, et vanemaid ees ei leidnud.

Puhastanud Voldi ümbruse, soomusrongid ajavad edasi Tartu peale, vallutavad selle.

Seal jookseb väikese kaprali juure üks ta kaaslasest teatega: „Su vend viiakse parajasti mahalaskmisele...“ Aren ruttab kohale. Tõepoolest — ta ees on vend Jaan, kelle üle surmaotsus langeatud.

„Kes sa oled? Oled punane või eestlane?“ haarab seda lausudes väike kapral oma küljelt revolvi, seistes kohtumõistjana venna ees, keda pole mitu aastat vahepeal näinud, kuid kellega koos üles on kasvatatud.

„Kuidas sa leiad, kuidas te soovite,“ on venna vastus.

Nüüd selgub, et vend Jaan, kes õppinud masinistiks, oli punaste poolt oma teenistusse sunnitud. Hetkel, mil meie soomusrongid lahinguid lüües lähenevad Tartule, punased nõuavad, et Jaan Aren viiks punaste soomusrongi neile vastu. Kuid Aren ei taha seda teha, ta ei suuda seda teha. Ta peidab enese depoolae alla pennide taha. Ja punaste soomusrong ei pääse Tartust välja meie omadele vastu.

Depoost Jaan Aren aga tabatakse meie soomusronglaste poolt.

„Tule meie rongile,“ käsutab vend väike kapral, ja nüüd löövad Arenid lahinguid kõrvuti, magades samuti kõrvuti vagunis.

Valga, Võru, Petseri, Irboska vabastatakse. Väike kapral oma vennaga lööb lahinguid, on elus ja terve, rõõmus ja tujus alati.

Üks ta viimaseid kaarte koju on järgmine:

„Armsad vanemad.

Ei ole ma teile juba kaua aega kirjutanud, nüüd tuli meele ja on ka aega mõni sõna kirjutada. Mina olen praegu Irboska juures lahinguis. Venelased saavad peksa nagu jänessed.

Olen terve ja elan hästi.

Miška.“

Ühel õhtul, lebedes kõrvuti vagunilaudadel, väikesel kapralil pole und ja ta seletab vennale: „Kui sõda lõpeb, hakkame vanemaid, õdesid ja vendi toetama. Kuigi oleme kehvalt üles kasvanud... aga elame mehiste elu... Mul on Tallinnas hõbedat... Ühe punase kotist sain. See hõbe on mu Tallinna korteris...“

Ja koju ta kirjutab: „Kui tuleme venna tagasi, siis algab kõigil elu; saate omale maad, meid ei piira alatiseks mõisa maa...“

Jaan Aren saab kaks päeva puhkust ja sõidab koju tubakat ning sooje sokke tooma. Väike kapral jääb üksi. Parajasti käivad ägedad lahingud Orava mõisa all, mis käib käest kätte.

19. märtsi varahommikul 1919 käiakse soomusrongil vagunist vagunisse, et keegi tuleb kaasa Oravat ründama. Mehed on väsinud, lahinguid on viimastel päevadel kogu aeg löödud. Vabatahtlikke minejaid on vaid 14 meest, nende seas muidugi ka väike kapral. Kuid vaguni uksele ta lausub:

„Ei tahaks lahingusse minna. Olen tüdinunud...“

Kuid ta läheb siiski.

Hõre, suurte vahedega väike ahelik ründab Oravat. On soo, mil kasvavad männid. Siin tabab väikest kapralit esimene kuul, lõigates jala alt ta saapakontsa.

„Ai, ai... ära viis uue saapa kontsa... Alles kaks päeva tagasi tõin Petserist uued saapad.“

Edasi minnes ahelik satub punaste tüsedale vastupanule. Neil on haralise

Grupp Tallinna kooliõpilaste pataljoni õppursõdureid.

1. rida (vasakult): Rud. Veimer, Ed. Sakkeus, Reimann, H. Kitvell, H. Järv. 2. rida: U. Moongarten, A. Lindenbaum, Heidelberg, E. Laane, B. Methusalem

männi vahele asetatud kuulipilduja, mille tuli sunnib soomusronglasi maha heitma.

Rühm punaseid asub ühe kraavi kaldal. Aren avab nende pihta tabava tule. Neid jääb surnuna maha, mitmed tõusevad, et põgeneda. On vastastest kraavikallas puhas, Aren tõuseb, et kuulipilduja peale tormata. Kuid see jõuab ette. Väike kapral vajub maha tagasi, näoga vastu jääd. Mõnekümne sammu pealt tulistav kuulipilduja on tikkinud ta rinna läbi seitsme kuuliga.

Ta kaaslastel ei õnnestu tema surnukeha tule all ära tuua. Alles paar päeva hiljem ta sõber Suusik — kes Narva all sai surma ühe viimase sõjaohvrina, mil vaheerahu ajal vene madrus tuli „vennastama“ ja Suusik sellele ülbelt vastu astus; madrus haaras revolvri ja tulistas — see Suusik ei saa Orava all rongil rahu ja kõneleb ikka, et ta Areni toob ära. Hiilides öösel väikese kaprali juure, on see näoga külmanud jäässe, püss jäätanud külge külge. Suusik raiub oma sõbra jääst — selle nägu on tundmatuseni sisse muljutud — ja tõstab surnukeha selga. Samal hetkel tabab punase kuul teda päkka, kuid selle peale vaatamata Suusik toob väikese kaprali ära.

Areni õde Valgas käib igal õhtul vaatamas Irboska alt tulevat surnute rongi. Ta ootab nagu alateadlikult kedagi.

Tol saatustlikul päeval, mil väike kapral on jäisena kaaslaste seas, diviisi staabis kõik suhtuvad telegrafist Arenisse kuidagi tõsisemalt. Kuid viimane, heitnud pilgu üle laipade, ei märka mi-

Raekojaplatsi „lahing“

Tallinna Raekojaplatsi lahingust Vabadussõja päevil on räägitud õige palju. Seda sündmust on püütud tõlgitseda väga mitmel viisil, kuid autoriteetselt seletust pole sellele leitud. Kuna sündmus oli Vabadussõja kõige kibedamal momendil, mil vaenulised väed olid vallutanud juba osa vabariigi pindalast, siis polnud sel ajal ka selleks aegagi, et asja pike-malt juurelda. Võimudel oli niigi hoopis palju esmajärgulist tööd. Agr. K. Keskküla, üks sündmuse pealtnägijaid ja kaudseid kaasategijaid, jutustab asjast avalikkusele seni tundmata üksikasju:

Kaks Narva õppursõdurit, K. Liiberg ja K. Keskküla — esimene 19-a., teine 18-a. — said ülesande viia vagun vilja Jõhvist Tallinna.

Nemad olid nüütelda vaguni relvas-

tatud saatjad, kes pidid selle eest vastutama, et viljavagun jõuaks ka toitlusministeeriumi käsutusse.

Õnnelikult jõuti viljavaguniga Tapani. Seal selgus õhtul, et enne järgmist hommikut ei saa vagunit edasi viia. Noored sõdurid olid väsinud, andsid vaguni Tapa jaama ülemale hooldamisele ja heitsid ise puhkama. Järgmisel hommikul selgus, aga, et viljavagun on läinud salapärasel teel kaduma. Ka Tapa jaama ülem ei osanud anda usaldusväärset seletust.

Noormehed sõitsid Tallinna ja tegid vaguni kadumisest ettekande toitlusminister dr. Jaan Raamotile. Minister küsis teateid frondilt ja lubas asja uurida välja; käskis sõduritel tulla järgmisel päeval tagasi. Hiljem selgus ministri ütlusest, et saks-

dagi erilist — vaid võõrad surnukehad, laip laibas kinni.

On surnute rong välja sõitnud Tartu sihis, talle teatatakse, et ka vend sõitis sellel. Õde annab telegrammi koju, et Mihkli laip on teel Tartu...

Kompsud ja asjad kokku pannud, teine vend Aren on sel hetkel teel jaama, et soomusrongile tagasi jõuda, kuid läbi aia pugedes ta tõmbab katki oma kasuka ja pöörab siis teelt tagasi, et ema augu kinni õmbleks. Kodu laual on õe telegramm.

Vanem Aren asub uuesti teele jaama. Kuid isa leiab ta heki tagant kummuli lumes — endasse süvenenud, ealeski tasakaalu mitte kaotavat venda oli haaranud valu venna järele.

Väike kapral tuuakse Tartust ja sängitatakse Lähte surnuaiale. Aga ka siin ta ei saa esiti rahu. Kolm aastat järgmööda tallatakse ta haud, see tehakse maatas. Ja mahajäetuna, tallatuna leiate praegugi väikese kaprali ja uhke sõjasangari haua Lähte surnuaial...

J. Pert.

LENNUKIJAHT

Kuidas 4. polgu sõdurid tulistasid alla sakslaste lennukeid

1919. aasta nelipühade eel sai 4. polk puhkuse ja saadeti Narva, kus tuli täita mitmesuguseid jooksvaid ülesandeid. Pingutava eesliinil viibimise järele oli puhkus meestele nahka mööda. Paari päevaga ununesid liinil üleelatud raskused. 3. rood viidi Ivani poolele korterisse, ning roodu kantsleil sai peavarju õpetaja majas. Rühmad olid laiali mitmes erikohas, sest roodul tuli täita kogu aja ka vahiteenistusega seotud ülesandeid. Pealegi puudusid vastavad ruumid, kuhu kõiki mehi oleks võimalik olnud mahutada.

See oli pühade laupäeval, kui roodu ülem teatas meestele, et tuleb igaks juhuseks valmis olla, sest olevat andmeid, et Narvale lähenevat vaenlase lennuk. Niisuguste riistapuude vastu oli meestel huvi suur, sest vähe neid oli neil päevil liikvel ja lennuki alla põrutamine oleks ikka sootuks teine asi, kui mõnele varesele tinaube läkitada. Ajavii-tekts nokiti neidki ülalt alla. Mehed jälgisid silmapiiri erilise huviga. Mõõdus juba hea tükike aega, kuid vaenlase lennukist polnud midagi kuulda-näha. Aegamööda hakkas raugema ka meeste esialgne tuhin.

Agas teatas Plüssa silla vahipost ootamatult, et silmapiiril on vaenlase lennuk ja läheneb Narvale. Kohe järgnes rooduülemalt käsk häireks. Mõni silmapilk hiljem ootas kogu meeskond ärevusega teraslinna lähenemist. Meeste pettumus oli aga suur, kui lennuk valvel oleva roodu kohalt üle ei lennanud, vaid umbes Oudova tee kohalt linna poole kihutas. Mehed sajatasid, et neil see ilus noos nurja läheb. Kahekordse huviga aga jälgiti edaspidiseid sündmusi, sest veel oli üks võimalus, et lennuki tabamise au jääb 3. roodule: üks roodu rühmadest oli valvekorral Oudova tee lähedal.

Lennuk lähenes valverühma seisukohale ja mehed eemal jälgisid hinge kinni pidades asjakäigu edaspidist arenemist. Valverühm lasi masina endi seisukohtadele juba õige lähedale tulla ja siis järsku avati suurele linnule püssituli.

Eemal valvel seisnud roodu mehed ei suutnud enam oma seisukohtadele jääda, vaid nemadki hakkasid kiiresti jooksma laskjate suunas, ise kogu aja jälgides lennuki tegevust. Esimesed laskud ei tabanud, sest lennuk oli juba ületamas valverühma seisukohta. Järsku aga paistis, et masinaga pole enam

Lennu suund läks üle valvel oleva meeskonna

kõik korras. Endise hooga lennu asemel hakkas suur teraslinde aegamisi edasi liuglema, otsides nähtavasti sobivat maandumispaika. Liugles veel tükike maad ja maandus siis aeglaselt Kalevifabriku parki. Mõni silmapilk hiljem olid ka mehed jaol ja lennukist käsutati välja kaks meest: üks vanapoolne sakslane ja teine saksa sõjaväelase rõivas lendur.

Edaspidine sündmustekäik võttis aga ootamatu pöörde. Linnast oli kohale kihutanud auto Põhja-armee ohvitseridega, kes olid maruvihased, et eestlased lasknud alla nendele appi saadetud lennuki. Sõnavahetus võttis üha ägedama kuju ja sõdurid jälgisid seda huviga, endamisi soovides, et meie ohvitseridelt tuleks korraldus venelastele õpetuse andmiseks. Vene valgetel meie meeste seas mingit poolehoidu ei olnud, mille pärast nende käsi seal oleks võinud räbalamini käia, kui nad seda ise ehk uskusid. Jutul tehti meie meeste poolt aga järsk lõpp: venelastelt võeti auto ära ja meie mehed tegid sellega ilusa sõidu linna.

Nagu hiljem selgus, oli allalastud lennuk täiesti terve. Mootoris oli laskmisel sattunud üks püssikuul ja jäänud peatuma ühe hammasratta vahele, mille tagajärjel lennu jätkamine osutus võimatuks. Juba mõni päev hiljem tehti selle masinaga luurelendusid vaenlase poole.

3. roodus teenis üks endisi madrusid, kes mõistis saksa keelt. See mees oli lennuki allalaskmise järele nuhkinud lennuki juures ja siis kuulnud lendurite omavahelist kahekõnet, milles mehed muret tunnud selle üle, et tuleks mingil moel teade saata teistele lenduritele, et nad järgmisel päeval lendu meie poole ette ei võtaks, sest eestlased, sindrid, oskavat püsse päris hästi tööle ra-

lased, kes viibisid osaliselt alles Eestis, olid varastanud viljavaguni ära ja sõidutanud ta Riia poole!

Tallinnas kohtasid K. Lüberg ja K. Keskküla teisi Narva poisse, kes kuulusid ühte Narva kaitseliidu osasse ja olid tulnud Tallinna puhkusele. Narva alg- ja keskkooliõpilasi-kaitseliitlasi võis olla Tallinnas umbes 20-meheline relvastatud salk. Viljavaguni saatjad asusid oma koolivendade juure öökorterisse, kommertsgümnaasiumi 3. korrale.

Kuna Narva oli punaste võimuses, siis asus Narva komandant Tallinnas ja töötas vanas vaekojas, Raekojaplatsil. Narva kaitseliitlased-koolipoisid käisid tema juures asjatult nõutamas sõduripalka. Mingipärast polnud komandandil seda võimalik maksa.

Ühel päeval läksid kõik narvakad, koos Lübergi ja Keskkülagaga, jällegi komandandi juure vanasse vaekotta palka nuruma. Tol ajal oli kombeks, et liiguti relvastatult. Osa mehi läks

vaekotta sisse, kuna väiksem hulk, umbes 5 poissi, jäi välja.

Vaevast olid noored sõdurid saanud olla mõne minuti vaekojas, kui üks poistest jooksis üles ja teatas, et „punased on väljas“. Ajal, mil palganõudjad jooksid hüüde peale trepist alla, kostsid väljast üksikud paugud.

Üks 15-a. algkooli poiss-kaitseliitlane oli juba põlvili asendis ja tulistas rahvahulga pihta. Üks „kahepaelamees“ sumas aga kogu aeg õhku lasta. Rahvast võis Raekojaplatsil olla koos umbes 300—500 inimest.

Keegi vurrudega mees tunginud Keskkülale kallale ja tahtnud temalt rebida ära püssi. 15-a. algkooliõpilane aga tulistanud kallale tungijat ja viimane saanud haavata. Seepeale hakkas rahvas valguma laiali. Üldse lasti 30—40 pauku, suuremalt osalt küll hirmutamiseks ja õhku. „Lahing“ nõudis kaks ohvrit, kuna 3—4 inimest sai haavata. Varsti oli kohal ka

kaitseliidu ratsasalk ja puhastas Raekojaplatsi meeleavaldajaist lõplikult.

Hiljem selgus, et ajal, mil Narva poisid olid vaekojas, oli valgunud Raekojaplatsile suurem rahvahulk, kes suhtus kaitseliitlastesse ilmse vaenlikkusega. Esimene pauk olevat lastud just pahempoolsete meeleavaldajate hulgast. Vaid seepeale avanud Narva koolipoisid tule, esialgu siiski õhku. Hiljem kuuldus veelgi, et sama rahvajouk oli võtnud siin-seal kaitseliitlastelt püsse ära.

Narva koolipoisid-kaitseliitlased läksid pärast Raekoja „lahingut“ Tallinna komandandi käsutusse ja täitsid komandandi komando koosseisus mitmesuguseid ülesandeid. Muuseas käidi selle koosseisuga otsimas läbi ka „admiral“ Bleimani korterit, kust ei leitud aga muud kui tühje sahariinikotte.

Käesolevate ridade jutustaja astus J. Pitka poolt formeeritavasse mereväkke ja tegi kaasa esimese dessandi Loksal.

kendada! Meie sõdur teinud, nagu poleks ta sõnagi võraste jutust mõistnud, ja rääkis sellest hiljem oma roodukaaslastele. Nii läks jutt ka rooduülemale kõrvu, kellele aga sellele suuremat usku polnud. Ta tähendas siiski igaks juhuks, et kui midagi sarnast peaks sündima, et kui järgmisel päeval kaks lennukit jälle silmapiirile peaks tulema, siis need jalamaid alla pörutada!

Järgmine päev oli nelipühi esimene püha ja enamik meestest oli juba unustanud jutu kahest lennukist, mis sel päeval pidid lähenema. Nähtavasti polnud ohvitseridelgi sellesse kuuldusesse suuremat usku, sest juba aegsasti tegid nad ettevalmistusi linna minekuks. Lahkumisel roodust kutsus rooduülem igaks juhuks siiski kõrvale oma tublimat sõduri H. K. (Heinrich Kallas, elab praegu Rakveres) ja ütles sellele, et kui kuramuse sakslased siiski peaksid tulema, võtku nad siis lennukid korralikult vastu!

K. ja roodu kirjutaja P. (Poleczinski) jäid omaette peremeesteks juhtkonna lahkumisel. Ajaviiteks löödi roodu kantseleis kaarte. Võõraste lennukite lähenemine oli juba unustatud. Mehed on just lõunale asumast, kui välitelefoni-aparaadi kell vaikuse katkestab. Roodu valvest Plüssa sillal teatab, et silmapilgul lennanud seal Narva suunas üle kaks võõrast lennukit, arvatavasti sakslaste omad. Silmapilguks kaotavad K. ja P. oma külmavere. Ühtki ohvitseri pole kättesaadaval ja käskjala läkitamine linna poleks päästnud seisukorda. Paari minuti jooksul võivad lennukid kohale jõuda ja selleks ajaks on tarvis ettevalmistustega lõpule jõuda. Kirjutaja teeb veel katset rooduülemale või ükskõik millise ohvitseriga ühenduse leidmiseks telefoniteel, kuna aga reamees K. meeskonnaruumi jookseb ja oma algatusel häire annab.

Seda aega, kui rood välja jõuab, on ka lennukid juba nägemispiirkonnas. Lennusuund läks üle valvel oleva meeskonna, mis pärast kiiresti tuleb otsustada edaspidiste sammude suhtes. Hakkaja reamees K.-gi on pead kaotamas!

Kantseleist jookseb välja ka kirjutaja P. ja laotab lootusetult käsi: ta ei saanud kätte ühtki ohvitseri! Lennukid aga lähenevad iga silmapilguga ja oleks aeg tulistamiseks!

Reamees K. lõpetab äreva vaikuse. Lühidalt ja selgelt, kui oleks ta elupõlve harjunud roodule käsklusi jagama, teeb ta korralduse lennukite tulistamiseks. Hetk hiljem alustab roodu üks kuulipildujatest lennukite tulistamist ja sellele järgneb silmapilkselt korratu püssiragin meeskonnalt. K. pühib higi laubalt. Püssiragin haarab aga tedagi ja koos kirjutajaga tulistavad nemadki. Südamas lootis K. aga kogu aja, et ehk viimaks ometi jõuab kohale rooduülem ja kiidab heaks ta tegevuse.

Lendurid näivad esimesel pilgul üllatatud olevat ootamatust vastuvõtust, kuid siis toibuvad nemadki ja vastavad kuulipildujast. Lilienthali mõisas asus korteris 9. rood, kus silmapilgul kohal oli ka rooduülem M. Kuuldes ägedat laskmist jooksevad ka seal mehed välja ja nähes, et 3. rood peab lahingut kahe võõra lennukiga, annab ka tema käsu lennukite tulistamiseks.

Üks lennukitest teeb õhus imeliku nõksu ja hakkab kohe selle järele kiiresti alla tulema. Seda nähes alustas ka teine masin maandumist, kuid sai enne veel samuti pihta kui eelminegi. K. ja P. hakkavad kiiresti jooksmas lennukite maandumispaiga poole. Neile järgnevad hiljem ka teised.

Pehme maapind võttis lennukitelt liuglemise võimaluse ja mõlemad masi-

Jõudnud hobusemehe kohale, peatati auto

nad lendasid maapinda puudutades ülekaela. Kummaski lennukis oli kaks meest, kellest üks oli ohvitseri rõivaits, kaks sõdurit ja üks erariides isik. Mehed ei mõelnudki enam vastupanule ja näisid kannatlikult ootavat lähenevate sõdurite edaspidiseid korraldusi.

Vahepeal jõudis kohale rooduülem, kes linnas oli kuulnud sündmusest. Ohvitserid hakkasid saksa keeles olukorda selgitama, mille juures selgus, et üks sakslastest oli jalast haavata saanud. Rooduülem tegi K.-le korralduse sakslase toimetamiseks haiglasse. Sellele teekonnale asudes algas reamees K. suur seiklus.

Haavatut küüditamiseks saadi hobune ühelt talumehelt, kes parajasti oli teel Narva. Sakslane asetati vankrile ja relvastatud saatjana järgnes hobusemehele reamees K. Natuke kahju oli mehel lahkuda lennukite juurest, kus ta kaaslased endiselt edasi askeldasid, kuid korraldus tuli täita. Vaevalt mõnisada meetrit oli teekonda linna suunas jatkatud, kui mööda maanteed kiiresti lähenes auto, mis oli täis ohvitseri, nagu eemalt näis. Veidi hirmu pugus K.-le naha vahele, sest võis arvata, et linna poolt lähenevad kõrgemad ohvitserid, kes sõidavad sündmuskohale.

Jõudnud hobusemehe kohale, peatati auto. See oli täis maruvihaseid Põhja-Lääne armee ohvitseri. Nagu selgus hiljem, oli tegemist armee staabiga, eesotsas kindral Rodsjankoga. Kindral nähes, et linna küüditatakse haavatud sakslast, kargas autos püsti ja hakkas reamees K.-le karjuma, et ta jalamaid kogu oma püssiga kaoks ja vangid vabaks laseks. Sakslased tulnud oma lennukitega neile appi ja nüüd julgesid mõned eesti närukaerad nende päästjatele kallale tungida!

Jahmunud reamees K. ei osanud esialgu sõnagi lausuda. See oli esimene kord elus, kus ta vastamisi seisis nii kõrge sõjaväelasega, kes pealegi temaga rääkis vihaselt. Kohmetus vist oligi põhjuseks, et K. hobusemeest ei käskinud teekonda jätkata, vaid ammuli sui vahtis kindralit, kes vahetpidamata edasi karjus. Rodsjanko aga nähes, et reamees temast üldse kui ülemusest välja ei tee, kaotas viimsegi tasakaalu raasukese, ning haaras küljel rippuva revolveri kabuuri järele, lubades näidata, kuidas kaabakaid karistatakse.

Nüüd oli ka K.-l selge, et vahejuhtumine võtab tõsisema ilme kui seda esialgu võis aimata. Võis kindel olla, et maruvihane kindral oma saatjatega

temaga samas lühikese lõpu teeb. See mõte andis aga K.-le julguse ja otsustamisvõime tagasi. Kuram, üks vene argpüks julgeb teda, Eesti sõjaväelast, sel kombel kohelda, kui tema täidab oma ülemale käsku! Järsk vihahoog haaras reamehe ja teadmata, mida teeb, haaras ta seljalt püsti, ning sihtides jahmunud kindralile ja selle kaaslastele, karjus julge reamees:

„Ruuki verh!“ ja lisas siis sulaselges eesti keeles juure: „sead, niisugused!“

Raske on oletada, kuidas sündmus oleks arenenud, kui samal silmapilgul poleks linna poolt kohale jõudnud kihutav ratsanik, kelles K. ära tundis oma pataljoniülemat. Enne kui K. jõudis juuretuliüle olukorda selgitada, algas uuesti sõim autost. Kindral oli esialgu keeletult jälginud järsku rahu kaotanud reamehe tegevust. Nüüd suutis ta jälle rääkida ja karjus pataljoniülemale, et see silmapilk võtaks relvad sõdurilt, kes ei oska kohelda kõrgemaid ohvitseri. Pataljoniülem ja venelased hakkasid vastamisi vaidlema lennukite mahalaskmise ja K. teguviisi üle, mille juures ärevaks muutusid ka teised autos viibivad vene ohvitserid ja närviliselt mängisid seejuures küljel rippuvate revolveri kabuuride kinnituspinnaldegaga. Seisukord näis muutuvat kriitiliseks kahele eestlasele, kes seisis vastamisi salkkonna marrusattunud vene valgetega.

Õnneks oli vahejuhtumit märgatud ka lennukite juures, kust mehed maanteele lähenesid. Pataljoniülemale käeviipe peale jooksid lennukite tulistamisest sõjahoogu sattunud mehed valju hurraaga maanteele ja ümbritsesid silmapilkselt auto. Vene ohvitseridel näis seisukord hädaohtlikuks muutuvat, sest meie mehed ähvardasid puruks peksta esitaks nende sõiduki ja pärast valu anda ka ohvitseridele endile. Meie ohvitseridel oli enne tegemist, kui mehi rahule saadi sundida.

Rodsjanko andis oma autojuhile käsu linna sõitmiseks ja auto liikumahakkamisel hõikas ta pataljoniülemale üle öla, et nüüd toob ka tema oma mehed välja ja õpetab, kuidas koheldakse tema käsu mittetäitjaid!

Teade sündmusest ja kindral Rodsjanko ähvardusest saadeti käskjalaga polgu staapi. Venelaste lubadus, vange oma jõuga vabastada ja vägede väljatoomise ähvardus, neist võis paljugi välja lugeda, mille pärast meestele tehti korraldus linna servale ootama jääda edaspidist sündmuste käiku. Puusilla juure seati rood sõdureid ja õppeko-

MEIE LÕOMING SOOMUSRONGI «SELLIDEGA»

See oli 31. detsembril 1918. a. Teenisin tol ajal Jõhvi Kaitseliidu roodus. Rooduülemaks oli lipnik Toomel, nooremateks ohvitserideks: lipnik Peepson, lipnik Neuhard ja nende ridade kirjutaja. Meeskond koosnes Jõhvi kihelkonna kaitseliitlastest: Jõhvi, Järve, Voka valla ja Jõhvi alevi meestest, kes kohalike punaste viha alla sattunud või vabatahtlikult tulnud — enamik jalamehed ja kümnekond ratsameest. Seal oli mehi kõigist klassidest: sõjamehi ja vähikuid sõjaasjanduses, noori ja vanu habemikke, taluperemehi ja sulaseid ja mitmesuguseid asjamehi. Kõik nad olid oma riietuses, oma vööri ja ratsahobustega ja toidukraamiga — ühe sõnaga: oma kulu ja kirjadega, ainult püss ja padrunid olid riigi. Olime ühesugustes tingimustes. Kõik teadsid, et punaste pihku sattudes ootab meid ainult kuul — see liitis mehed kokku ühiseks pereks, klassivahede peale vaatamata.

Meie roodu kaks rühma olid seekord määratud 5. polgu staabi kaitseks, mis asus Jäneda mõisa vesiveskis. Möödunud ööl olin mina olnud oma rühmaga valvetökkese raudtee vahimajakese nr. 103. Kitsas vahimajakases olime mööda saatnud öö kui silgud püüis: polnud ruumi istumiseks, tuli seista kogu aeg. Väljas oli külma 20 kraadi, mispärast kõik peale tunnimeeste pugesis tupp.

Hommikul vahetas meid lipnik Neuhard oma rühmaga ära. Saime korteri Jäneda mõisa töölismajadesse. Töölised näisid olevat punaste poolehoidjad ja kohtlesid meid halvasti. Suuremal

mando igaks juhuks valmis, et venelasi korrale sundida, kui nad mõne lubamatu sammu astuksid. Öhtuvidevikuni oodati ärevalt sündmuste arenemist, kuid nähtavasti vaibus kainema mõtlemise juures Rodsjanko viha ja loobus jõuga väljatulemisest.

Vangid toimetati meie meeste poolt alles öhtu eel linna ja anti üle polgu staabi.

Agasi ei lõppenud veel sellega. Sakslased kaebasid, et nemad oma lennukitega olnud juba maandunud, kui neile tuli peale löödud. Vastutulistamisest polnud nende seletuse järele jutugi. Maandumine sündinud kohe, kui selleks alt korraldus tehtud. Sündmuse kohta alustati juurdlust, ning näis, et reamees K. langeb sõjakohtu alla. Ulekuulamisel seletasid teised sõdurid, et tulistamist alustatud K. korralduse peale ja nemad olnud arvamisel, et K. neile annud edasi vaid korraldusi, milliseid saanud rooduülemalt.

Juurdlus aga selgitas, et sakslaste seletused ei vastanud tõele. Laskmispaiگا läheduses oli põllul lennukite tulistamise silmapilgul loomakar, ning kaks looma olid saanud haavata ja üks surma. Selgus, et surma toonud kuulid olid lastud ülalt, seega saadi lennukitelt tulistamise fakt vastuvaidlematult kindlaks teha. Rooduülema ja teiste ohvitseride seletused aitasid suurel määral reamees K-d päästa, ning valesüüdistusele rajatud juurdlus lõpetati.

OME.

osal meestel oli toidukraam oma käest ja näpuotsast anti ka polgust, aga häda oli toidu valmistamisega. Mõisatöölised peitsid kõik pajad ja pannid meie eest ära, ka puid ei olnud. Pidime ise kõike otsima, ja mehed „leidsidki“ kõõgiriistu ja puid. See oli võtnud aega, kuni süüa saime.

Oli kell 15. Mehed olid vast heitnud kusagilt „leitud“ poristele kartuliõlgedele puhkama, kui minule staabist käsk tuli staabi minna. Jäneda vesiveski möldri toas istus mureliku näoga polkovnik Reek, 5. polgu ülem, ja paar staabiohvitseri, suur maakaart laialilaotatud ees. Käseb mul võtta rühm ja minna valvetökkesse staabist ida pool asetsevasse heinaküüni ja postid teedele välja panna. Igast juhtumisest teatada. Teadete järele mõned meie roodud lahkuvat liinilt ja punased võivad meid üllatada.

Käsu kohaselt viin mehed küüni, mis asetseb umbes paar kilomeetrit Jäneda vesiveskist ida pool, kesk lagedat mõisa põldu, maantee ääres, mis tuleb Amblast; teine väiksem tee läheb ka küünlähedalt mööda, siirdudes raudtee vahimajakese nr. 103 juurest üle raudtee Kitsekülasse. Ümberringi lage mõisa põld; põhja pool umbes 1½ km põldu, siis raudtee ja kohe selle taga musta müürina paks mets; läänes — umbes kilomeeter põldu, siis võsastik.

Panen tunnimehed teedele — teised mehed asuvad küüni. On selge ja külm talvine öhtu. Lumi helgib valgust, mispärast ümbrus paistab kaunis kaugele. On vagane: ainult lumi krigiseb tunnimehe jalge all ja 20-kraadine pakane paugub aiateivastes. Meie soomusrong, mis eile öösi vahetevahel seis raudteemajakese juures, on pealinna poole tagasi tõmbunud, missugune asjaolu näerveerib mehi — soomusrong, see on ju nende tugi ja kalju.

Küün, kus asume, on suur ja kõrge laudehitus. Mehed teevad küüni keskele tule. Istume tule ümber ja soojendame. Nokitakse üksteist, kõige rohkem neid, kes on murelikud ja mornid; naljatakse, et kunagi pole meil õnne: möödunud ööl oli soe, aga kitsas ruum, täna jälle ruumi tervele rügemendile, aga külm keerab kringliks.

Korraga segavad üldist vaikust mõned püssipaugud raudtee pool ja... mõne minuti pärast on seal päris lahing käimas. Lastakse nobedasti vastamisi. Meie kuulipildujad töötavad närviliselt. Tõusevad raketid ümbrust valgustades. Jõuab joostes kohale meie rühma side-meis lipnik Neuhardi rühma juurest ja teatab, et punased tungivad suurte jõududega Kitseküla poolt peale; rühm ei jõua vastu panna ja taganeb meie juure — neid mitte lasta. Kibe laskmine on jõudnud haripunkti. Seisame küüni juures ja ootame kärsitusega lahingu lõppu. Appi minna on mõtetu: lageda välja peal ei saaks meie neid aidata, kuna siin maanteekraavis on parem vastupanupositsioon; pealegi on Ambla poolt oodata ka punaseid. Peagi kostab raudtee poolt läbi karge talveöö võimas hurraa ja siis jääb äkki kõik vaikseks. On näha, kuidas tumedad kogud ahelikus vahimajakesest ära taganevad. Mööda teed

lohistavad polgu kuulipildujakomando mehed kaht kuulipildujat „Maksimi“. Paistab võorastavana, miks punased meie taganejaid ei tulista.

Käskutan oma mehed maanteekraavi lume sisse ahelikku. Ühe kuulipilduja asetame küüni nurga juure, teise — ahelikku vasakule tiivale, et võimalikult ristata tiivatuld saavutada. Juuretulnud meestega pikendame ahelikku edasi. Kuulen, et punaseid tulnud Kitseküla poolt „musttuhat“, kõik mets olnud neid täis. Meil kaotusi ei olevat, peale kahe vang. Informeerin asjast staabi, sealt kästakse paigale jääda.

Väljas paugub 20° pakane, mehed aga lamavad vaikselt ja tähelepanematult lume sees ja ootavad kärsitusega vaenlase pealetungi, kes meie taganejate kannul peagi vist siia jõuab. Minutid tunduvad tundidena. Meie seisukohal pole viga, kuna vaenlane peab lagedat põldu mööda ründama. Padruneid on meil ka terve reekoorem taga.

Raudtee pool on aga hauavaikus — kõigi pingutuste peale vaatamata ei näe meie sealpool mingisugust liikumist.

Siis tuleb staabist käsk lipnik Neuhardil liikuda oma meestega tagasi raudtee vahimajja: seal on omad, soomusrongi mehed.

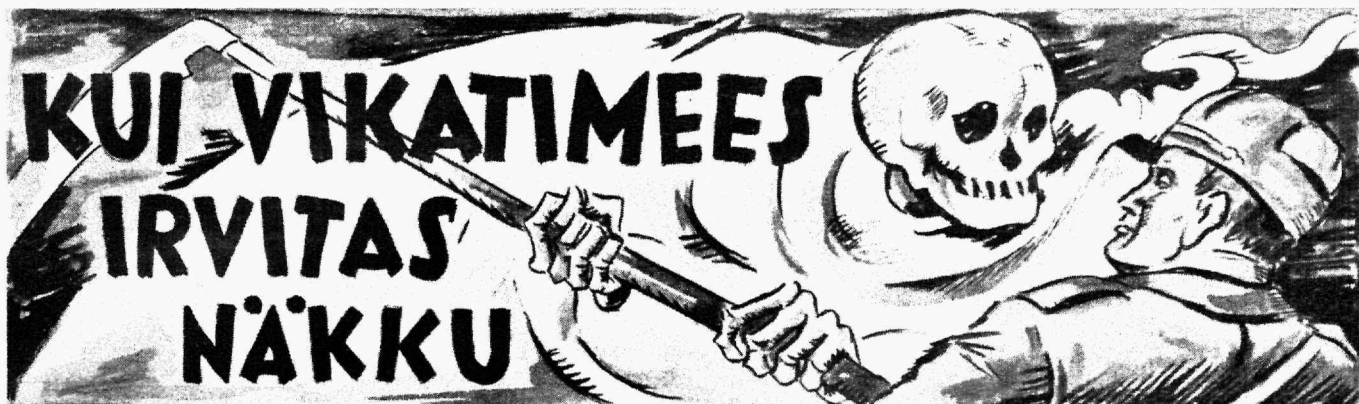
Selgub, et meie vahipost Kitseküla tee peal, mitte teades luurajate väljasolekust, arvas soomusrongi mehi, kes tulid Koolma külast luuramisel, olevat punased, avas nende pihta tule ja taganes omade juure. Soomusrongi mehed aga, soovides rongi peale minna, aga saades lasud pihta ja arvates, et punased on raudteemajakese vallutanud, paiskusid ahelikku ja tungisid peale. Paljudes lahingutes juba karastatud soomusrongi mehed, kasutades head maastikku, löövad meie mehed põgenema. Vahimajakesest saadakse kaks „vangi“ — siis selgub kõik. Kaotusi ei olnud „kummalgi pool“.

Käskutan oma rühma mehed tagasi küüni, uuendame tule, mis vahepeal on kustunud, ja tule juures soojendades annab see vahejuhtum tükiks ajaks kõneainet. Kell 12 soovime üksteisele head uut aastat ja siis mõni piüub uinuda, aga ära ikka uinu, kui üks külg praeb ja teine jääb.

1. jaan. kell 10 hommikul tuleb staabist leitnant Vaskolt käsk, minul oma mehed tuua moonamajadesse puhkusele, lipnik Neuhardi rühmal aga jääda raudtee vahimajja paigale.

Veidi puhanud, olid mehed rõõmsad ja pörutasid öhtul, moonakate vihaste pilkude all, isamaa-laulud lahti. Meeste lõbus meeoleu ennustas aga alati taganemist. Taganemise käsku kuuldes jäid aga mehed nukraks, morniks — kui kaugele sa ikka taganed oma kodukohast ja kõigist, kes sulle armsad. Ööl vastu 2. jaanuari taganesimegi ühes staabiga, olles polgu moonavoori kaitseks, 25 km pealinna poole ja asusime Alaverre mõisa, kuna polgu staap jäi Rokkülasse. See oli meie viimne taganemine — siit algas meie võidutee.

E. Bachval,
res.-noor.-leitnant.

„Olen Vabadussõjas rohkem kui üks kord viibinud ohtlikus seisukorras,“ jutustas mulle üks mu koolivellesid — kooliõpilane-vabatahtlik, üks tublimaid poisse, keda ma üldse tunnen, — „ning saanud tunda nii mõndki ohtu. Vähi- masti viiel-kuuel sellisel juhtumil olen riivanud varitseva surma külma külge ja siis on vikatimees irvitanud kohutaval kooljalõustal mulle näkku. Hiljem olen mitmeti mõtelnud noile raskeile hetkile, ja ma võin õigustatult ütelda, et iga sõdur säilitab oma elu vaid tuhandete juhuste läbi ja iga sõdur usub ning usaldab juhust.

Mu elu mälestusrikkamaid episoode Vabadussõjas on järgmine, mille iga peensus on end surunud teravasti mu mällu:

See oli ühel 1919. a. südasuvisel päeval Porhovi sihil. Teenisin tollal kuulipildurina soomusauto „Vibuasel“. Niimetatud päeval läks meil viltu, kõveramini kui kunagi varem: ühest pehkinud maanteesillast, Karamõševõ ligidal, üle sõites varises see auto raskuse all kokku ja auto langes sisse, jäädes rippuma 45° all. Kuna punaste pealetung oli äge, taandusime autost lähimasse maanteekraavi ning 5½ tunni kestel tõrjusime tagasi punaseid ning jahutasime tublisti nende ründeõhinat.

Punased taipasid, et rindelöögiga nad ei saavuta midagi, küll aga kannavad raskeid kaotusi, ja otsustasid meid ümber haarata, milleks läkitasid üksikuid mehi pöösaste vahele. Meie selja taga kostsidki äkki paugud ning midagi lendas meil kerge meloodilise vilistamisega kõrvust mööda... Nüüd hakkasid meie püssid seljataha hiilunud vastaseid noppima üksiklaskudega. Häda igale punasele, kes sattus parajasse laskekaugusesse meie püssisuudmete ette...

Tulistamise kestel hoiatas mind alateadvuse hääl, mis sundis heitma pilgu paremale poole. Tardusin: pöösaste vahelt, küljelt, hiilis minu suunas väikesekasvuline kuivetanud punaväelane. Oli lurjuse välimusega, võika, kiskja ilmega mees, milliseid tüüpe võib näha ainult unes või kinoekraanil... Pidasin ennast küllaltki mehiseks poisiks, kuid mu mehisuus ei vastanud nähtavasti täielikult mulle käesoleval hetkel

osaks saanud katsumisele. Olen lebanud lagedal ning kannatanud välja igasuguse tulistamise, ka siis, kui punaste šrapnell oleks mina peagu „skalpeeritud“, jättes mu saksa lahingkiivrisse oma „nimekaardi“, — olen leidnud endas tarvilise määralt jõudu marutule all üleshüppamiseks. Aga käesoleval hetkel siin... Tõtt ütelda, olin oma imestusvõimegi kaotanud ning vaatasin kikivarbail, luuravas pingulolekus liginevat punast pealt, nagu oleks see kõige igapäevasem ja harilikum asi maailmas.

Siis järsku vabanesin tarretusest. Veri tulvas mul põskedesse. Lõppudelõpuks ei mõtle ju keegi kaua järele, kui enda ja teise elu vahel tuleb valida, — kuulub ju elualalhoiu-vaist inimese kõige vägevamate ürgvaistude hulka. — See võib tähendada su matuseid, mu poiss — ütlesin endale.

Unustades ohu (punaste kuulid meie ümber aina undasid, riivpõrgetest muutes lennusuunda), tõusin põlvili, panin rahulikult oma truu vene dragunipüssi palge ning sihtisin. Kaugus oli küllaltki suur, kuid siiski — maksis katsetada. Paras hetk. Sõrm surus pik-

kamisi päästikule — ja „seltsimees“, kes endale oli teinud kohuseks meid aidata elust minna üle igavikku, tõmbus järsku kõveraks, taarus hetkeks jalul nagu jooonu ning, pillates täägistatud torkevalmis püssi, vajus kõssi nagu liigesnuga...

Kõik see sündis hulga vähema ajaga kui seda nende ridade lugemiseks vaja.

+

Kord Pihkvas Veliikaja jõe ligidal soomusautost maha hüpates sooritasin oivalise uperpalli: libastunud vihmast märgadel tänavakividel, kukkusin täies pikkuses maha, lüües nina veriseks, lauba, põlved ja käed maraskile. Ma pole iial sallinud kukkumist, ja imestan, et inglise tumesinise sineli tohtus väijastaskus olev mills-käsigranaat, mis naljalt lahti ei lähe, läks kukkumisel lahti — taskust kostis nõrgalt nii hästi tuttavat sisinat...

See on imelik, millise kärmuse annab oht inimesele: sekundi mürdosa kestel seisn jälle jalul, haarasin vaistuliselt taskust käsigranaadi ning heitsin ta — kaasvõitlejate suurimaks hämmastuseks — laias kaares jõevoov-

... hiilis minu suunas punaväelane

gudesse, kus ta kohe ka lõhkes, tekitades kenakese veesamba. Poleks siin tegevuses olud heatahtlik juhus, oleks mu vaim hulkunud kes teab kus.

+

Nov.-kuu algul Moglino-rindel, Ne-jolovka küla lig. oleksin punaste raskekaliibrilise mürsu lõhketoime taga järjel jennanud õhku kogu soomusautoga, kuid minu kohal sai surmavalt haavata mu kaasvõitleja — kergekuulipildur Neumann (plahvatuspaiga õudus pani vere tarretama!). Poolteist kuud hiljem olin poolel teel põrgu suunas, kui nii võib väljendada: olles koos autoõlema ja kahurimehega tagasiteel Dubrovka külast, 9. jalav. polgu kaevikuist oma asukohta sattusime Narva-Jamburi kiviteel punaste mürkgaasigranaatide saju alla. Oleksin peagu langenud selle lehkava ja julmima tapavahendi ohvriks, ja ainult tänu oma jalgade väledusele ning kallile isamaale suuandmisega kápuli läks mul korda pääseda kindlast surmast. Paar granaati kukkus vaevalt 2—3 sammu kaugusele nina ette, kuid õnneks nad ei lõhkenud. Täna sin põksuva südamega mõttes saatust, kes mind ka seekord oli kaitsnud. See oli mu viimne surmale silmavaatamine Vabadussõjas. Olen alati olnud juhuselaps, ja pean nentima, et kui oled keelt näidanud Liiva-Annusele, kui ta sind peagu tahtis ära viia, siis omandad ootamatu lugupidamise ta vastu.

Paljud vabadussõjalased teavad jututada kaasvõitlejate surma etteaimamisest (nagu kapt. Jüri Ratassepall j. t.). Isiklikult mäletan järgm. juhtu, kus kangelane aimas ette oma saatust. See oli 15. jaan. hilisõhtul (1919. a.) Arusilla karjamõisas, kus meie Tartu vabatahtlike pataljoni (al.-leitn. K. Einbundi juhat.) peatus enne pealetungi Rannu mõisale. Täitsin ajut. pataljoni relvuri abi kohuseid ja sobisin hästi meie 1. roodu veltveebli, n.-allohv. Boris Kofkiniga (VR II/3).

Kofkin oli pärit Rakest (või Kiltist?), kus ta vanematel oli mingi töötus. Viibides 1918. a. nov. Tartus, ta sattus rahvaväelaste mobilisatsiooni läbi 2. jalav. polku, kust ta, kui end. kooliõpilane, läkitati H. Treffneri gümn. kaitseliidu lensalga sõjaiseks instruktoriks. Oli lõbus, sõnakas all-ohv., lõpetanud vene väes õppekoman-do; kõva rivi- ja lahingdrilli-meest. Ta võttis osa kõigist roodu rõõmadest ja muredest, ja tal ei puudunud ka huumor. Oma huumoriga tõstis ta ka kõige halvemal hetkil kõikide tuju. Oma otsustes oli ta kindel ja sõjamehelik, sõna eeskujulikus mõttes. Ei või olla veltveebli, kes suudaks rohkem oma mehi hoida ja nende eest hoolitseda kui nooruk Kofkin. Paiguti tundus neile, et ta polegi too paljukardetud range „rooduema“ (ehk „vel-

tu“ ehk „jobu“), vaid meie vanem vend. Alati oli ta vastutulelikult valmis oma kogemustest juhatusi jagama, hea nõuga abiks olema ja oma alluvaid kaitsma. Tema haruldane hea iseloom, tema hingeline peenetundlikkus ja heatahtlikkus alluvate vastu oli ületamatu.

Tal hilisõhtul olime mainitud karjamõisas koos Kofkiniga. Alati lõbus ja sõnakas nooruk oli nüüd imelikult tussane ja sõnakehv; kurtis mulle, tal valutavat süda — mitte füüsiliselt, vaid hingeliselt; teda vallutavat pikkamisi mingi raske, ebamäärane tunne; hinges varitsevat nagu mingi oht. Teades, et minul pole revolvrit, küsis ta järsku minult, kas ma ei tahaks endale saada ta head belgia revolvrit.

— Miks mitte, — vastasin ma. — Aga kui suur on ta hind? Ilma ma teda küll ei taha, ja praegu pole mul pennigi. Kes teab, kunas saame palka...

— Hüva, — lausus K. närviliselt. — Kui kord palka saame, eks me's selle tehingu lahendame ära. Seniks aga hoidke „tukk“ enda käes. Kui aga minuga peaks midagi juhtuma, siis olgu „velodog“ teie oma.

Mõistsin kohe, et selle noorukiga eelseisvas lahingus peaks nagu midagi juhtuma; vast saab ta haavata — seda parimal juhul. Poetasin ennast hiljutasa tarest välja ning läksin otsima rooduülemat al.-kapt. O. Ellerit (VR II/3; sai surmavalt haavata 29. okt. 1919. a., lahingus Uglõi k. juures) või nooremat ohvitseri lipn. V. Lõokest, et jäetagu Kofkin täna maha, sest temaga juhtub kindlasti lahingus õnnetus. Kuid kõik ohvitserid olid pat.-ülema juures nõupidamisel.

Kofkini pahaendeline eelaimdus täituski: rünnakul Rannu mõisale tabas teda üks punaste kuul peast vasemalt poolt mee'ekohast, läbistades saksa teraskiivri... Kuidas kangelane oma raske haavaga kannatas välja ületoomise Rannust Tartusse (lig. 50 km), see oli mõistatus arstidele ja igale teisele. Ja Kofkin ei pidanud voodist lahkuma enam elavana — ta suri 25./26. jaan. õöl Tartu sv.-haiglas ning maeti sv. auavaldustega Tartu apostl. õigeusu kalmistule. Nüüd katab juba 18 aastat vabastatud kodumaa pind selle noore kangelase südame, millel on Vabaduse Rist, millega tasus vabariiki ta erilist vahvust.

Kofkini kaotus oli valus kogu pataljoni-le, väga valus aga ta meestele. Pärinis ta „velodogi“ ja võtsin enda hoole alla ta lahingkiivri, mille seesmuses olid Kofkini vere paksud plekid, et see hiljem üle anda ta omastele; kuid keegi tundmata inimene „vehkis sisse“ mõlemad esemed.“

A.

Koera õigus elule.

Oli neid üksluisemaid, võiks öelda kogu igavamaid kaevikusõja päevi Pihkva-eelsel rindel. Kõikjal mühavaid viljavälju juulikuu kõrvetava päikese käes. Kalevlastel olid selja taga 15/16. juuli ohvriterikkaimad lahingud S a h h o d s õ i läbimurde likvideerimisel, kus langes surnuina ja haavadesse surnuina — 18, haavatuina ja põrutatuina — 36, teadmata kadunuina ja vangilangenuina — 36 meest. Pärast seda saabus n.-õ. kuratlik vaikus, mida sõjamees sallib kõige vähem. Tegevus piirdus sedapuhku rohkem, nii meil kui ka punastel, vastastikku üksteise passimisega. Tulevahetus algas hommikuse varavalgega ja lõppes pimeduse saabumisega. Siis — paar tundi närveerimist pimedes, et väikese valgega jälle alata. Pika tööpäeva rahu segas vahetevahel ka mõni kahurikärgatus.

Ajaviiteks lastakse meie poolt n.-õ. märki vastase poolel nähtavale ilmuvate inimkogude pihta. Keskpäeva paigu kord jõudis sellane plöksimine haripunktile, siis katkes aga järsku meie kaevikutes ja varsti seejärele vaibus see ka punaste poolel. Aetuna rohkem uudishimust, hakkasid meie pealikud selgitama lähemalt vaikus põhjust. Läbi kaevendi laskeavause silmatakse, kuidas üks võrdlemisi suur koer — k a r j a k r a n t s — rahulikult jalutab mõlema rinde vahel. Kummaltki poolt jälgiti tema tegevust suure huviga. Mõned julgema ja taltsutamatumad sõdurid olid isegi välja roninud kaeviku äärelle, et paremini vaadelda sellast julget jalutuskäiku. Pealik P o m m e r a n t s küsis oma meestelt, et millega küll seletada nende teguviisi: see koeranäru võib ju minna lõpuks õige kalliks; aga mis siis, kui nüüd vaenlane ootamata peale tungib?!

Talle vastati, et ega koer ole vaenlane, keda peaksime tapma! — Samal hetkel lõpetas ka meie huvialune oma jalutuskäigu ja kadus vasakul tiival olevate tühjade, inimestest mahajäetud külamajade varju. Nüüd algas taas endiselt vastastikku üksteise kütmine ja palju ägedamini kui enne. Oli ju käimas suur jaht inimestele, mitte koertele.

Brontosauruse jäljed.

Meie rahvaväe varustus oli nigel. Iseäranis kehvad olid jalanõud. Talvel pakasega sai veel kuidagi kuiva jalaga läbi, kuid kevadel jäälagunemise ajal oli nendega puha rist ja häda. Suurimas hädas olid siiski vildimehed. Aga ka siin leidis nupumehi, kes ennast oskasid hädast päästa.

Kevadise jäälagunemise 1919. aastal elasime üle Petseris. Siia mägede vahele oli iseäranis palju lund kokku kuhjunud ja see oli nüüd lume ja vee supp, kuhu jäid astumisel sügavad jäljed.

Ühel ilusal päeval seisid meie vahvad soomusronglased Petseri jaama taga mõistatuse ees: sulaval lumel ilutsesid ilmatusuured jäljed. Paistis nagu oleks siit liikunud läbi mõni ennevõputuseaegne suurus. Jäljed olid värsked. Seal tegi keegi ettepaneku — jälgi mööda minnes püüda kinni nende sünnitaja. Nagu hagi-jate kari liikusid varsti soomusronglased jälgi mööda edasi. Ei läinud kaua, kui paistiski jälgede sünnitaja. See oli meie oma Eesti rahvaväelane. Lähemale jõudes nägid soomusronglased, et nupukas mees oli endale viltide otsa ajanud kalossid — tühjad plekist padrunikastid ja sammus nüüd nendega nagu veesuuskadega.

Kirjutanud kapral Ain Otse.

Autori illustratsioonid

V lugu.

Palav lahing külmutusmajas.

Vabariik on juba üheksa kuud põranda all. Kohalikud sakslased ja okupatsioonivõimud ehitavad õhinaga Balti hertsogiriiki. Ainult üht nad päris kindlasti veel ei tea: Kes tuleb Balti riigi hertsogiks? Paistab, nagu oleks Eestiga kõik läbi. Jumalaga, ilusad unistused vabariigist! Jumalaga, iseisvus!

Kõige verisem v end kogu põrandaluses vabariigis on Peps. Ta haub plaane, kuidas sakslastele kätte maksta. Ta plaanid on pöörased, jahmatama panevad. Nad on nii pöörased, et isegi magades olen ettevaatlik — äkki plärran unes välja.

Kindral Seckendorfi elupäevad on igatahes loetud. Puudub vaid mõni näruno kilo peent suhkrut ja meil on mitu head puuda tugevajõulist lõhkeainet. Naljaasi oleks seda toimetada Kaarli kiriku vastas Tõnismäe nurgal asetseva maja keldrisse, kus elab kindral Seckendorf.

Salpeetri ja söetolmu muretsemine ei teinud meile suuri raskusi. Kõik on piinliku täpsusega kaalutud ja segatud. Suures pakk-kastis asetseb kõik Pepsi voodi all. Piltlikult öeldes: Peps magab püssirohuvaadi otsas. Isegi süüteenõör on valmis.

Kindral Seckendorfi elupäevi pikendavad vaid need mõned kilod suhkrut, mida meie ei leia tervest Tallinnast kõige otsimise peale vaatamata. Sahariini on saada igasugusel kujul. Küll kristallis, küll tabletes, küll pulbrina, kuid meie otstarbele ta ei vasta.

Suhkru otsimise peale on meil kulunud juba pool novembrit. Need mõned terad suhkrut, mida suure otsimise peale saame, kuluvad ära lõhkeaine proovimiseks, mida toimetame Lasnamäel paemurru aukudes.

*

Paistab, et Seckendorf pääseb meie küüsisst eluga. Saksamaa on vabariik ja kõikidel vabariiklikudel saksa soldatitel on suur ühine soov: „Nach Heimat!“

Tallinnas annab see ennast juba tunda. Sakslased likvideerivad oma asutusi palavliku kiiruga. Mida likvideerida ei saa, see hävitatakse või uputatakse merre.

Kõige kõvema surve all põranda all loodud kaitseliit hakkab avalikult tegetsema. Jälle on Eesti iseseisev vabariik.

Õige kena tundmus on üle pika aja, kui kaevame Pepsiga puukuurist puude alt välja sinna mahamaetud püssid ja saame varrukale lindi märgiga: käsi surub kätt. Veel paremaks läheb tuju, kui läheme Brookusmäelt kaitseliidu staabist nelja mehega saksa okupatsioonivägedelt võtma üle sadama külmutusmaja.

Brookusmäel öeldakse ainult: „Kui nad heaga ei taha anda, — tarvitage vägivalda.“

Teame juba, mis tähendab sõna „vägivald“. Lihtsalt püss käest — ja vastu hambaid.

Pikkade sammudega liigume sadama poole. Kus asetseb külmutusmaja, sellest pole meil aimu.

Sadama tänaval on elav liikumine. Rahvas trügib murruna sadama poole. Vastutulijatel on seljas rasked kotid, täis igasugust kraami. Need õnnesened on pääsenud elevaatorisse ja seal teinud puhastustööd.

Kohtan üht koolivenda. Ta varrukad on täis paksu marmelaadi-sodi. Lakub oma kleepivaid käiseid ja selektab suure suuga:

„Tead, küll elevaatoris on trääni, ja rahvast on hiigla moodi... Ühe tunni põhjas, tead, oli natuke marmelaadi. Hakkasin sealt võtma, aga, tead, saamoodi trügivad ja tünn oli ka hiigla sügav. Üks kuradi mats lükkas mind

tünni. Hea pihutäie sain siiski marmelaadi...“

Soovitan koolivennale ruttu kaduda, sest käsk on kõik kinni nabida ja Brookusmäele tassida, kes kusagilt on midagi näpanud.

Meil on aga vähe aega ja sellepärast jätame kotimehed teiste kaitseliitlaste hooleks. Ise paneme aga sammu juure. Kardame nimelt, et ka külmutusmaja sakslased lasevad viimaks rahva külmutusmajja ja need viivad ära, mis ennast laseb vähegi paigast nihutada. Võta siis veel üle paljad külmutusmaja varemed.

Külmutusmaja seisab aga siiski valnal kohal ja ülevõtmise juures meil mingisugust „vägivalda“ ei tule tarvutada. Saksa Mihklid annavad asutuse üle suure rõõmu ja heameelega. Nad nagu ootavad meid. Seisavad kolmekesi külmutusmaja väraval ja igal Mihklil on kõrval suured pambud. Viskavad need õlale ja tahavad lahkuda.

„Halt! Was ist das?“ peame Mihklid kinni ja nõuame aru kompsude sisu kohta.

„Speck und Eier,“ hüüavad rõõmsalt kooris.

„Seal on veel palju, palju pekki ja mune,“ näitavad kurvvalt pead vangutades külmutusmaja poole.

Hakkame oma vigase saksa keelega kurjasti tõrelema, kuid sakslased ei tee asjaksiki, vaid vajuvad raskete kandamite all küürus linna poole. Ühele Mihklile tuleb veel midagi meeles, pöördub tagasi, võtab püksitaskust pihuga sigareid ja pistab meile pihku. Külmutusmaja ongi vabariigi valduses.

Kõigepealt lukustame suure värava ja läheme vaatama, mis asi see külmutusmaja siis õige on.

Vaat', nüüd ongi mul see kõige kenam tundmus, kui oma silmadega näen seda või ja liha hulka, mis siin majas peitub. Uhkusetundega mõtlen, et kõik see kraam on nüüd Eesti vabariigi oma. See tõstab hiiglamoodi enesetunnet.

Kui külmutusmaja üle võtame, töötavad külmutusmasinad veel täie hooga, varsti lähevad mehed õhtule. Üks meestest — vist meister — käseb meid erilise hoolega valvata, et rahvas ei pääseks tema masinate ligi ja ei viiks ära elektripirne.

„Mul on veel head tsaariaegsed pirnid... Need saksa ersatspirnid ei kõlba kuhugile...“ lõpetab ta oma õpetuse ja läheb murelikult tagasi vaadates kodu poole. Esialgul läheb kõik libedasti. Määrame omavahel ära valvekorrad. Lepime kokku, et kaks poissi on alati väljas ja kaks sees soojas. Vaheatus on alati siis, kui mõnel mehel hakkab väljas eriti külm.

Oleme juba pool tundi külmutusmaja peremehed, kui tuleb esimene vahejuhtumine.

Isiklikus uhkes kalessis sõidab ette üks tudisev saksa tante. Otsib värise-

... Hea pihutäie marmelaadi sain siiski

vate kätega ridikulist välja mingisuguse paberi ja annab selle kutsarile.

„Tohoo tont!“ hüüan tahtmatult, kui selle paberi läbi loen.

Selle sisu on tõesti liig:

„Välja anda: 20 kg võid, 20 kg liha ja 100 muna. Oberleitnant see ja see.“

„See number enam läbi ei lähe,“ ütlen orderit kutsarile tagasi andes. „Need head ajad on juba ammugi möödas.“

Nüüd pistab troskas istuv saksa mutt sädistama. Räägib kaunis arusaadavalt maakeelt. Ähvardab meile kaela saata kogu saksa sõjaväe — kes murrab meie matsliiku kangekaelsuse. Ma ei taha vanemale naisterahvale palju vastu rääkida. Tõmban vaid jalgvärava kinni ja jätan ta värava taha oma suud pruukima.

Nüüd ei ole tükk aega muud kui saadame uhkete liigutustega tagasi saksa onkleid, tantseid ja kukepükstes jungesid. Tantede pikad näod venivad poole pikemaks, kui saksa Mihklite asemel silmavad väraval meid. Kui veel nende orderid käristame tuhandeks tü-

kiks, ja need tükid puhume pihu pealt lendu, siis saame vast sõnu kuulda. Hea on, et meist keegi aru ei saa neist kõige kröbedamaist. Vastasel korral juhtuks õnnetus.

See orderite asi on aga naljanumber selle kõrval, mis nüüd juhtub.

Juba ammugi paneme tähele paari kahtlast selli, kes värava lähedal ümber noolivad. Varsti koguneb neid tüüpe rohkem ja nüüd tulevad nad suure kambaga värava juure meiega juttu ajama.

Õige pisikesed soovid on neil meestel. Üks tahab natuke võid, teine paar muna, kolmas lepib vorstirõngaga ja neljandale piisab ka kilost lihast. Ja kogu aeg voorib sääraseid ahnete nägudega tüüpe juure — naisi ja mehi. Tänav mustab juba neist

Esimestel on veel aukartus meie püside vastu, mida hoiame ettevaatuse mõttes kaenla all, kuid tagumised on julmad:

„Mis, kurat, lööge tattninad jalust maha..!“

„Andke pähe..!“

„Püssid käest ja nattipidi kanaali..!“

Jõhkrad hüüed eemalseisjate poolt aina lendavad. Ja siis korruga hakkavad tagumised ropu kisaga rõhuma värava all seisjatele peale.

Hüppame kähku tagasi ja lööme värava kinni. Kolm poissi hoiavad ölad vastu väravat ja neljas keerab selle lukku.

Värava taga algab hüglakisa ja madin. Pagana hea asi on okastraat. Värav ja kõrge plank on pealt kaitstud mitmekordse okastraadiga.

Seisukord on sellegipoolest kaunis räbal, sest sealpool väravat valitseb nähtavasti kindel nõu ja tahtmine meie kindlust tormijooksuga vallutada. Värava põikpuu ragiseb ähvardavalt, kui sellele murtakse toore jõuga peale, ning juba lendavad kivid üle värava.

Taganeme mõned sammud, lööme kuulid rauda ja oleme valmis laskma, kui värav sisse murtakse.

Millegipärast on siiski halb tundmus, et pean laskma inimeste peale, kes on nälginud ja omateada on õigustatud niimoodi toimima. Eesti Vabariigisse pole kuigi palju usku ja paljud arvavad, et hoiame kõike söögikraami punastele. Ja nälga olen ma isegi küll ja küll omal nahal tunda saanud.

Viivitame ikka veel. Loodame, et jäta-
vavad järele ja lähevad niisama oma teed.

Need mehed aga ei mõtlegi järele jätta. Uue jõuga pressivad nad väravale peale. Mõni mees on roninud juba plangule, piilub läbi traataia hoovi ja söimab meid mehemoodi.

Korruga silman midagi. See on väike tulekahjuprits, mis seisab külmutusmaja hoovi suubuva kinnise kanali ääres ja on nähtavasti tulekahju puhuks siia valmis pandud.

„Poisid, prits — anname vett!“ hüüan ja jooksen pritsi juure.

Silmapiilk on Peps ja kaks teist kaitseliitlast jaol ja kukuvad täie jõuga vajutama pumbale. Võtan kätte vooliku otsa ja lasen esimese valingu ühele planguleroninule keset nägu.

Sajatades kukub mees tänavale.

Nüüd tirin vooliku väravale lähemale ja kastan sisse-murdjaid üle värava.

Kirumist värava taga on laialt.

Ronin plangule. Teised pumpavad mis jõuavad.

„Kurat, küll peame su näo meele — oota ainult..“ ähvardavad vihased hääled.

Varsti on tänav tühi.

Külmutusmaja on päästetud verd valamata ja kuuli raiskamata.

Järgmisel hommikul andsime külmutusmaja vahetuseks ilmunud kaitseliitlastele üle.

Ükski elektripirn ei puudunud...

Sõdur Bernhard Mäns

Jutustus Vabadussõjast

Kirjutanud res.-kol. A. A. STEINBERG

Sõdur, kodukoetud riidest ülikonnas, pastlad jalas, täägita Arissaka püssiloks nõõriga õlal, — sama mees, keda nägin paar päeva tagasi pataljoni staabis nõõgise seina vastu toetumas, — tuli sisse ja teatas salgajuhile, et on antud kõigile käsk: jalamaid koguneda maanteele silla juure, kust algab edasimine.

Edasimine!?... Ime oli sündinud!...

Edasimine!... Milline maagiline sõna. Ei mingisuguseid täiendavaid küsimusi ega seletusi — see üks sõna ütles kõik.

Nobedasti korjati asjad kokku, visati püssid ja paunad õlale ja rühiti õue.

Vaikne hommik. Lauda kiviseinte vahele varjule pugunud elanikud tulid piiludes välja ja vahtisid uudishimulikult sõdurite askeldamist. Julgemad sõandisid tulla lähemale, et pärida seletust erakorralisele nähtusele. Kui vastati, et punased on plehku pannud, siis väljendasid küsijate näod imestust ning umbusku, nii pöörane näis neile öeldud uudis. Nad sedapuhku veel ei uskunud, et see kõik on tõsi. Kartlikult vaatasid nad vaenlase suunas, piilusid eluhoone poole ja lonkisid lauda juure tagasi.

Väikese palvela ja truubi kohal maanteel nägime pataljoniülema, kes ütles, et punased on hommikupoole ööd rügemendi ees taandunud ja et pataljoni ülesandeks on nüüd nii ruttu kui võimalik pealetungile asuda. Selleks pataljon tõmbab kõik oma üksused siia kokku ja algab liikumist ühes kolonnis maanteel.

Lühidalt ja selgelt. Ühes kolonnis sellepärast, et saavutada suurimat kiirust ja ka sellepärast, et... see kolonn oli üks lühike jupp — veidi üle saja mehe!...

Sellest on palju aastaid ajamerre voolanud kui see „pataljoni kolonn“ 5. jaanuaril 1919. aastal Valkla küla alt pealetungile asus.

Asjatundjad ja taktikud võivad põhjendatult kritiseerida moodust ning viisi, kuidas tookord hommikul pealetungile mindi. Aga ajaloolist tõde ei saa muuta ja ma vastutan, et alljärgnev kirjeldus sellest pealetungi algusest, pilt sellest, kuidas vaevalt poolteistsada eesti meest tookord hakkasid Narva poole minema — on tõetruu.

Tükk maad kolonni ees mööda maanteed kihutas pataljoni ülem: kaasa oli ta võtnud nii palju mehi kui reele mahutus. Siis järgnesid üksikud reed ja kahest-kolmest reest koosnevad grupikesed, äärmise võimaluseni meestega täis tuubitud. Püüti üksteisest mööda ajada, nagu oleks see pulmasõit ja kaalul hobuse hea nimi ja talu au. Maantee servadel ruttasid üksikud jalamehed, paratamatult sõidukitest maha jäädes. Kui kusagil möödasõitval reel veel vähegi ruumi leidis, kas või niipalju, et jalga dele kohta saada, siis nobedamad jalamehed maantee veerult jooksid rüünal regedele. Hüpati reele ja kukuti üldisse meeste kuhilasse. Seejuures kaotati seljakott ja kompe, aga sellele löödi käega, hoiti vaid püssi ja padruneid. Regede voori lõppedes ajas mööda lumist ja auklikku maanteed suure kolinaga kahehobuse välikööki ratastel... Jälle meestega täis kiilutud. Siis lühikesel vahemaa järele tulid jalamehed. Rutati kahes, kohati kolmes viirus, kohati lihtsalt hanereas. Jalgadelt nõuti suurimat väledust, just nagu selleks, et hobustega võistelda.

Maha jääda, viimane olla — ei!... Seda ei tahtnud tol hommikul keegi.

Edasi! Ruttu edasi!

See oli hiigla seesmine jõud, mis neid inimesi edasi kihutas. See oli rinnus mässav suur ja õilis tunne isamaa vastu, see oli Vabadussõja Suur Vaim, mis neid mehi tookord Valkla all ja mujal rindel tiivustas. Ei hoolitud lahingu ega rännaku reeglitest, ei küsitud, kus vaen-

lane on, kui palju teda on ja kas ikka tõesti abi kohale on jõudnud.

Tormati vaid edasi!

13. Kuusalu-Kahala-Kärnu-Anikvere.

Jõudes Kuusalu alevikku, pidime leppima sellega, et meie nina alt lipsas ära kümnekond mahajäänud punaväelast, kes tapsid ühes talus nuumsea ja viisid selle kaasa. Vanaldane perenaine oli sellest kaotusest väga rõhutatud, nuttis valjusti ja käis ühe sõduri juurest teise juure oma häda kaebamas. Muide aga olid punased siit juba ammu läbi läinud.

Edasi!...

Järgmine suurem asula eespool oli Kahala küla.

Pataljoniülem sai andmeid, et külas on punaste järeleväe osad, kes püüavad meie edasitungi tõkestada, et võita aega ning võimaldada peajõududel organiseerida vastupanu. Otsus — pataljoni Kahala küla vaenlaselt kohe ära võtta! Meie salk asus teiste osade vahel otse maanteel. Õhinal läbistati külalcelne männimets. Ees avanes tuttav vaade: väike kinnikülmanud jõesäng, maantee käänaku kohal truup, selle taga madalal künkal kõrtsihoone, veel edasi küla.

Siin pidasime ju jõulupühi!... Siin nägime toda veidrat koolipoissi, mõlemad jalad läbi lastud, kes tahtis väga teada, kui rängalt ta palitu kuulidest lõhutud on... Punased hakkasid südilt vastu, eriti palju halba tegi nende raskekuulipilduja, mis töötas künkal kõrtsihones. See neetud kõrts ühes kuulipildujaga! Siin ta nüüd on, täpselt nagu kord sai Mänsiga arutletud...

Sellele vaatamata küla võeti hoogsalt rünnakuga ära. Siin salga mehed nägid esimest kord soomlasi, kes kisades külla sisse tormasid. Selles lühikeses, kuid ägedas kokkupõrkes meie salk pidi vastu võtma esimese kaotuse — leitnant Oja sai reiest raskesti haavata ning tuli evakueerida.

Meie väikeses salgas esimene valatud veri.

Kuid edasi!...

Siis joosti rüünal üle põllu

Tükk maad teispoole Kahalat, jällegi maantee ääres, salgal oli tõsiselt tegemist punastega Kärnu apteegi all. Vaenlasel oli siin kasutada looduslikult hea positsioon: mõlemal pool maanteed lagendik, mis võimaldas luua hea vaatluse ning organiseerida tugeva tõkketule, ja positsiooni tsentrumis asuvaid apteegi hooneid ümbritses niuetekõrgune kiviaed. Kõik see kokku moodustas väikese, kuid tugeva vastupanu pesa. Punased löödi peale lühikest aegedat tulevahetust siit välja, tee oli jälle vaba. Salk kaotas Kärnu apteegi juures haavatuna leitnant Kanariku, kellel punaste lõhkev kuul lõmastas käeluu...

Jälle edasi!...

Nüüd me väike salk suunati põhjapoolse maantee, kus koos teistega rida külasid vaenlaselt ära võeti. Anikvere mõisa all ei puudunud palju, et kogu salk oleks lõksu langenud ning hävinud. Oli käsk — võtta mõis enda alla, kusjuures lisati, et vaenlast mõisas ei ole, aga et enne meid, võib-olla, võivad mõisa jõuda soomlased, kes samuti Anikvere rajoonis tegutsevad. Muidugi siis julgusti edasi ja kui meile mõisa õuelt energiliselt viibati kätega ja valgete talimütsidega, siis joosti rüünal üle põllu, sest kõik arvasid, et soomlased on tõesti ette jõudnud. Aga mõnikümmend meetrit enne hooneid, siis kui veltveebel Männil karjatas: „punased!“ — avati salga pihta metsik tuli. Tihe kuulivihm naelutas käputäie julgeid mehi põllule lamama. Pargi alt jahvatasid kaks punaste kuulipildujat ja neil näis padrunite tagavara olevat lõppematu. Samal ajal väljus mõisast punaste ahelik, kes kauges kaares hakkas meie mehi ümber piirama. Suudeti siiski, hea õnne kaasabil, tule alt ja haarangu eest taganeda. Tund aega hiljem salk tungis uuesti mõisa peale, valutas selle, kuid punased olid juba lahkunud. Redust välja tulnud elanikud arvasid, et mõisas oli punaseid vähemalt 150 meest... Asi lõppes õnnelikult: kaotasime haavatutena ainult kaks meest — salgajahi kapten Asmani ja vabatahtliku Kipsi.

Edasi, ikka edasi!...

14. Eriülesandega Aserisse.

Alles mõned päevad tagasi istusime Valklas, ja nüüd juba marsime Kunda poole. Läheb ikka ruttu küll! Oleme kolme ohvitseri ja ühe reamehe võrra kokku kuivanud. Sellest on kõigil väga kahju, aga mis aitab kahetsemine? Mänsi kaassõitustel meile tuleb Tallinnast juurde leitnant Schaefer. Keskmist kasvu, lopsaka lõuahabemega, elavate liigutustega ja temperamentse jutuga. Ametnik Moik, kui oli uustulnukat vaadelnud, ütles:

— Aga nii kui Puriškevitš!...

See hüüdnimi talle jäigi. Kundast liigume ilma vahejuhtumiteta Nigula

aleviku peale ja siis saame ülemuselt erikäsu: minna Aserisse, kus selgitada, kes olid need julmad mehed vabriku tööliskonnast, kes detsembrikuus äraandlikult rügemendile seljatagant kallale tungisid; moodustada sõjaväljakohus, süüdlaste asi läbi arutada ja karistused täide viia. Selleks anti meile aega 24 tundi...

Hilja pärast lõunat meie salk, kokku 19 meest, saabus Aseri vabrikusse. Kätsusime kõik töölised ühte ruumikasse saali kokku ja hakkasime kohalviibivalt vabriku vanematelt tegelastelt teateid koguma. Andmeid saime napilt. Nende põhjal arreteerisime esialgu neli meest. Kuulates neid üle jäi mulje, et nemad polegi süüdlased, vaid et süüdi on paljud teised ja ceskätt need, kelle nimed arreteeritute poolt meile teatavaks tehti. Vangistasime näidatud kolm meest. Võrreldes viimaste seletusi eelmiste omaga, vabriku tegelastelt saadud andmetega ja detsembris aset leidnud faktidega, nägime, et selguse muretsemine on väga raske. Oldi valmis teineteise peale rängasti kaebama, et aga oma nahka päästa. Kui olime veel neli kahtlusalust arreteerinud, nad üle kuulanud ja püüdsime uurimises üksikasjadesse tungida, siis selguse asemel pilt muutus veelgi kirjumaks. Üks oli kindel: detsembris 1918. a. mitmed töölised äraandlikult tulistasid püssidest punaste surve all Aserist taanduvaid eesti rahvaväe osi. Kes need laskjad olid? Sellele küsimusele võis vastata õiglaselt alles pärast pikemat ja põhjalikku uurimist. Meil aga oli aega järele jäänud vähem kui 24 tundi.

Küsitlesin Mänssi, mis tema sellest kõigest arvab. Vana härra vaatas oma ette kuhugi kaugemale, mõtles natuke ja vastas:

— Raske asi. Kaebavad teineteise võidu, valetades ja tõtt varjates. Meie

... lähenes tunnimehele ja anus, et tema süütu mees vabastataks

ei tohiks äraandjaid karistamata jätta, aga veel kindlam on, et meie ei tohi. Meie ei tohi asjata verd valada...

— Õige! Aga kuidas seda saavutada? Kuidas saame õiglaselt karistada tõelisi süüdlasi, neid, kes siin alevis vennaverd valasid mõni nädal tagasi?... Kuidas?...

Mäns vaikis, sügavasti mõttesse vajudes.

Vahepeal oli alevis kuuludus levinud, et hulk tõelisi on kinni võetud ja et nad hommikul maha lastakse. Nende kuulujuttude tagajärjel kogunes hoone juurde, kus asusime, hulk inimesi. Osa nendest oli tunginud saali kokkukäsitatud meeste sekka. Siin oli näha vähemaid ja suuremaid poisse ning tüdrukuid ja mitmesuguseid naisi. Mõned naised olid tulnud koguni sülelastega. Närvitseti ja trügiti. Üldse jutusumina sekka kostis laste nuttu ja naiste hüüdeid. Paljudel veeresid pisarad, kuid oli ka tõiseid ja süngeid nägusid. Arreteeritud viibisid sama hoone vähemates tubades. Iga ukse ees koridoris seisis tunnimees.

Uurimine kestis edasi.

Üks keskealine naine tormas saalist koridori, lähenes tunnimehele ja anus, et tema süütu mees vabastataks. Kui teda eemale tõrjuti, siis karjus ta läbilõikavalt, taganes, kuid tormas uuesti tunnimehe kallale, tahtes sellelt relva ära kiskuda. Teisal tasakesi nuttes vana ema alandlikult palus anda armu oma pojale, kes olevat kuue lapse isa ja on tema ainukene toitja. Kui samusin läbi koridori, siis keegi noor naine ühes väikese sülelapsiga viskus maha, pillas lapse põrandale ja haarates kätega mu viltidest kinni, karjus meeletlikult:

— Ärge tapke! Ärge tapke!

Kesköö paigu kogusime kõik uurimismaterjalid kokku ja asusime neljaliikmelise komisjoniga neid läbi vaatama. Tuli teha otsus. Uurimist toimetanud ja nõupidamisest osa võtnud isikud mitte kuidagi ei söandanud oma isiklikku otsust ütelda. Tundsime, et see raske küsimus taheti ainuüksi minu õlgadele jätta. Kuid ma olin sama jõuetu tõe ja õiguse leidmiseks nagu needki, kes mu küsimusele vaiksivad.

Ma olin aastatelt noor, aga ma olin juba karastatud sõjamees. Olin mitmed korrad surmale silma vaadanud, olin ausas lahingus omaenda käega ja kõhklemata elu röövivaid kuule Jumalalt loodud ligimese pihta saatnud, aga siin ma tundsime, et olen arg...

Mul oli hirm.

Kartsin, et roojastan tõe ja õiguse. Veri mind kunagi ei kohutanud, aga ma kartsin, et nüüd valan süütut verd. Kes aitab mind?...

Mäns! Jah, see mees abistab, kindlasti ta abistab, mõtlesin.

— Mäns, aidake mind, laususin vaevalt kuuldavalt. Ruumisoliijad vaatasid

AIDU

TULERISTSSED

Kui 16-aast. sõdur
näeb esmakordselt
mürsu plahvatamist

2. polgu kuulipildurid Marienburgi järve kaldal eelpostis

Oli külm ja udune talve hommik. Olin 2. jalaväe polgu 8. roodu sidemeheks pataljoni ülema juures. Pataljoni ülem kapt. Liibus saatis mind roodu ülemale viima mingisugust paberit. Läksin otse üle välja paha aimamata ja omaette laulu jorutades, kui käis esimene suurtüki lask. See oli kui pikne selgest taevast: mu laul oli kui noaga läbi lõigatud, ja ehmatasin seevõrra, et jäin kohale seisma ega osanud enam midagi peale hakata. Gratulat lõhkes minust umbes saja sammu kaugusel. See oli kaugus, mida harilikult sõjas üldse ei panda tähele. Kui 3-tolline granaat lõhkes saja sammu kaugusel, siis sõjas harjunud sõdur ei tee sellest väljagi ega vaata ka sinna poole. Kuid minule, 16-aastasele poisikesele, kel polnud õiget aimu ei sõjast ega suurtükist, mõjus see niivõrd rabavalt, et jäin soolasambana seisma ega suutnud minna enam edasi ega tagasi. Kuna vaenlane oli oma suurtükid

seadnud üles meist ainult kilomeeter eemal ja talve kerges õhus on 3-tollise lask väga vali, siis arvan nüüd tagantjärele, et ma ehmatasin rohkem sellest lasust kui granaadi lõhkemisest, sest lõhkemine ei ole nii kõrva tungiv kui laskmine.

Vähe aja pärast toibusin ja märkas, et ligidal on küün. Parajasti, kui mõtlesin, et jooksen õige küüni taha varju, käis teine lask ja mürsk lõhkes otse minu arvatava pelgupaiga — küüni — juures. See lask lõi nüüd juba „maa küljest“ lahti; hakkasin jooksmas nii kuidas suutsin ühe talu poole, kus asus meie rood. Sinna jõudes olid mehed juba kõik oma kohtadel ja ootasid vaenlast. Nähes, et teised ei olnudki nii väga kohkunud, katsusin ka end rahulikumaks „muuta“, mis pikapeale osaliselt vist õnnestus. Vaenlane pommitas nüüd juba mitmest suurtükist ja lasud aina tihenesid, kuid meie roodu

piirkonda ei tulnud veel ühtki mürsku. Roodu ülem kapt. Rossländer (sai 1. detsembri mässu ajal Tallinnas surma) kõndis täägiga püss seljas ja tegi korraldusi. Võttis minu käest paberit, kirjutas ümbrikule oma nime ja ütles, et „lase ruttu jalga pataljoni ülema juure“. Tahtsin väga jääda oma roodu juure, sest nägin, et siin kivi-hunnikute taga on palju „kindlam“ kui lagedal väljal. Tuli aga täita käsku. Pistisin jooksu üle välja pataljoni staabi poole. Vaenlane pommitas küla õige ägedalt umbes paar tundi aega. Pataljoni ülem jälgis vaenlast kuskilt laskast. Läksin ka üles lakka, et oma silmaga näha punaseid. Vaenlasest aga polnud näha ei kihku ega kaku; ainult mürsu lõhkemised tihenesid. Pataljoni ülem, nähes mind „tegevusetult“ oma selja taga, pani mind augu juure vahtima, öeldes: „Kui näed mingit liikumist, teata kohe alla minule.“ Sain vaevalt pool tundi vaa-

Mänsile ja ootasid. Ta algas tavalise rahuliku häälega:

— Härra kapten, kas teie ei leia, et kui meie nende üheteistkümmet mehe üle kohut mõistaksime, et siis, võib-olla, nendest ainult pooled süüdlased õiglaselt tabame, pooled aga ilmsüütult hukka saadame?

— Ja osa tõelisi süüdlasi võib-olla hoopis kõrvale jäävad... Nõustun teie oletusega täielikult. Aga väljapääs?.. Kask?.. Midagi peab tegema.

— Jah, peab.

— Mida siis teeksite, näiteks, juhtumil, kui see teie kohuseks oleks?

Mäns ütles julgesti:

— Ma ütleksin seal saalis rahvale mõne sõna ja annaksin lastele ja nendele emadele nende isad ja toitjad tagasi.

— Olete veendunud, et see oleks kõige õiglasem?

— Jah. Praeguses olukorras see oleks kõige õiglasem.

— Siis teeme seda.

Üksteistkümmend arreteeritud viidi saali püssimeeste vahele. Lubasime sisse ka need inimesed, kes hoone ümber ekslesid. Kui ruumi astusime, valitses seal hauavaikus...

Andsin Mänsile märku, et ta räägiks. Ta sõnad kostsid tõsiselt ja pühalikult:

— Mehed ja naised! Teie hulgas on inimesi, kes unustasid, et nad on eestlased! Unustades, et eesti emad on neid ilmale toonud, nad haarasid püssid ja läksid oma vendade vastu, siis, kui need vennad olid kõige suuremas hädas. Läksid oma vendade vastu, kes eesti kodu, meie oma kodu, ülesehitamise eest võitlesid ja praegu võitlevad!... Mehed ja naised! See on suur kuritegu isamaa vastu ja selle eest on määratud ränk karistus. Aga Eesti Vabariik ei taha, et voolaks nende äraeksitud poegade veri!... Eesti annab süüdlastele andeks!... Mitte see ülemus, kes siin praegu viibib, ei anna

teile andeks, ei, vaid Eesti rahvas annab teile andeks!... Kahetsege oma tegu ja teenige isamaad. Kui praegu meil on leiba vähe, siis tulevikus meil on seda küllalt. Minge tagasi oma perekondade juure...

Kõne lõppedes püssimehed viidi saalist välja. Asja vabanenud vangid ei liikunud paigast. Nad vahtisid juhmilt põrandale ja kui tõstsid arglikult silmi, siis nende otsivad pilgud libisesid üle ruumi omaste poole.

Vaikne, päris vaikne oli saalis, kui väljusime...

Lahkudes ühes salgaga varahommikul Aserist, viisin kaasa sügava veendumuse, et olime kinkinud isamaale mitu truult armastavat südant.

15. Sõda...

Rannakülas saime rügemendi kätte.

Miski muu sõduri varustusest ei kulu sõjaväljal nii ruttu kui saapad. Alles

2. polgu 8. rood Vabadussõja ajal Lätimaal (1919. a.)

Keskel paremal rooduülem ltn. Linson, temast vasakul ltn. Matson (praegu kolonel).

data, kui vastaskülüst tulid nähtavale vaenlase ahelikud. Tulin kohe alla ja teatasin sellest. Samal ajal algas ka kogu Aidu rindel püsside ja kuulipildujate ragin, mis kestis mitu tundi järjest. Öhtul pimedas jõudes oli vaenlane löödud tagasi. Vaikisid püssid ja kuulipildujad.

Lahingu ajal, umbes lõuna paigu, saatis pataljoni ülem mind mingi teatega külla taga asuvasse Kabeli tallu, kus asus meie pataljoni voor. Kuid sinna ma ei jõudnud. Saanud käsu ülalnimetatud tallu minna, hakkasin lentsima üle välja, et jõuda välja Põlt-samaale mineva suurtee peale. Vaevalt olin jõudnud saja sammu kaugusele hoonetest, kui punased mind märkasid. Kohe avati minu pihta maruline tuli. Viskasin end pikali lagedale põllule. Kuulid kukkusid ümberingi nii, et lumi tuiskas. Pataljoni ülem, nähes, et võimatu on üle lageda põllu edasi minna, andis märku joosta tagasi. Kee-

rasin end lamades ümber. Nüüd hakkas ka vaenlase kuulipilduja mind tulistama. Pataljoni ülem hõikas jälle, et lamaksin rahulikult ja ei liigutaks ent, siis näevad, et olen „surnud“. Vajutasin näo lumme ja mängisin surnut. Laskmine hõrenes. Kui aga end vähegi liigutasin, et alata jooksu külla poole, tuli kuule jälle nagu rahet. Lamasin peaga vaenlase poole. Kuulid kukkusid minu peast ainult mõned tollid eemale. Olin peaaegu kindel, et siit enam eluga ei pääse. Öeldakse: „Ma kardan surma“. Ei tea, kas see on tõsi, kuid minul tol korral küll mingit surmahirmu ei olnud, olgugi et see oli minu esimene lahing või „tulega ristimine“. Võtsin olukorda kui paratamatust. Mõtlesin vist küll, et ei tahaks nii noorelt surra, ja teiseks tulid mulle meele ema sõnad, kes ütles, et „tulge, pojakesed, ikka elusalt tagasi, sest ma ei jõua seda üle elada, kui te kõik surma saate.“ (Saatis minu ema ju kõik oma kolm nooremat poega va-

batahtlikult sõtta.) Seepärast tulid mulle ka tema sõnad meele ja mul oli vaid kahju oma emast, aga enese ja surma unustasin peaaegu täiesti.

Öhtune pimedus päästis mind sellest ebamugavast olekust, ja mul ei olnud midagi viga. Ainult riietest oli mitu kuuli läbi läinud. Nii lõppes 2. polgu II pataljoni esimene Aidu kaitse lahing, vaenlane löödi suurte kaotustega tagasi, vaatamata tema ülijõule. Pealegi oli vaenlasel kasutada tugev suur-tükivägi, kuna meil see täiesti puudus. Samuti oli vaenlase meeste arv märksa suurem kui meil, rääkimata kuulipildujate ülekaalust. Minu teada oli meie II pataljoni koosseis järgmine (siin avaldan oma lihtsõduri teadmisi): Kõigi ülemustega kokku sadaviiskümmend meest, üks saksa raskekuulipilduja (asus maantee ääres meierei kivimajas), peale selle oli igal roodul üks inglise kerge kuulipilduja. Peale II pat. oli abiks veel mingisugune kaitse-liidu ratsasalk.

ikka näed neid päris korralikkudena, peatselt aga leiad nad lagunenu. Nõnda ka meie salgast. Poldudki ei tea kui palju marsitud, aga poolel meeskonnal saapad läbi. Ja kui sõduril varbad hakkavad välja tükikima, siis on asi halb. Veltveebel juba mitu korda ütles mulle:

— Härra kapten, saapaid on hädasti tarvis!

— Seda küll. Kas rügemendist ei saaks?

— Neil pole endalgi.

— Kas ei saaks küladest, noh nii ... rekvireerida?...

— Oleme proovinud, kõikjal vastatakse, et saapaid pole.

Täbar lugu. Rohkem selle täbara loo kui Aseri aruande pärast läksin Rannakülas rügemendiülema pale ette. Algasin siis sellega, et tõestasin meie tungiva vajaduse jalanõude järele. Kolonel

vastas alul kuivalt ja lühidalt, et tema ise vajavat saapaid, ja vähemalt sada paari. Siis pärast vaheaega veidi lahkema ilmega lisan, et jah, rügemendis olevat juba päris paljajalgseid mehi, terve komando kohe. Ühes jalas vana kaloss, teises naelakast... Nii pilgatavat neid. Ja vangidelt... noh, neil leiduvat häid saapaid kole vähe ja teiseks, seitsaadik kui tulid soomlased, ei näe enam ühtki paari.

— Miks?

— Soomlased on nobedad saapaid maha võtma, nobedamad kui meie.

— Mis nad nii palju saabastega teevad?

— Müüvad! Linnas muidugi.

— Vabandage, kas soomlastelt siis saapaid kätte ei saa?

— Minge katsuge võtta... Meie ei saa nendelt vahel küüthobuseidki tagasi,

mis siis veel saapaid. Aga sõdivad hästi! Tublid poisid!

Ega siis pole teha midagi. Pärisin veel, et kuidas nüüd kavatsetakse edasi minna ja missugused korraldused salgale antakse. Asi olevat väga lihtne — praegu rügement kohendub veidi, tõmbab hinge, ja siis — kiires korras Narva!

Tahtsin juba minema hakata, kui rügemendiülem küsis, et kas ma aruannet Aseri kohta ei mõtlevatki esitada, lisa-des, et kõik dokumendid selles asjas tuleb ära anda rügemendikohtu jaoks-konda. Jutustasin Aseri loo otsast otsani ausalt ära. Kolonel ei lausunud ettekande kestes ega pärast seda ühtki sõna. Ainult kui ma uksest olin väljumas, ta ütles mulle järele:

— Sealt oleksite pidanud saapaid hankima.

Kõrvadeta ikoona

Osv. Tooming

Käsk oli lühike, ent selge.

Reamehed Enn Pinnel ja Ott Soomer peavad minema ja tegema kindlaks, kus asuvad vaenlase löögiosad, ja kui suured on umbkaudselt nende jõud.

Mehed kuulasid vaikides rühmaülema korralduse ja asusid otsima nurgast sineleid.

„Rutata pole vaja,“ katkestas nende kõhvimise ülemus. „Praegu on lõuna-aeg. Võite asuda teele öösel, pimeduse tules. Ja pidage meeles: ülesanne on osmajärgulise tähtsusega, sest peame andma punastele otsustava ja purustava löögi. Kaks korda oleme annud käest Petseri, kolmandat korda ei tohi seda enam juhtuda. Saite aru?“

„Just nii, härra leitnant!“

Mehed jäeti üksi. Nad vaatasid teineteisele näkku ja libistasid siis pilgu üle vastasseisja, kui näeksid teineteist esmakordselt ja oleksid täiesti võõrad.

„Poleks sa viimane kord Tailovas jalga lasknud, siis võib-olla oleksime juba Pihkvas,“ venitas Enn.

„Sinu pärast oleks kogu ahelik venelaste pihku langenud, kui ma poleks rutanud vaikinud kuulipilduja juure ja võtnud ründava vaenlase aheliku risttule alla.“

„Ma ütlen: sa oled arg!“

„Ja mina ütlen: mina pidasin kinni rünnaku!“

Keegi sõdur astus juba vihaste nägudega vastamisi seisvate meeste juure ja kavalalt silmaripmetega üles alla vehkides küsis:

„Aga rääkige kord, poisid, kumb teist oli algebras tugevam?“

„Mina!“ hüüdis Enn.

„Aga eesti keeles?“

„Mina!“ võidutses Ott.

„Kumb oli parim õpilane klassis?“

„Mina!“ hüüdsid poisid kui ühest suust ja lähedalseisvad sõdurid pahvatasid naerma.

„Kuuled, kõik naeravad sind!“ torakas Enn.

„Eksid, mees, nad irvitavad sind ja su suurt rumalust!“

„Küsi, kummal näkkas enam tüdrukute man,“ õpetas keegi talutare kauge-
gemast nurgast, märkas siis uksele seisvat veltveebli ja kähku toppis rusikasuuruse leivakannika suhu kui tahtes näidata, et ei tema suust ole tulnud hääle piuksugi.

Veltveebli ilmumine tõi vaikuse majja. Ta oli küll väike mehike, aga häält oli tal kui metssõnnil ja kärkimisel oskas ta pilduda silmist selliseid vihanooli, et hirmujudinad jooksid pragataval üle selgroo. Kui ta esimest korda uue veltveebli rühma tuppa tuli, siis ei märganud keegi ukse kõrval seisvat väikest mehikest. Ta ootas. Kannatas raasike aega ja kui lärm toas üha suurenes ja paisus, siis äkki kargas keset tuba ja kargatas:

„Vait!“

Ruumis võis kuulda meeste südamete lööke vastu ribikonte ja selle ainsa sõnaga veltveebel Mikk Kannel pani enese rühmas maksma. Hiljem õppisid mehed väikest kärkijat tubli, õiglase ja väga julge mehena austama ja nii oli Mikk mõjuvõimsamaid mehi kogu rühmas.

Nüüd Mikk tippis üle õlgedega kaetud põranda Ennu ja Oti juure, toetas käed puusa ja kallutas pea kuklasse, et vaadata võrdlemisi pikkadele poistele otsa.

„Noh?“ Jälle tuttupidi koos. Kas saite, kukepojad, ka üldse aru, mis teil õõsi on ees?“

„Just nii, saime.“

„Ja ise kaklete. Põrundpead, ma ütlen! Põrgusse sõidate täna öösel. Enne maapealsesse, ja võib-olla otsekohe edasi pärispõrgusse. Peate töötama koos, hoidma kokku.“

„Just nii, härra veltveebel!“

„Just nii ja just nii. Aga seda te ei taipa, et öösel peate teineteise eest olema väljas kui vend venna eest. Marss-marss lahku. Üks siia nurka ja teine sinna. Ja kui kuulen veel üks ainus tige sõna, siis lasen teid kuni õhtuni keldrisse kinni panna.“

Kättega veheldes ja midagi enese ette pomisedes ruttas uksest välja. Ta viis enesega meeste lööpimisetuju, igaüks nokitses tasakesi omaette ja salamahti piilus Ennu ja Oti poole, kes seisis üks ühes ja teine teises nurgas. Veltveebel kui oleks maalinud poiste otsmikule suured tumedad surmaristid ja kõikidel oli piinlik vaadata silmi neile, kes peavad end panema mängu nende kõikide eest.

„Aga seda ma ütlen,“ lausus Enn poolel häälel nagu endale, „mina olin parim õpilane klassis ja väledam poiss maadluses.“

„Tühja sa olid. Ära unusta mind, klassi iga-aastast priimust,“ ägestus Ott.

Poisid põrnitsesid üle maasistuvate meeste peade teineteisele otsa ja nende näojooni ei valgustanud ei sõpruse ega poolehoiu läige. Kindlasti oleks nende vahel läinud uueks sõnolemiseks, kuid olekoolt krapsas püsti keegi habemik mees ja otse karjus:

„Kas saab siis juba rahu või ei? Iga silmapilk võib kuulirahe meid kõiki ühes tükis õhku puhuda, aga nemad ei suuda unustada koolipoiste jonnimisi.“

Uks kisti lahti ja keegi sõdur hüppas sisse:

„Uus vahetus paigale!“

„Juba?“ venitati ja asuti riietuma väljaminekukuks. Vaenlane ei olnud kaugel ja kogu aeg osa meestest oli lahinguvõlmalina küla ees ahelikus. Ilm oli märtsi lõpu kohta haruldaselt külm ja ahelikku vahetati õige tihti.

Mehed lahkusid ja ruumi jäid vaid Enn ja Ott. Kumbki tegi nagu ei märkaks kaaslase olemasolu ja viskusid õlgedele pikali. Nad olid mõlemad noored alles, otse koolipingilt ruttasid rindele. Olid ühel tänaval kasvanud üles, käisid koos koolis esimesest klassist viimase, kus tabas neid sõjakeeris. Juba tänaval teiste lastega koos mängides sigis poiste vahele võistlusepinge, kumbki tahtis kaaslasest osavam, tugevam, targem ja tublim olla. Kool kiskus poiste võistluse eriti pingule ja alatise rühkimise ja ületrumpamise tagajärjel poisid muutusid vaenlasiks, kes kunagi ei jätnud kasutamata juhust, kui said vastasele pista kaika kodaraisse.

Saatus viis nad vabatahtlikena ühte rühma ja lõpuks ka ühe kuulipilduja numbriteks. Kordamööda olid nad sihturiks ja laaduriks ja teineteise ületrumpamiseks, julguse ja vaprusena ületamiseks said poisid hakkama julgustükkidega, mis tõstis mõlema kaalu kaassõdurite ja ülemuse silmis. Poiste omavaheline võistlus ja jõnn pakkus head pidet nokkimiseks, õhutamiseks ja tüllijamiseks, müllist võimalust kaaslased aega olles ka õige ohtrasti kasutasid. Tagajärjeks oli poistevahelise kõrgepinge taravnemine.

Päev oli vaikne. Arvestades vaenlukkude ahelikku lähedusega liig vaikne ja mehed muutusid juba närviliseks. Kuna puudus pisemgi ülevaade vaenlaste jõududest ja asetusest, siis ei usaldatud asuda pealetungile ja vastaspoolgi ilmsesti ei olnud enesele kindel ja ootas.

Õhtu eel ilm muutus soojemaks, lumi pehmemaks ja ei krudisenud astumisel enam. Taevas mattus halli pilvekangasse, mis lähemal päevil töötas tuua vihma, ja päevavalguse kustudes rühmaülem jagas rännakuvälis poistele viimaseid näpunäiteid öiseks luuretegevuseks:

„Ülesanne on äärmiselt raske, sest eelluure jutustab väga tihedast valvepostide võrgust juba pea Aristova ja Kudrova külade vahel. Peate jõudma Pankjavitsani. Vast saate kuidagi astuda ühendusse kohalike mõisaelanikega, kellele seas viimastest mõisast peatumise ajast teil vist on tuttavaidki, või saate tuua kaasa vangina mõne vaenlase. Olete nutikad ja vaprad poisid, küll taipate ise, kuidas talitada olukorras, kuhu satute. Palju edu!“

Enn ja Ott asusid teele. Astusid Zalesje kiriku juurest tõmbama okva-
joont Pankjavitsa mõisaga. Lund oli kohati veel üsna paksult ja poistel tuli sombata kuni põlvini kevadeniiskusest tihedaksmuljutud lumes. Tükk maad täiesti vaikides astusid kõrvuti, möödusid vahipostist, jätsid seljataha ühe eelluure üksiku mehe, kes oli lähenevaid samme kuuldes istunud kadaka-
pöösasse, ja kumbki tegeles oma mõtetega. Ligi pool tundi astusid nad, siis peatus Enn:

„Arvan, et oleme juba Aristova küla kohal.“

„Pool maad peaks olema selja taga. Jääb Pankjavitsa veel umbes kaks ja pool kilomeetrit.“

„Aristova ja Kudrova vahel pidid olema luuresalgad.“

„Poeme nende vahelt läbi.“ Ott silitas peopesaga üle lõua, hõõrus veidi aega käenahaga vastu esimese habeme õrna siidi ja jätkas siis:

„On vist mõistlikum kui läheme siin lahku. Kui tabavad meid koos, siis pole kummastki teadeteviijat. Ühel ehk ikka õnnestub, kui tegutseme lahus, oma-ette.“

Vaikus. Poisid ei leidnud sõnu. Siis Enn:

„Ott, oleme kogu eluaeg jagelenud targema ja tugevama nime pärast. Lepime kokku, et kumb täna toob paremaid teateid, see on vahvam ja teisel ärgu olgu enam kunagi ütlemist ega vastuhaukumist.“

Poisid surusid teineteisel kätt.

„Olgu! Kumb toob paremad teated... Ei, see võib olla enam õnneasi, aga kumb tungib kaugemale vaenlaste rindesse, pärib parima nime.“

Enn vaikides sirutas käe.

„Tehtud! Ja töenduseks olgu kaasas mõni ese matka viimasest etapist.“

Poisid surusid teineteisel kätt. Kor-raks vilksatasid vaated ristamisi, et kohe langeda tagasi kätele.

„Ott... kui peaks juhtuma... et ma ei tule tagasi, siis tervita vanemaid... ja Lindat.“

„Hüva... Ja kui jään sinna, siis teata isale-emale... ja räägi Lindalegi, et pidasin teda alati mees...“

Linda oli mõlema suur saladus. Rühm teadis kõigist võitluse eesmärgest poiste elus, et neil mõlemil oli aga südames Linda Lilup — seda ei teadnud keegi. Ega nad tavaliselt rääkinud teineteiselegi Lindast, kuigi teadsid, et ihaldasid sama tüdrukut. Esimest korda võistlejad paljastasid südame salajasema kaardi ja neil suurtel pois-tel hakkas piinlik üksteise ees.

„Hüvasti, Ott!“

„Nägemiseni, Enn!“

Ja kaks kogu kadusid heinamaapõo-saste tumedate varjude sekka.

2.

Öö läbi Pankjavitsa rindel valitses vaikus ja rahu.

Vaikus kestis juba liig kaua ja til-gutas ärevuse, teadmatuse rahutuks-tegevaid tilkasid nii sõdurite kui üle-muste rindu. Sõdurid ei maganud, kui-gi juhtusid olema vabad ja lesisid ta-rede põrandale lahutatud õlgedel. Ja juhtide majas iga natukese aja järele klõnksus üks lahti ja kinni.

Öö muutus valgemaks ja rebestatud pilvekanga vahelt siit-sealt vilksatasid tähetäpid. Õhk oli selge ja puhas kui kristall, Petseri poolt kostis vedurivile kui oleks jaam siinsamas küla taga.

Südaööl kostis eest, Pankjavitsa poolt, püssilaskmist. Umbes paarküm-mend lasku, siis oli jälle endiselt va-gane.

Umbes poole tunni pärast kostis ük-sik pauk. Siis teine, aga hoopis nõr-gem esimesest. Juhtide maja ees sei-sis trobikond mehi ja kuulatas.

„Kaotame vist mõlemad mehed,“ lau-sus keegi.

„Võib-olla oleks pidanud saatma väl-ja rohkem mehi?“ küsis rühmaülem, kes saatis teele Ennu ja Oti.

„Vaevalt sel oleks olnud paremaid tulemusi.“

Öö venis. Kusagil kires kukk. Korra. Siis teise. Talle ei vastanud teised, oli vist viimane ellujäänu.

Nõrk aovine lipsas pimedusse ja keegi tõtates lähenes hoonetele. Rut-tas otse ülemustemaja juure ja kopu-tamata prahvatas tuppa.

„Reamees Pinnel!“

Enn laskus kõige lähemale toolile ja jäi tühja kotina istuma, käed imelikult sorakile, hõlmad laiaili, ise hingeldav ja näost higine ning punane.

Talle toodi vett. Poiss rüüpas ahnelt, pikkade sõõmudega ning ilmselt sai ta-gasi osa värskusest ja jõust.

„Kus Soomer?“ küsis rühmaülem.

„Ott jäi... poolele teele. Saatke talle järele... Võib-olla on ta veel elus...“

„Kus?“

„Siit otse Aristova küla suunas... umbes Pankjavitsa poole maa kohal... Ta on haavatud... vast surnudki juba.“

Kiiresti anti käsk viiemehelise sani-taridesaiga kohalekutsumiseks.

„Laske mind... ma lähen ise kaasa ja juhatan. Nad ei leia teda, Ott vast on minestanud ja ei suuda anda elu-märke... võib-olla isegi surnud juba...“

„Kas jõudsite nendeni? Suutsite näha midagi?“

„Jah. Nad on kindlustanud end sur-nuaia ja mõisa vahelisele joonele. Siin... siin on plaan, kaart, kuhu mär-gitud kõikide väeüksuste asukohad ja suurus.“

Veel värisevate kätega kiskus tas-kust krabiseva paberi, mille ulatas pa-taljonitulemale. Mees heitis vaid ainsa pilgu paberile ja laskis kuuldavale rõõmsa üllatusehüüu.

„Kust saite selle?“

„Ott... reamees Soomer tõi selle.“

„Mis on teil käes?“

Enn sirutas käe välja. Ta peos oli väike, puust nikerdatud kuhu.

„Ikoona!“

„Jah... Pankjavitsa mõisa ikoona. Mina tõiin selle...“

Mehed raamiga olid rännakuvalmis ja Ennu juhtimisel kadusid visalt suu-renevasse hommikuhämarusse. Rühma-ülem tahtis rutata kaasa, ent pataljo-niülema käsk pidas ta kinni.

„Jääge siia. Tuleb kiiresti tegutse-da. Kogu meeskond äratada ja tule-joonele asetada. Päikesetõusuks peame olema Pankjavitsa all, et alata rünna-kuga. Täpsemad instruksioonid saate hiljem.“

Kõik ruttasid laiaili, et täita saadud korraldused. Ja kuuemeheline salk kanderamiga ruttas edasi Pankjavitsa poole. Enn kõige ees, pool-joostes, komistades ja jälle tõustes. Ning suure-nevas aovalguses kaaslased nägid, kui lubivalge oli poisi nägu. Meeste küsi-mustele ei vastanud ta midagi ja li-sas vaid sammudele pikkust.

„Ott!“

Enn laskus põosa ääres lebava kogu juure lumme põlvili. Haaras lamaja rinnalt käe, mis elutuna jäi ta pihku.

„Süda töötab veel. Ruttu raam!“

Siis Ott avas silmad. Silmad täis udu, mis vajasid hulk aega selginemi-seks. See oli kui päikese tõus uduvai-baga kaetud merepinna tagant.

„Ott, tunned mind veel, mind, Ennu?“

Nõrk naeruvine libises üle lamaja näo ja vaevalt-vaevalt oli tajutav ta peanoogutus.

Talle toodi vett

„Sina, Ott, oled vahvam, julgem! Tõid plaanid, mis toob meile võidu. Kuuled — võidu!“

„Ei...“ Enn kummardas kõrva hästi Oti suu juure, et püüda kinni ta-saseid hääli. „Sina... Enn... oled vapram, sest tõid... ikoona...“

„Aga ikoonal pole ju mingit täht-sust, ta on tühine puunikerdus, milli-seid võib osta igast poest, saada iga maja nurgast.“

„Ei... Selliseid on vaid üks... Näi-ta... näita mulle teda...“

Enn kobas taskust ikoona ja hoidis Oti silmade ees. Viimane noogutas kui vana tuttavat tundes:

„Jaa... tema. Teenijatemaja kõrva-deta ikoona...“

Kõnelejal suu kiskus valust viltu ja ta pigistas silmad kõvasti kinni.

„On sul väga valus, Ott?“

„Ei ole... See läheb... mööda... sest on viimane... Tervita isa... ja ema... Ja ole hea Lindale...“

Huuled liikusid veel, kuid kõrv ei suutnud sosinast eraldada sõnu. Vai-kus. Siis nõrk tuksatus läbistas Oti keha, pea vajus tahapoole longu ja sil-mad valgusid pärani kui suures hir-mus.

„Issand olgu ta hingele armuline!“ pomises keegi viiest, ja mütsid võeti peast. Enn ettevaatlikult asetas surnud kaaslaste keha lumele, surus laod sil-madele, tõusis ja ristitas käed.

Samal momendil jõudsid kohale Za-lesje poolt sõdurite ahelikud. Olid pea-letungil. Rühmaülem peatus kadaka-põosa ääres, võttis mütsi peast:

„Rahu kangelase põrmule!“

Siis kätt Ennu õlale pannes:

„Asuge oma kohale! Olete täna tee-näitajaks.“

Kui varjud hiilisid mehed puhmas-te vahel edasi.

Kui päikene tõusis, siis rõkkas Pank-javitsa mõisa ümbrus hurraa-hüüetest, püssipaukude raginast, kuulipildujate tärinast ja mürskude prahvatusist.

3.

Pankjavitsa mõis oli eesti vägede valduses. Vaenlane ei suutnud pidada vastu marulisele rünnakule, tabav ka-huritul paiskas õhku nende hästipei-detud patareid ja paanika haaras pu-naseid lõplikult, kui nägid, et neid äh-vardas ümberpiiramise oht. Nad põ-genesid ülepeakaela, loopides lumme püsse, padrunivõõsid, granaate, jättes

„Ott, tunned mind veel, mind, Ennu?“

maha kuulipildujaid, suurtükke, hobuseid, köögikatlaid.

Mõisahoones arutasid juhid toimunud lahingu üksikasju, otsisid puudusi ja tugevaid külgi ja jutustasid põneva- maid episoode lahingukäigust. Siis tuli rühmaülemale meele:

„Oleme unimütsid! Unustasime koguni need, kes tegid suurima teene. Reamehed Pinnal ja Soomer!“

„Kuis on tollega, kes pidi olema haavatud?“

„Surnud!“

„Ja kelle?“

„Ei tunnaku! temaga midagi ei juhtunud, siis peaks ta olema all sõjaväe haigiskohas.“

Reamees Enn Pinnelile saadeti käsk- lalg järele. Varsti seisis poiss kõrge- mate juhtide ees, kahvatu, silmade all tumedat raavud, vaade segane ja pelglik, kui vangilangenud hirvel. Pat- taljoniüleml patsutas poisile õlale:

„Nii, reamees Pinnel. Tegite suure teene meie ja oma kodumaa heaks.“

„Ei — mina ei teinud midagi. Ott... reamees Soomer tõi plaani.“

„Aga jutustage ometi, kuidas saite hakkama vägitükiga. Ja mis tähendas ikoona teie peos?“

Ennule ulatati tool, poiss istus ja veidi aega kui mõtteid kogudes oma saapaninadele vahetides jutustas, algu- ses veidi kätkestel, hüplevalt siit- s. lauseid noppides, teekonna algu- se ja lahkumisel antud töötusest tun- ge võimalikult kaugele vaenlase rin- nisse. Sattus siis hoogu ja jätkas:

„Marssides üksi mõisa poole valmis mul varsti kava, kuidas pääseda mõisa ja mida tuua sealt oma vahvuse tõe- tamiseks kaasa. Mõisaümbrus oli mei- le mõlemale hästi tuttav, sest enne vii- mast taganemist peatusime samas mõi- sas hulk aega. Lähenesin mõisale oja kaudu, mille jää õnneks veel kandis inimese raskust. Oja lookleb paksude lepa- ja pajupõsaste all, lipsab läbi mõisa piiravast kiviaiast ja möödub härrastemajast. Mu lootused ei petnud mind ja ojapealne oli valveta.“

Kummargil, tihti käpuli maas, roo- masin okste all ja jõudsin sel teel õnnelikult läbi aiast ja lähenesin mõi- sale. Osa hoone aknaist oli veel val- gustatud. Liikusin tasapisi edasi töö- liste eluhooneni, kus mõisas olles õibi-

sime. Maja sai seekord kahuritulest rängasti kannatada, kahurikuulid rebi- sid osa seinu koguni maha ja nii vas- tas tööle arvestus, et selles hoones kee- gi peavarju otsinud ei ole. Pugesin läbi seinasoleva avause ruumi ja kä- sikaudu kobades jõudsin toa nurka.

Nurgast leidsin, mida otsisin. Puust ikoona, mida juba nägite, ja millel siin olles Otiga löikasime kõrvad peast. Mõlemad mäletasime kõrvadeta ikoon- nat ja sel teel tahtsin talle tõestada, et tungisin mõisa südamesse, olin vap- ram temast.

Surusin ikoona rusikasse ja alusta- sin üle prahi ja rämpsuga täidetud põranda tagasiteed. Jõudsin seinas- oleva avauseni, kui häärberi poolt kostsid ärevad hääled, käsklused ja varsti jooksvate sammude müdin. Üsna maja lähedalt lipsas mööda tüme ini- mese kogu, häärberi poolt lajatas esi- mene pauk ja kuul naksatades tungis seinapalki. Ma polnud päris kindel, kas jooksjä oli Ott, kuigi kogu paistis tema moodi, ja kuna juba ilmusid ta- gaajajad, viis-kuus punasõdurit, siis

Üsna maja lähedalt lipsas mööda teine inimkogu

ei jäänud mul üle muud kui tõmbuda lagunenu hoonesse tagasi.

Nad lasksid mõnikümmend pauku, siis jäi jälle vaikselt. Ainult mõisa poolt kostis ärevate häälte sumin, kui oleks keegi koputanud juba uinuva mesipuu pihta. Mu seisukord oli üsna hädaohtlik, sest punased olid ärata- tud üles ja liikusid ringi, mille tõttu tabamise oht oli märksa suurem. Pidin siiski riskeerima ja alustasin tagasi- teed. Hiilisin ojani ning võimalikult end okste vahel varjates hakkasin roo- mama tagasi.

Umbes poolteise kilomeetri ulatu- ses läks kõik ladusasti. Siis kuulsin vasakult poolt tumedat sammudekrudi- nat. Painutasin oksad kõrvale ja pidin rõõmust peaaegu karjatama, kuid sa- mas tõusis sammu kahekümne kaugu- sel minust põosa tagant punasõdur ja kamandas:

„Seis!“

Ott, kes liikus oja poole ja oli minust veel umbes kolmkümmend sam- mu eemal, hakkas jooksmas varjavate põosaste suunas. Samas sõdur tulis- tas. Ta ei suutnud lasta enam kui ühe paugu, sest siis vajutas mu revolvr- kuul ta lumele kägnasse. Ott ehmedes peatus, kuid hõika „talle ja järgmi- sel silmapilgul oli ta juba ojaäärel. Ei olnud aega seletamiseks ega jutuaja- miseks, sest paukude peale oli oodata kohale luureposti kaaslasi. Hakkasime jooksmas. Hea õnne peale, et olime viimase luureposti juures, või ei ju- tu enam teistega kokku. Olime juba joosnud tükikese maad ja pidasin juba hädaohtu möödunuks, kui Ott peatus:

„Ma... ei jaksa enam!“

Ta oli haavatud.

„Tundsin kohe, et ta tabas mind,“ hingeldas ta. „Kuid arvasin, et tü- hine kriimustus. Aga olen hirmsasti väsinud... Säh — siin plaan, mille võtsin häärberist — väikesest saa- list... Hiilisin tagaukse kaudu hoo- nesse, toas oli vaid üks ohvitser, lõin selle revolvripärage uimaseks. Võtsin plaani lauall kaasa... tunnuseks... kuid meie omadele on temast kindlasti kasu. Nägin, et seal peal on märgitud vaenlase asukohad... Vii neile... jookse...“

Ma ei tea, mis kurivaim mind sun- dis siis võtma taskust ikoona. Ott nägi seda ja tundis otsekohe:

„Kõrvadeta ikoona... Teenijatemaja pühakuju... Sa käisid kaugemal... Oled vahvam...“

Siis kogus jõudu ja jätkas:

„Häärberis pidid nad minu peaaegu tabama. Jooksid mulle järele, tulista- sid, kuid hüppasin mõisa piirava kivi- aia avause ja nad jooksid mööda. Jookse nüüd... edasi...“

Ta istus põosa äärde ja hingas ras- kelt ja kähisevalt. Tahtsin hakata nõo- pima lahti ta sinelilt, et siduda haava, ent ta ei lasknud:

„See on hilja... Jookse, muidu nad asetavad end ringi... kui märkavad, et plaan on ära...“

Hommik lähenes juba, siis jooksin.“

Väsinuna peatus poiss.

Keegi ei lausunud silpigi. Kellegi taskus tiksus kell.

Siis, ikka veel uurides saapaninasid, pudendas poiss:

„Saatus ei ole õiglane... Ott peaks istuma praegu siin ja mina võiksin ola tema asemel. Tema oli tublim, vah- vam, julgem...“

Pistis käe taskusse ja kätt välja tõmmates ja rusikat avades jäi peo- pesale lamama väike, puust nikerdatud, kõrvadeta ikoona.

Talabski polguga Peterburit vallutama

Narva rinde ohvriterikkaimaks perioodiks kujunes Vabadussõja ajal Põhja-Lääne armee rünnak Peterburile. Selle rünnaku tegid kaasa ka meie rahvaväeosad, kes taganemisel Narva joonele nägid palju vaeva ja viletsust. Põhja-Lääne armee oli pealetungil löögivõimeline ja üksikud väeosad näitasid üles küllalt tähelepanavat vaprust. Ometi lagunes Põhja-Lääne armee ja ainult üks selle armee üksusi — Talabski polk — võitles Narva rindel kuni Vabadussõja lõpuni. Alljärgnevalt avaldame kapt. F. Kaba (Kabanovi) mälestusi rünnakuist Peterburile ja Põhja-Lääne armee lagunemisest. F. Kaba oli alul Talabski polgu pataljoni ülem kuid hiljem ta juhtis mainitud polku kuni sõja lõpuni. Praegu on res.-kapt. F. Kaba Narva linna maamõõtja ja Narva malevkonna pealiku k. t.

9. okt. 1919. a. õhtul kella 6 paigu sain kindral B. Bermininilt ülesande tungida salaja vaenlase rinde taha, ületada Luuga jõgi ja vallutada Gostjatina küla. Selle operatsiooniga oleks lõigatud läbi Volossova-Pihkva raudtee, mis takistaks punastel abivägede toomist lõunast. Minu käsutusse anti Talabski polgu 2. ja 3. pat. ja kompanii eriti vapraid mehi. See erikompanii oli moodustatud eestlastest, soomlastest ja lätlastest, kuna kompaniid juhtis lätlane leitn. Uudin. Operatsiooni lähtepunkt oli Ospina küla, kuna sihtpunkt — Gostjatina — asus 25 km-it eemal. Punaseid asus rindel, meie vastas, kolm rügementi: Lugavskajas, Raikovas ja Shipinas. Nendest punastest rüg. tuli tähelepanematult mööda hiilida. Soode ja metsade tõttu oli see võimalik, kuid äärmiselt raske.

Õhtupoolne öö oli kuuvalge. Liikume üle soode, kus sageli tuli paterdada jääkülmas vees ja poris kilom. Andsin meestele käsu liikuda võimalikult vaikelt, et punased rüg. ei saaks operatsioonist teada ja nad ei valmistaks üllatusi. Möödusime tähelepanematult punaste eelpostidest ja kiirendasime siis käiku.

Jõudnud Shipina küla alla, 20 km-it lähtepunkti, oli meie olukord küllalt ebamugav. Mehed olid üleni porised ja märjad. Kraadiklaas oli langenud tublisti alla nulli. Meestel tõmbusid riided jäässe. Tegime väikese peatuse, et tõmmata hinge järgnevateks sündmusteks.

Meie luure oli vangistanud punaste ratsakäskjala, kes pidi viima brigaadistaabist käsu punastele rügementidele, et need tõmbuksid Luuga jõe taha. Käskjala tabamisega saime väärtusliku teate, kuid meie seisukorra muutis see teade märksa halvemaks. Tuli saata 3. pat. seljatagust kaitsma taganevate punaste rüg. eest, mis vähendas meie löögijõudu. 5. kompanii läks Hiloki parve juure, et seda teha kõlbatuks nii taganevatele kui ka pealetungivatele punastele. Ise läksin 4., 6. ja erikompaniiga Gostjatina suunas. Jõudnud Luuga jõe ääre selgus, et seal ei ole parve ega paate, millega pääseks üle jõe. Kõik ujuvad abinõud olid G. küla poolsel kaldal. Tuli kasutada hulljulget võtet, kuigi selle tagajärg polnud kindel. Saatsin Soome üliõpilased vennad Kokased ja sidevaatleja Vasjka Rjabovi punaseid „õnge võtma“. Mehed kiskusid pagunid maha, panid punased tärnid mütsi ette ja asusid täitma ülesannet, millest olenes kogu meie operatsiooni õnnestumine.

Mehed läksid, püssid hooletult rihmapidi õlal, metsast välja jõe ääre. Punased tunnimehed teisel pool jõe kaldal silmasid meie mehi ja hüüdsid:

„Kes seal on?“

„Seltsimehed, saatke parv üle jõe. Meil on tähtis teade viia brigaadi staabi,“ hüüdis laia häälega Vasjka Rjabov.

5—6 punast sõdurit päästis pikemalt mõtlemata parve kaldal küljest lahti ja sõitis üle. Jõudnud vaevalt parvenina puudutada meie-poolset kallast, kui Vasjka pistis püssitoru punastele nina alla ja käratas: „Kui te, kuradid, hakkate lärmama, siis on te laul lauldud. Me oleme valged.“ Punased kangestusid ehmatuses poolsurnuks ega mõtelnudki vastuhakule, kuigi neid oli 6 meie 3 mehe vastu.

Vangidelt saime teada, et Gostjatinas on kaks punast rüg. ja brigaadistaap terve karja punaste ohvitseridega.

Toimisime „ahvikiirusel“. Saatsime algul üle jõe ühe rühma, kes päästis kaldast lahti kõik ujuvad vahendid, et võimalikult kiiremini toimetada meie mehi üle jõe. See toiming teostus täiesti vaikselt. Ainult aerude sulpsatused kõlasid jõel, mis helkis kuu valguses, kuid needki häälid ei võinud kosta metsakohina tõttu kaugele.

6. ja erikompaniiga otsustasin vallutada küla, kuna 4. kompanii jätsin jällegi seljataguse kaitseks. Kuna punaseid oli külas mitu korda enam meist, siis kavatsesin kavalusega võita ülevõimu. Meestel käskisin kõrvaldada kõik tundemärgid meie päritolu kohta. Sõdurid pidid minema küllasse „punastena“. Igasse majja oli määratud kaks meest, kellest jätkunuks magavate punaste vangistamiseks. Leitn. Kudin pidi julgema teestega vallutama brigaadi-staabi. Üldiseks märguandeks oluks see, kui Kudin viskab käsigranaadi staabiruumidesse, siis taludesse saadetud mehed käsitanuks punastel käed üles.

Õö hakkas jõudma juba hommikusse. Mehed läksid õhinaga taludesse laiali, et saaks viia enne haarangu läbi kui punased hakkavad virguma. Kuigi pealetungil kava oli laitmatu, viis ootamatu vahejuhtum selle sassi. Külas oli n.ü. elu ärganud. Punaste moonavor hakkas parajasti lahkuma külast. Ilmselt oli tehtud eelmisel õhtul korraldus taganemiseks. Ei aidanud muud kui tuli teha „vaikseks“ moonavor. Kuid ka leitn. Kudin tegi hulljulgusest vea. Ta ei pääsnud punaste staabi juuregi, kui sai surma.

Ometi õnnestus umbes pool küla punaseid vallutada, kuna teiest poolest külast punased taganesid päris korraliku tänavavõitlusega. Brigaadi-staabi ohvitserid aga ei pääsnud meie käest. Vangi langes ka üks punaste rüg. ülem. Staabimeestega ja ohvitseridega tehti lühidalt: need lasti maha. Külast välja löödud punane rüg. korraldas enda ridu ja alus-

tas koguni vastupeatungi, kuid see löödi veriselt tagasi.

Sel ajal, kui külas kestis sügishommiku hämaruses kibe lahing, tuli teade 4. kompaniist, et üks punaste rüg. marsib külla peale. Õnneks ei olnud küllale lähenev rüg. kuigi tubli. Kuuldes Gostjatinas lahingumüra ja selle asemel, et minna appi oma meestele, punane rüg. põgenes.

Südapäevaks olime seisukorra täielised peremehed. Vange oli meil 347 meest, punaste 10. rüg. staabi varandus, 13 kuulipildujat, 150 hobust, hulk varustust ja orkester. Pihkva raudteeliin oli läbi lõigatud.

Olime „ujunud“ poris, sõdinud ja võitnud. Väsimus oli suur. Mulle meenus, et kui tahtsin võtta saapad jalast, siis selgus, et jalad olid paistetunud, mispärast „säarikud“ tuli lõigata jalgade küljest lahti.

Kui kindral Rodsjanko sõitis Gostjatinasse, siis ta otse ehmus, sest kindral arvas end olevat sattunud punaväe keskele...

Selle operatsiooni õnnestumisega oli Volossova raudteesõlm meie käes. Põhja-Lääne armee väeosad vallutasid Volossova lahinguta.

*

13. okt. alustasime rünnakut Volossovast Jelisavetino suunas. Mina sain ülesande minna punastele otse „külje alla“ ja tekitada paanikat. Käsutada oli 2. pat., kolmanda pat. 7. kompanii, diviisi luureüksus ja pioneerid lõhkeainetega. Pidime laskma õhku kõik raudteesillad kuni Jelisavetino jaamani ja püüdma vallutada punaste kuulsa soomusrongi „Lenin!“.

30 km rühkisime mööda metsi Jelisavetino suunas. Raudteel polnud aga kuski silda, mida võinuks kihutada lõhkeainetega vastu taevast. Jõudnud Osera külla, kuulsime, et üks punaste brigaad on asunud pealetungile ja on meie seljataga. See aga ei heidutanud meie eelväge. Peatusime Metsakülas ja Verepje külas, viimases elasid soomlased. Et selgitada punavägede asukohti, saatsime küllanaised piima toomise „sildi all“ luurele teistesse külladesse, kuna väsinud mehed tegid väikese puhkuse.

Üks naine tuli varsti tagasi ja tõi „ämbritäie“ uudiseid. Nimelt pidi asuma 4 km meie asukohast eemal, Spankova külas, umbes 1000 punast. Kella kahe ajal öösi alustasime rünnakut, et üllatada magavaid punaseid ja vallutada küla. Vahejuhtumiteta jõudsim punaste eelpostini. Selle mehe viimseteks sõnadeks siin maies maailmas olid: „Seis, teie luba?“

Hurraa-hüüetega tormasime külla. Meie ahelik pääsis üsna hõlpsasti küllast läbi. 150 punast võtsime vangi. Need panime rivisse ja jätsime 3—4 meest punaseid valvama. Kiiresti saavutatud võit aga oli näiline. Punaseid olid kõik majad tulvil ja nad ei mõtelnudki hõlpsasti alla anda. Hiljem selgus, et punaste jõud olid küllas mitu korda suuremad kui talunaine oli meile kõnelnud. Õhtul oli saabunud Spankova küllasse punaste üks

(Järg 184. lhk.)

Vabadussõja sangarite järeltulijaid

Res.-major August Uder'i (VR II/3 — Vabadussõjas 3. jalaväe polgu kompaniülema — praegu K/S. „Eeksmaja“ peaesindaja Võrus) tütar
Silvia

Toimetaja J. Taklaja (VR II/3) tütar
Tiina-Mai

August Ruusmaa (end. Ruusmann VR. III/3 — Vabadussõjas Kuperjanovi partisan — praegu seltskonnategelane ja äärmes Petseris) tütar
Helju ja poeg Udo

Soomusronglase Eerik Peebuse (V. R. II/3) poeg
Peeter-Olav-Eerik

tagavaraväepolk ja kommunistlikud löök-salgad. Viimased koosnesid Peterburi töölistest, kes olid kiirusega formeeritud ja saadetud frondile Gatschina löögigruppide nime all. Löögigruppide staap asus küla tuletõrje-depoo ruumides.

Saime need teated ajal, millal surmants käis külatänavail. Esimeseks muuks oli staabi vallutamine. Hoone piirati sisse, kuid punaväe ohvitserid ei mõtelnudki kohe alla anda. Depoose viisati mitu käsigranaati. Osa punaohvitseri sai surma; teine osa aga, kes nägi vastupanu mõttetust, alistus. Üldse oli staabis 69 ohvitseri ja löögigruppide üldjuht, keegi end. polkovnik; nad kõik tapeti viimseni. Saime kätte staabi kirjavara ja ka kassa.

Algas küla puhastamine, mis võttis aega peaaegu kogu päeva, sest kommunistlikud töölistes olid tublid sõjamehed. Saime umbes 1000 vangi, kes tuli konvoeerida Volosovasse. Ühtlasi saadeti teele sidemees; et kutsuda abi. Vange ja varustust oli rohkesti, kuid meie väesalk polnud ka enam eriliselt tugev, et võtta vastu mõnd tugevamat lahingut. Küläs saime kätte veel terve hulga vange, kelle hulgast „sorteerisime“ välja kommunistid, kes paigutati tuletõrjekuuri luku taha.

Õhtul sattusime „pigisse“. Gatschina poolt lähenes kuulus s.-r. „Lenin“ ja selle taga oli veel üks soomusrong, tõenäoliselt suurema dessantväega. Meil olid mehed päev läbi kestnud tapatalguist väsinud, nälgjased ja, lõppeks, käputäie meestega ei võinud ometi minna soomusrongi vallutama, kuigi see oli meie ülesanne punaste rinde taha murdmisel. Taganeda siiski ei tahtnud Spankovast. Küläs oli määratu palju sõjasaaki laske-moona ja muu varustuse näol ning hulk vange. Hädaohupesaks oli peamiselt tuletõrjekuur, kus oli mitukümmend kommunisti vangis. Saanuksid need vabadesse, oleks meil osutunud raskeks hoida vange, ja siis poleks ükski meist pääsnud terve nahaga. Tuli talitada dragooniliselt. Vangid-kommunistid lasti kuulipildujaga maha, millega hävitati hädaohukolle.

Oli loomulik, et soomusrongi ei võinud lasta täiesti külla alla. Ütlesin pioneeride allohv. Volkovile, et võta saapad jalast ja jookse kiiresti soomusrongile vastu ning püüa purustada lõhkeainega raudtee. Kuigi see oli ilmselt surma jooksmine, täitis Volkov otskohe käsu. Ta jõudis rongile vastu umbes km Spankovast eemal. Seal talitas ta veel eriti julgelt. Ta laskis rongi läheneda umbes 100 m kaugusele, enne kui pööras raudtee õhku. Mehel oli tahtmine lasta „Lenin“ joosta roobastest välja. Õnnestunuks see kava, võib-olla saanuksime siis tõepoolest teha kuulsa „Lenini“ kahjutuks. Kahjuks nähti õigel ajal „Leninilt“ Volkovi tegutsemist. Rong peatati ja V. pihta avati marutuli. Pärilime läbi pääsis V. tagasi tervelt.

Sel ööl siiski leppisime viisaka vahetusega punaste soomusronglastega, kes ka ei tihanud alustada pealetungi, kuna nad ei tunnud meie löögivõimet. Järgmisel päeval saime ühe pataljoni igatsetud abiväge. Kuid juba varahommikul läks päris põrgu lahti, mis kestis hilise õhtuni. Punased panid „hüüdma“ kõik torud soomusrongil. Kahuritule kattsel punased madrused katsetasid rünnakuga, kuna rongi meeskond püüdis parandada purustatud raudteed. Ei õnnestunud aga kumbki punaste algatus. 27 kuulipildujat, meie Spankova sõjasaak, võttis punased marutule alla. Pärast lõunat jõudis appi meie patarei eestlase kapt. Tenno juhtimisel. Algas

kahuri-duell meie patarei ja „Lenini“ kahurite vahel, mis kestis umbes tund aega. Kapt. Tenno oli aga tabavam, ja varsti põgenes soomusrong.

Nii olid purustatud Gatschina löögigrupid. Meie saime 1500 vangi. Mitusada punast tapeti lahingus ja sõjasaak varustuse näol polnud sugugi väike. Punane brigaad, kes oli meie seljataga, võeti osaliselt vangi. Tee Gatschinasse oli vaba. Algas kiirmars Peterburi peale...

*

Peaaegu 20 aastat on möödunud hulljulgest katsest vallutada käputäie mees-tega suur Venemaa. Kui hävis Vene legendikel ja Vene küllas Napoleoni hiiglaarmee, siis see oli arusaadavam: prantslased ei tunnud Venemaad, ei tunnud selle maa ääretuid mõtte ja kliimat. Et aga Vene omad inimesed esimeste võitude tuhinas unustasid terve rea kaaluvaid asjaolusid, see tundub praegu kuidagi arusaamatuna. Põhja-Lääne armee oli arvuliselt väike. Alustades Narva alt pealetungi oli front kitsas, kuid mida kaugemale tungiti Venemaale, Lääne-Vene soodesse ja metsadesse, seda laiemaks venis front. Mehi ei olnud külluses. Ei saanud vahetada väeosi eeslinnilt sel määral nagu oluaks seda vaja. Kiirmars kurnas pealegi mehi üle määra. See ei olnud jalutuskäik, vaid pingutatav sõjakäik. Ja mida lähemale nihkusime Peterburile, seda kindlamat vastupanu leidis P.-Lääne armee. Polkudes hakkas meeolu langema, mis oli kaotuse alguseks, kuigi veel jätkusid võidud. Need võidud tulid veel vanast inertisist. Tugevamaks üksuseks jäi Talabski polk, kus juhtkond suutis siiski hoida sõdurites meeolu. Talabski polk pääsis ka kõige lähemale Peterburile, kuni Uus-Kusmina küllani, mis asetseb Peterburi eeslinnadest vaevalt 12 km eemal. Suure Venemaa pealinna tornid paistsid. P.-Lääne armee tähtsaimaks sihiks oli Peterburi vallutamine. Võidusiht oli käegakatsutavas kauguses...

Tsarskoje-Selo vallutamine osutus meie polgule raskeimaks pähklik. Vastas olid kommunistliku sõjakooli kursandid ja madrused, punase Venemaa tolleaegsed tugevamad löögüksused. Meie varustus oli aga parem, kuigi punased näitasid päris haruldast vaprust. Tsarskoje-Selo vallutamine oli metsik verepulm. Meil oli 100 kuulipildujat vahetumalt tegevuses. Tapeti inimesi halastamatult. Vene tsaari küla vahele jäid lamama laipadehunnikud. Üle nende laipade rajas Talabski polk tee võidule. 21. okt. oli Tsarskoje-Selo vallutatud.

Oli vaja asuda ühisele rünnakule, kuid siis tekkis lagunemine. Mehed olid surmani väsinud ja kuskilt polnud võtta värsket jõudu. Vjatski polk tegi algust taganemisega, jättes rindesse augu. Lagunema hakkas ka Semjonovski polk. Punased kasutasid seda nõrkust ja alustasid vastu-pealetungi. Algas taganemine, mis lõppes Põhja-Lääne armee täielise hävimisega. Riismed jõudsid Narva. Tuli taud, mis tappis mehi kui kärbsed.

P.-Lääne armeest jäi lahinguvõimeliseks ainult Talabski polk, mis lõi lahinguid Narva rindel rind-rinna kõrval eesti polkudega. Polgu viimne lahing oli 27. dets. 1919. a. Derbinka sool. Üle soo tahtsid punased tungida välja kuni Narva kalevivabrikuni. Tugevas lahingus löödi punaste rünnak tagasi. Võeti vangi üle 100 mehe, vallutati 5 kahurit, mis olid suurte pingutustega toodud üle soo, 1500 mürsku ja 8 kuulipildujat.

Ärev õhtu Tallinna kooliõpilaste pataljonis

Uhel pakasel talveõhtul, kui seisukord rindel oli alles kriitiline ja murrang tulemata, levis pataljoni äkki kuul-dus, et punased jõud olevat linnas liikumas ja varsti ründavat isegi meie pataljoni, mis tol ajal asus Narva maanteel 6-a. Olime pealinna kaitsjatena ju punaste silmis suured vaenlased.

Ärevuse hetkel ei olnud juhuslikult kohal või näha ka ühtki pataljoni „ofet“.

Tekkis ärev meeolu, väikeselt paanika. Kõigilt kolmelt majakorralt tormasid koolipoisid relvastatult tänavale. Löödi isegi kuulid rauda. Üldises rüsellemises ja välisukse juures trügimises korra loomiseks muusikakommando veltveebel õppur A. Määr (praegu kuuldavasti kalanduse eriteadlane), kes samuti oli tänavale tormamas, pööratas täie jõuga (M. oli pealegi paks ja tugev poiss) püssipäraga vastu trepikoja pörandat. Käis igavene kõmmkarakas — laskevalmis püss hiigla pörutuse tagajärjel oli läinud lahti iseenesest. Esimesel silmapilgul, kuni lasu põhjuste selgitamiseni, ei aidanud see väike vahejuhtumine tugevasti häiritud meeolu põrmugi parandada. Väljas, Narva maanteel ja Jaama tänaval, asusime kaitseseisukorda, jäädes ootama oletatava vaenlase rünnakut.

Otsisin ka endale soodsa positsiooni, kui juhuslikult kuulsin vene gümnaasiumi poiste kahekõnet. Üks, andes teisele kää, sõnas paatoslikult:

„Kogda pomrjem, to vmestje!“ (Kui sureme, siis koos.)

Üks noist kõnelejaist, Nikolai Krjukov, lõpetas rahu ajal ülikooli ja täiendavalt oli kaitseseisustuses aspirandina. Mõne aasta eest suri arstina Aafrikas.

Kuid kaua meie „lahingulokord“ kesta ei saanud, sest peagi oli isiklikult kohal meie noor, kuid energiline ja lugupeetud patul E. Leithammel. Koolipoisid olid kõik ühel meelel oma ülemusega, kui see ütles, et kui tõesti peaks linnas olema lahti midagi riigivaenulist, teeme sellele järsult halastamatu lõpu.

Rivistusime kolonni ja L. juhatusel marssisime Pagari tänavale sõjaministeeriumi juure, kus L. käis sees. Selgus, et terves linnas valitseb ilus kord. Olime seega langenud jumal teab kust lendu lastud kuulujuttude ohvriks. Marssisime rahuldatutena pataljoni tagasi läbi Viru ja teiste üllitsate vägevate isamaalau-lude ja ülimeeliku „Oh sa, poiss!“ saatel.

Polguülem F. Kaba kanti kätel lahingust rinde taha. Ta oli saanud juba Peterburi all kahurimürsust peast haavata, kuid ei olnud vigastusele vaatamata lahkunud frondilt. Lahingu ajal sool oli K. tabanud lihaste-kramp ja sisemised va-lud, mis röövisid mehelt meelemärguse.

Tuli vaherahu Eesti-Vene vahel ja hiljem kirjutati alla rahulepingule. Põhja-Lääne armee viimne üksus — Talabski polk — desarmeerus.

Laul teeb rinna rõõmsaks

Dabadussõjaaegseid laule

(Laulsid Tartus koolipoisid-sõdurid ja teised väeosad.)

(Viis üldiselt tuntud.)

Kui need saksad ära läksid,
või ja munad kaasa võtsid —

∴ Oi, oi, oi, hullu,
iga päev sai nalja. ∴

(Kordub iga salmi tagant.)

Narva tagant punakaru
litsus peale nii mis maru. —

Eesti poisid ei saan'd mahti
karu peale joosta jahti. —

Polnud püsse, polnud vibu,
kas või haara saunast kibu. —

Valkla karu vantsis välja,
seal siis äkki keeras selja. —

Küll siis teda vemmeldati,
igat moodi nüfeldati. —

Tuustiti, et lend'sid karvad,
välkusivad päkad, varbad. —

Narva taha karu aeti,
tema rikud maha maeti. —

Tartu kandis sama lugu,
köeti karul soojaks pugu. —

Soomusrongi ülem Parts,
lahmis punast plirts ja plarts. —

Kuperjanov abimees,
tutistas, et lumi kees. —

Pürid varsti korda seati,
karu Peipsi taha aeti. —

Seal ta uitas, urises,
hirmust vaene värises. —

Eesti poissi kartis väga,
sest see löi tal välja lõga. —

Varsti jälle Valga taga
kostas kõva saksa praga. —

Parunite sabarakud,
mõisnikud ja anderlakud. —

Tulid orjastama rahvast,
kes end kaitses väga vahvast. —

Kohe polgud olid koos,
mindi peale tormihoos. —

Opmanite suletutid
lendasid kui tulejutid. —

Löödi nässu saksa vägi,
seda inglane ka nägi. —

Riia linna väravas
armu saks käis palumas. —

Nii see oli, sõja lugu:
kange eesti meeste sugu. —

Mäletame seda nalja,
joome jutu jatkuks kalja. —

(Kuuldud ühe skautspataljoni mehe käes. Sama laulu lauldi Tartus 2-se div. tag. pataljoni; kuid sõnad olid teised.)

(Viis: Omal viisil.)

Poisid, lõigem janti maha
trullalah!
Ärgem jäägem teistest maha
trullahullalah!

Poisid, püssid kätte ruttu
trullalah!
Ärgem tehkem pikka juttu
trullahullalah!

Lähme Valga peale tormi
tr...!
Lügutame kürealt sõrmi
tr...!

Lööme punakütid appi
tr...!
Läti piiril sööme suppi
tr...!

Valga preilid meid ju oot'vad
tr...!
Meestelt magust musi lootvad
tr...!

Annad musi, oled pigis
tr...!
Pärast nutad palchigis
tr...!

Pole meestel aega enam
tr...!
Sõjasõit on palju kenam
tr...!

(Laulsid soomusr. diviisi üksused Valgas; ka mujal ja muud väeosad.)

(Viis: Kirp naisterahva seltsimees.)

Juut oli tibra seltsimees, seltsimees,
∴ juut tibra suurem seltsimees,
sai sõbra päästjaks silmavees. ∴

Kui Lenin mässu lõpetas, lõpetas,
∴ kui Lenin mässu lõpetas,
juut oma sehviti alustas. ∴

Ta vene rahva turjale, turjale,
∴ ta vene rahva turjale,
end seadis ist'ma troonile. ∴

Kus tsaari ajal kasakad, kasakad,
∴ kus tsaari ajal kasakad
küll keerutasid malakat. ∴

Nüüd Apfelbaumid, Trotskist juut,
∴ nüüd Apfelbaumid, Trotskist juut,
neil käes on okastraadist nuut. ∴

Neil vähe nülgi Venemaad, Venemaad,
∴ neil vähe nülgi Venemaad,
ka Eestit tahtvad röövida. ∴

Kuid eesti mees, see pole loll, pole loll,
∴ kuid eesti mees, see pole loll,
tal juudi ähvardus on null. ∴

Ta komissare punakaid, punakaid,
∴ ta komissare punakaid,
taob puruks nagu lutikaid. ∴

Kui Pihkva ära võtsime, võtsime,
∴ kui Pihkva ära võtsime,
siis tiblal sauna kütsime. ∴

Kui punavägi katsub meil', katsub meil',
∴ kui punavägi katsub meil'
veel sokutada Mooseseid. ∴

Süis saab neist tehtud s...supp,
s...supp,
∴ süis saab neist tehtud s...supp,
et aru'i saa, kus tibra, juut. ∴

(Lauldi paljudes 2-se div. väeosades. Sõnu oli paljusid variatsioonides.)

(Viis: Omal viisil.)

Neid läks metsa kõndima, kõndima,
kõndima,
lilli, marju noppima, noppima, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui neiu kõndis puude vilus,
jah, puude vilus kõndis ta
üksinda.

Poiss läks metsa kõndima, kõndima,
kõndima,
õngeritra otsima, otsima, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui poiss seal kõndis puude vilus,
jah, puude vilus kõndis ta
üksinda.

Poiss seal neiu nägi süis, nägi süis,
nägi süis,
huultel õnnis armuvüis, armuvüis, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui poisi huultel laul nii ilus,
jah, laul nii ilus otsata,
otsata.

Noored maha istusid, istusid, istusid,
armujuttu ajasid, ajasid, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui noored ist'sid puude vilus,
jah, puude vilus ist'sid nad
paarina.

Õhtu päike leidis nad, leidis nad, lei-
dis nad
ikka samblal magamas, magamas, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui samblal suure põõsa vilus,
poiss neiu hellalt kaisutas
hoolega.

Varsti hüüdis sõjasarv, sõjasarv, sõja-
sarv,
idast liikus vaenlasparv, vaenlasparv, jah!
Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui poiss end sõtta sättis, silus,
end sättis, silus sõdima,
sõdima.

Kaua aega mööda läin'd, mööda läin'd,
mööda läin'd,
sõdur vaenuväljal käin'd, väljal käin'd,
jah!

Oh kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui armas ilus,
kui sõdur liinil puude vilus,
jah, puude vilus unistas
üksinda.

(Lõppsalm ühekordne.)

Ei seal poln'd nõnda armas, ilus,
poln'd nõnda ilus,
poln'd nõnda ilus,
kui kodumetsas puude vilus,
jah, puude vilus neiuiga
paarina.

Punavangid voorimeesteks

Allpööt jutustab Scouts-pataljoni vabatahtlik Alfred Kolvik (V. R. II/3) oma seiklusest, kus omavoliliselt kätti toomas vange.

Meie rood jäi peatama Velikaja jõe ääre ühte suuremasse külasse. Siin seisime paigal mitu päeva ilma igasuguse tegevuseta. Korraldasime koos külarahvaga tantsupidusid ja löime harmoonika saatel kohalike neidudega tantsu, kuid säärane laisklemine tegi elu väga üksluiseks. Sõna tõsisel mõttes elu läks igavaks.

Arutasime omavahel seda ja teist ning otsustasime pisut punaseid kõditama minna. Nad ei asunudki meist kaugel. Üle jõe seisid enamlaste väeosad. Meid lahutas neist vaid Velikaja jõgi. Nad olid meist kägakatsutavas kauguses, kuid pealetungiks ei tulnud mingit korraldust. Omal käel ei uskunud meie siiski midagi ette võtta. Kangesti oli aga isu minna punastele nalja tegema. Ilma kapten Pinka nõusolekuta meie siiski midagi ette ei otsustanud võtta.

Lähen siis kapten Pinka juure ja seletan, et meestel on igav ja tahame minna punastele natuke hirmu tegema.

Alul on Pinka selle kavatsuse vastu. Lõpuks on sellega nõus, kuid tema meeskonda selleks ei määra ja kaasa võib võtta neid, kes vabatahtlikult soovivad kaasa minna.

Seletan meestele Pinka seisukohad ära. Küsin minu ümber kogunenud meestelt: Kas on kaasatulistajaid. Sellele retkele annab end üles umbes kümme meest.

Nüüd algame retke ettevalmistusega. Seame püssid korda ning söelume omavahel, mida punaste juures ette võtta. Oma roodu kuulipildujatele seletame ainult, et juhul, kui nad kuulevad üle jõe laskmist, siis avagu ka nemad tuli, kuid juhtigu kuulid võimalikult kõrgelt, et ei tabaks oma mehi.

Asusime oma teekonnale. Vaiksel liikusime küla servale. Siit suundusime jõe ääre, varjates end niipalju kui seda suutsime. Jõe kaldalt leidsime künamoodi paadi. Asusime oma meeskonda sellega üle jõe vedama. Korraga mahtus sellesse ainult kolm meest. Nii kulus hulk aega, enne kui saime oma meeskonna üle jõe vedada. Kõik see oli jäänud punastele märkamatuks. Saatsime paar meest ette, kes pidid punaste tunnimehe jaoks tegema. Olime varemalt

Rakendasime siis vankrile ette vangilangenud punaväelased

tunnimehe asukoha kindlaks määranud, kuid meie õnneks ei olnud sel päeval nende tunnimeest üldse kohal. Liikuisime hanereas küla taha metsa ja seadsime end ahelikku küla vastu.

Ilus juulikuu hommikune päike saatis kiiri nii meile kui punastele. Ümber ringi oli vaikne. Tundsin, et rinda asus mingi tahe looduse nautimiseks. Nii ilus oli see hommik.

Jõe kaldalt leidsime künamoodi paadi

Ja siis . . . algasime marulist laskmist külas asuvatele punastele. Kütsime kuule 10 mehega nõnda palju kui suutsime. Karjusime ise kaasa ja tormasime otse külasse sisse. Paljud punased jook-

sid pesuväl majadest välja ja meid nähes tõstsid allaandmiseks käed üles. Karjusime ise metsikult. Seletasime punastele kõigest jõust, et nad on sisse piiratud. Paar meest jätsime vangivõetud punaste korraldamiseks ning ülejäänutega jatkasime tulistamist ja lärmitegemist.

Meie ümber oli kogunenud säärase askelduse tagajärjel hulk vange. Neid oli niivõrd palju, et isegi sel korral, kui nad sõjariistuta oleksid meile vastu püüdnud hakata, oleks seisukord kujunenud raskeks. Tegutsemiseks meie aega ei raisanud. Kätsime vangid ritta ja hakkasime ise sõjariistu kokku korjama. Püsse oli palju. Meie üllatuseks oli meile saagiks langenud ka kolm kuulipildujat. Nii oli meie sõjasaak päris suur. Lasksime püssid kokku kanda. Kuskilt saime ka kaks vankrit. Hobused aga puudusid. Need olid viidud õhtul kaugemale heinamaale sööma ja nende toomiseks ei olnud meil enam aega. Rakendasime siis vankrite ette vangilangenud punaväelased ning algasime nõnda teekonda tagasi. Sõitsime otse üle jõe, sest seal kohal oli jõgi madal, vett vaevalt põlvini, kuid käre vooluga. Õnnelikult saime siiski omade piirkonda. Jätsime siis sõjasaagi meeste hooleks ja läksin asja ette kandma kpt. Pinkale. Viimane oli aga juba meie tulekut näinud ja tuli meile vastu. Andsime üle 47 vangi, kolm kuulipildujat, hulk püsse ja padruneid ning muud kaasa toodud kraami. Komissar oli siiski osanud kõrvale hoida. Ta oli pugenud ühe maja keldrisse, ja kuigi selles majas käisime, jäi ta meile nägematuks.

VABADUSSÕJA KANGELASTE SÜNNIPÄEVI APRILLIS 1937

Major Rud. Vaharo (Freudenstein) (V. R. I/3), sünd. 17. IV 1897. a. Saab 40-aastaseks.

V.-allohv. Joh. Pukspuu (V. R. II/3), sünd. 10. IV 1887. a. Ambla v. Saab 50-aastaseks.

Kapten Aug. Jul. Klasmann (V. R. II/3), sünd. 22. IV 1897. a. Karulas. Saab 40-aastaseks.

N.-allohv. Johan Sütt (V. R. II/3), sünd. 1. IV 1895. a. Kavilda v.
 Otto Aud (V. R. II/3), sünd. 2. IV 1891. a. Kohila v.
 N.-allohv. Joh. Lindus (V. R. II/3), sünd. 2. IV 1898. a. Laiuse v.
 Rud. Kilm (V. R. II/3), sünd. 3. IV 1895. a. Kunda v.
 Ohv.-aset. Hugo Tikkar (V. R. II/3), sünd. 3. IV 1895. Pärit Adaverest.
 Kv.-ametnik Jaan Einpaul (V. R. I/3), sünd. 4. IV 1891. a. Nõmmküla v.
 Major Boris Leemann (V. R. II/3), sünd. 4. IV 1893. a. Anija v.
 San.-major R. P. Peterhoff (V. R. I/3), sünd. 4. IV 1889. a. Tartus.
 N.-allohv. Karl Müller (V. R. II/3), sünd. 5. IV 1892. a. Kambja v.
 Ohv.-aset. Evald Mägi (V. R. I/3), sünd. 6. IV 1899. a. Pärit Narvast.
 Oskar Retsnik (V. R. II/3), sünd. 6. IV 1900. a.
 N.-allohv. Arnold Jaago (V. R. II/3), sünd. 7. IV 1896. a. Pärit Varav.
 Kapten Aug. Sarapuu (V. R. I/3), sünd. 7. IV 1891. a. Mõnistes.
 Kol. Eduard Ahman (V. R. I/3), sünd. 8. IV 1889. a. Pärit Karulast.
 Balder Hanstein (V. R. II/3), sünd. 8. IV 1893. a. Paldiskis.
 Lipnik Christof Mahnke (V. R. II/3), sünd. 8. IV 1893. a. Peri v.
 Andres Andresson (V. R. II/3), sünd. 9. IV 1898. a. Pärnus.
 Kapten Aug. Leisk (V. R. II/3), sünd. 9. IV 1893. a. Adavere v.
 Kapten Hans Miller (V. R. II/3), sünd. 9. IV 1890. a. Kongota v.
 Kapten Hans Idam (V. R. II/3), sünd. 11. IV 1888. a. Pärit Adaverest.
 Veltv. H. Klaasen (V. R. II/3), sünd. 11. IV 1899. a. Särevere v.
 Madis Välja (V. R. II/3), sünd. 11. IV 1898. a. Joala v.
 N.-allohv. Mart Iir (V. R. II/3), sünd. 12. IV 1894. a. Abja v.
 Major Ed. Moorlat (V. R. I/3), sünd. 12. IV 1886. a. Pärit Kolga v.

Veltv. Aleks. Muts (V. R. II/3), sünd. 12. IV 1893. a. Jõgeva v.
 Juhan Kukk (V. R. III/1), sünd. 13. IV 1885. a. Salla-Kärus.
 August Peet (V. R. III/1), sünd. 13. IV 1881. a. Pati v.
 Leitnant Joh. Jõgi (V. R. I/3), sünd. 13. IV 1893. a. Lohusuu v.
 Kapral Martin Kullasepp (V. R. II/3), sünd. 14. IV 1893. a. Uue-Vändras.
 Kapten Rud. Kuslap (V. R. II/3), sünd. 14. IV 1894. a. Pärit Alatskivilt.
 V.-leitnant Benno Gebhardt (V. R. I/3), sünd. 15. IV 1885. a. Pärit Rakverest.
 Leitnant Rud. Raudsepp (V. R. I/3), sünd. 15. IV 1892. a.
 Ohv.-aset. Ferd. Kalle (V. R. II/3), sünd. 16. IV 1889. a. S-Kõpu v.
 Kontradmiral Hermann Salza (V. R. I/3), sünd. 16. IV 1885. a. Haapsalus.
 Andres Saretok (V. R. II/3), sünd. 16. IV 1900. a. Sooru v.
 Kindral Aleksander Tõnisson (V. R. I/1), sünd. 17. IV 1875. a. Härjanurme v.
 N.-allohv. Jaan Roosileht (V. R. II/3), sünd. 17. IV 1897. a.
 N.-allohv. Anton Simonson (V. R. II/3), sünd. 17. IV 1896. a. Pärit Paaslepa v.
 Major Rud. Uuk (V. R. II/3), sünd. 17. IV 1892. a. Narvas.
 Kolonel Jakob Vende (V. R. I/3 ja II/3).
 Aug. Tennmann (V. R. II/3), sünd. 19. IV 1891. a. Saksi v.
 Kolonel Hans Kalm (V. R. I/1 ja II/3), sünd. 20. IV 1889. a. Kõo v.
 Kol.-leitnant Ed. Melts (V. R. I/3), sünd. 20. IV 1893. a. Lasva v.
 V.-allohv. Oskar Peedosek (V. R. II/3), sünd. 20. IV 1895. a. Röpina v.
 Aleks. Roosenberg (V. R. II/3), sünd. 20. IV 1894. a. Narvas.

Kapten Aleks. Takel (V. R. II/3), sünd. 20. IV 1897. a. Pärit Heimtalist.
 V.-allohv. Martin Bergfeldt (V. R. II/3), sünd. 21. IV 1896. a. Peetri v.
 Kv.-ametnik Jul. Kendra (V. R. II/3), sünd. 21. IV 1894. a. Loosi v.
 Kapten Hermann Maim (V. R. II/3), sünd. 21. IV 1894. a. Pärit Tartust.
 Kapten Joh. Pals (V. R. I/3), sünd. 21. IV 1903. a. Tallinnas.
 Leitnant Aug. Schönberg (V. R. I/3), sünd. 21. IV 1892. a. Pärit Soosaare v.
 Kapten Viktor Arak (V. R. II/3), sünd. 22. IV 1896. a.
 Major Johannes Eisenberg (V. R. II/3), sünd. 22. IV 1891. a. Kuimetsa v.
 Leitnant Elmar Kirotar (V. R. II/3), sünd. 22. IV 1897. a.
 Veltv. Jüri Niggol (V. R. II/3), sünd. 22. IV 1890. a. Laiuse v.
 Kindralmajor Herbert Brede (V. R. (I/2), sünd. 25. IV 1874. a. Paides.
 Kapral A. Kukk (V. R. II/3), sünd. 25. IV 1895. a. Pärit Puurmannist.
 Ohv.-aset. Herman Jürgens (V. R. I/3), sünd. 26. IV 1889. a. Pärit Vao v.
 Leitnant Anton Anni (V. R. II/3), sünd. 27. IV 1880. a. Võisiku v.
 N.-allohv. Nikolai Borodin (V. R. II/3), sünd. 27. IV 1896. a. Narvas.
 Leitnant Aug. Koern (V. R. II/3), sünd. 27. IV 1900. a. U-Võidu v.
 V.-allohv. Joh. Bachmann (V. R. II/3), sünd. 28. IV 1896. a. Järva-kandis.
 Kol.-leitnant Aug. Steinberg (V. R. I/3), sünd. 28. IV 1896. a. Massuv.
 N.-allohv. Nikolai Turi (V. R. II/3), sünd. 28. IV 1893. a. Karksi v.
 N.-allohv. Jul. Mänd (V. R. II/3), sünd. 29. IV 1900. a. Pärit U-Põltsamaalt.
 Voldemar Riive (V. R. I/3), sünd. 29. IV 1903. a. Luiste v.
 V.-allohv. Fr. Kukepall (V. R. II/3), sünd. 30. IV 1889. a. Lehtse v.

Mälestusi ühest tublist sõjamehest

Rongiülem kutsus teda lihtsalt „vanapoisiks“. Meile, vähematele „sellidele“ oli ta rooduvana. Ta nimi oli Oldekop — dr. phil. Johan Adalbert Oldekop, rätsepa poeg Tallinnast — päras-tine Tartu ülikooli professor.

„Vanapoiss on kuramuse tubli sõjamees, ainult vanduda ta ei oska,“ oli rongiülema kol. Luiga hinnang.

Ja tõesti. Meile oleks kulunud vahel ära kõvem sõna, kuid oma rooduvana suust me seda ei kuulnud.

Ülbelt rahulik, pabeross elegantselt näpu vahel, paremas käes jalutuskepp, nii jagas ta meile käsklusi ka kõige tihedamas kuulisajus. Iialgi ei alandanud ta ennast selleni, et oleks oma uhket selgroogu painutanud vaenlase kuulide ees.

„Mehed, suitsetage nüüd oma viimane pabeross, ja siis läheme peale,“ ütles ta tavaliselt enne otsustavat rünnakut, kui meie luurajad olid juba vaenlase valvepostidega nokkapidi koos.

„Zepp, edasi! Mehed, karjume nüüd hurraa! Hurraa!!!“ — ja vähe oli neid, kes oleksid sõandanud jääda temast maha, kui ta kepi najal longates võttis suuna otse vaenlase kuulipilduja peale.

Ainult korra kuulsime Oldekoppi vandumas. See oli siis, kui soomusrongid

Kv.-ametnik Arthur Mahnke (V. R. II/2 ja II/3), sünd. 5. IV 1887. a. Peri v. Saab 50-aastaseks

---

N.-ltn. Joh. Oldekop.

Maailmasõjast võttis osa 1916. a. alates. Vabadussõjas soomusrongi nr. 3 dess.-rühma ja kompanii ülemena võttis osa paljudest lahingutest. Sai Kirepi kõrtsi juures haavata. Päras-tine Tartu ülikooli ajaloo professor. Omab V. R. II/2 ja II/3

---

abitult seisid Elva lõhutud silla taga ja punased kogusid suuri vägesid Valga-eelsetele positsioonidele.

Ööd kui päevad töötasid remontrongid kuulsa sildadeparandaja ins. Jürgensi juhatusel silla parandamisel. Kõik ümbruskonna põllumehed olid aetud välja ehituse juure. Muist täitsid kividega Elva jõe täitmatut mudapõhja, teised vedasid kohale ehitusmaterjali.

Vaenlane, kes teadis, et ta saatus oleneb sellest, kui kaua suudab lõhutud sild pidada kinni soomusronge, tegi meeletlikke katseid silla parandustööd takistada. Kõik ta suurükütuli oli koondatud sillale.

Ulgudes ja urisedes lendas silla ümbrusse granaate, lõhkudes külmanud maakamarat ja puistates seda laiali mööda lumevaibaga kaetud põlde. Õhus aga lõhkes šrapnelle ja nende tinakuulid krõbisid ja tantsisid jõge katval jääl.

Igalkord, kui mõni granaat lõhkes sillale lähemal, jooksid talumehed laiali kui heitunud lambakari. Võttis hulga aega, kui nad jälle julgesid käed töö külge panna, et uue granaadi puhul unesti laiali joosta. Oli ilmne, et meil tuleb veel kaua purustatud silla taga vahtida.

Nüüd ütles Oldekop elus oma esimese „kuradi“.

„Kuradi!“ ütles ta. „Te olete mehed.

Teil on püksid, aga olete parajad see-likut kandma!“ See kõik oli öeldud nii mõjuvalt ja viisakalt, et mehed enam tõesti granaatide peale nii suurt tähelepanu ei pööranud.

Põlvest haavata sai Oldekop Kirepi lahingus. Soomusrongide nr. 1 ja nr. 3 ühendatud dessant oli saadetud vallutama Kirepit.

Juba kolmanda soomusrongi liinile ilmumisega hakkas käima nende kahe soomusrongi vahel võistlus. Siin Kirepi all avanes selleks jälle paras juhus ja nii tormasid püstipäi vaenlase tulistava kuulipilduja peale neli ohvitseri. Soomusrong nr. 1 pealt Jüri Ratasepp ning soomusrong nr. 3 pealt ohvitserid Vollmann, Roosmann ja Oldekop.

Ratasepp sai kuuli pähe, Vollmann kolm kuuli rindu, Roosmann kuuli kõhtu ja Oldekop põlve. Kõhtu haavatud Roosmannil jätkus aga veel niipalju jõudu, et ta haaras kinni vaenlase kuulipilduja torust ja kiskus kuulipilduja punaste käte vahelt läbi akna.

Kolm marujulget meest surid, kuid Oldekop ilmus varsti tagasi soomusrongile, haavast täielikult paranemata. Kogu sõja kestel ei lahkunud ta enam jalutuskepest.

Pärast sõda läks Oldekop reservi ja määrati Tartu ülikooli professoriks.

Ta suri 13. III 1924. a. Vahvuse eest omas J. A. Oldekop jaoks Vabaduse Risti.

Lõbusaid lugusid

Rakett.

Jutt on tollest luurajate alatisest saatjast ja ka äraandjast, nii oma kui ka vastase poolel. Ilma selle riistapuuta ei oleks vägedel õine tegevus vist küll mitte mõeldav. Kuidas ta suures kaares majesteetlikult lendleb, oma lähemat, aga ka kaugemat ümbrust sätendavalt valgustades. Häda siis tollele inimhingele, kes ei ole osanud õigel ajal varju pügeda nende tontlike kiirte eest! Sest just hetkel, kui valgusevihk on sind tabanud, oled sa võetud vastase püssikirbul n.-õ. tulipunktiks. Ja kui oivaliselt susisedes ta oskab tuld süüdata, torgatuna vastaspoole katuseräästasse! Ka signaliseerida ja veel palju muudki oskab teha too väike paharett — rakett.

Seisis kord kalevlane R. valvetõkke valvepostil. See polnud just julgemaid mehi, aga oma paar tundi konutas ikka ära kuskil küüni räästa all. Kaasas, peale kõige muu sõjavarustuse, oli tal toorkord ka rakettpüstol paari raketiga. Oli pimedaid sompus ilmu. Iga kahtlase liikumise või kuulduse korral võis ta tarvitada püstolit ja põrutada vastase poolele taeva suunas väikese ilutulestiku. Kuidas nüüd asi tõepoolest oli, aga R. oma postiloleku aja lõpul, just enne vahetuse saabumist, ei seisnud silmnäoga mitte vaenlase, vaid omade poole. Ta hiljem seletas küll oma teguviisi sellega, et teisel pool küüni sattunud ta saju kätte ja ka räästast tilkunud ohtrasti vett kaela. Otsides siis kuivemat kohta, jäänudki peatuma viimaks omapoolsesse küüni ääre, kus olnud varju tuule ja vihma eest.

Eks ta olnud küll erksa kuulmisega, aga suikus püstijalu — mis sa igavusega ja väsinuna ikka teed! Suikus — püssi najal, raketirevolver võõl rihma vahel, aga vahetus tuleb. Ärkas kobina peale äkki mees ja esimese tuhinaga haaras rakettpüstoli ning põrutas raketi välja, aga — p u n a s e! Eemalt kostis püsside ragistamist. R. ise kadus kiiresti teisele poole küüni, lõdiseb ja ootab ning on valmis iga hetk punuma ära — edasi!.. Ta kõrvu kandus tuttavaid hääli, siis selgus, et on tegemist omadega.

Kaua veel arutati, mis saanuks siis R-st, kui ta oleks lipanud tookord — edasi!.. Aga kuhu?.. Otse punaste sülle, kes istusid kalevlastest vahest poolteist kilomeetrit eemal — Poddubje külas. R. ise on aga praegu suur usu-mees, n.-õ. palvevend. Kas pärast seda saatuslikku pääsmist, kes seda teab.

See oli 1920. a. suvel, kui sõjalaevastikus eksisteeris veel meie laevastiku isa s.-l. „Lembit“, kes oli õppereisil ja äsja saabunud Kuressaarest Pärnu. Olles Pärnus, ühel päeval tuleb komandörile Kuressaarest järele kiire telegramm järgmise sisuga:

„Sõida ruttu, siga suri, seebikivi“. Varsti „Lembit“ tossutabki Pärnust välja Kuressaare poole, kus selgub, et komandörile kuuluv Kuressaares olev harjasloom oli vahepeal hinge heitnud, keda nüüd oli vaja muuta kasulikuks aineks seebiks. Et aga tol ajal Saaremaal puudus nii tähtis aine nagu seebikivi, siis tuli see kohale toimetada Pärnust sõjalaeval.

Kalamehed...

Kindr. T. ilmus kord diviisi orkestri õpperuumi. Parajasti oli seal orkestrantidel muusikaharjutus. Kindr. T. ja-

lutab mööda tuba ja näiliseit kuulab hoolega, kuidas mehed õpivad uut orkestripala. Kui lõpeb harjutus, küsib T. meestelt:

„Kes teie seast on kalur?“

Mehed ei saa aru kindr. T. küsimuse tagamõttest. Arutavad omavahel ja leiavad, et 4—5 meest käib vabal ajal kalu püüdmast. Kinnitavad seejuures, et kalapüügiks on üsna vähe aega.

„Seda ma arvasin,“ nõustub kindr. T. orkestrantidega ja lahkub. Üksel ta aga peatub ja ütleb:

„Kuulge, teie kalurid, kui teil pole aega kalal käia, siis vähemalt hoidke kalavõrgud korras,“ näitab ise ämblikuvõrgule lae all ja läheb välja.

Veeloik ja tuletikk.

Kindr. T. ei kannatanud, et kaitseväeüksuste ruumides valitses korralgeidus. Korra läks kindr. T. ühte kompanii ruumi, kus parajasti pesti põrandat. Vett oli maas loikudes. Üks loik asetsees parajasti ukse kümnise lähedal.

„Korrapidaja, korrapidaja,“ hüüab kindral.

„Siin, härra kindral.“

„Ma ei pääse ruumi, jõgi on ees.“

Korrapidaja, kes oli tuntud naljahambana, võttis kiiresti taskust tikutoosi ja pani ühe tiku veelombile ning saluteeris:

„Purre on nüüd peal, härra kindral.“

Kindral T. pöördus sõnalausmata n.-ü. kannapealt ümber ja lahkus. Hiljem ta andis leidlikule korrapidajale 3 ööd-päeva puhkust.

„Vunts, ähh...“

N. rüg. ülemaks oli pikemat aega kol. M., kes kandis üleskeeratud vurre ja ütles peagu iga sõna taga „ähh“. Sõdurid ristisid rügüla „Vunts ähh-iks“. Seda teadis ka M. ise. Kord M. viibis õppekompanii õppustel. Jalutanud

paaril korral sõdurite rivi eest mööda, ta peatas ja küsis lähemalt sõduriit:

„Kuidas mind hüütakse?“

„Härra kolonel,“ vastas sõdur.

„Vale.“

Kordab seda küsimust mitmel puhul, kuid saab ikka endise, liimselt mitte-soovitava, vastuse. Üks sõdur aga võttis siiski julguse ja vastas koloneli küsimusele kõva häälega: „Vunts ähh!“

Hoovil tekkis piinlik vaikus. Ohvitserid muutusid näost valgeks. Oodati, et nüüd läheb lahti põrgu. Kol. M. aga ütles rahulikult: „Õigus. Otsekoheuse eest saate kolm päeva puhkust, ähh. Saate aru, ähh“ — ja kol. M. lahkus.

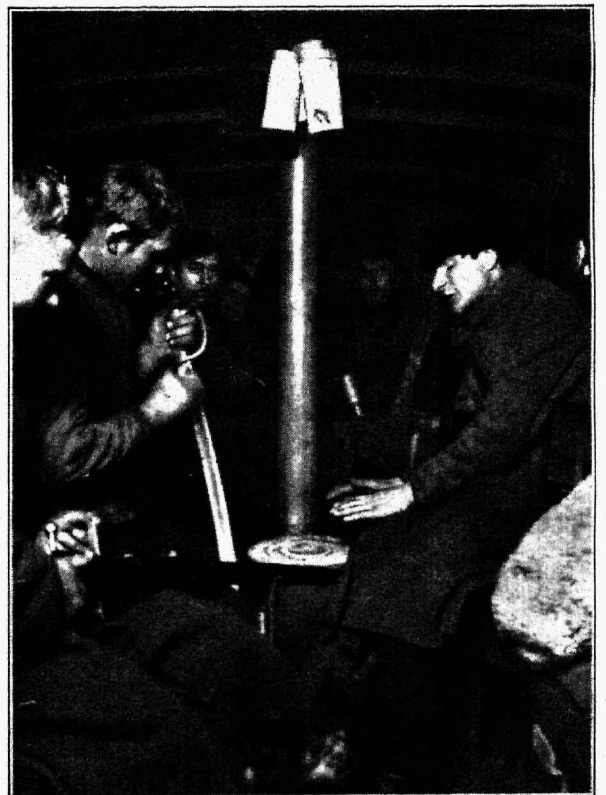
Lubas lüüa keisriks kulbiga.

Sõja ajal oli Narvas kerjuseid tüütavalt palju. Kerjustega olid eriti hädas väliköögmehed. Kui väliköök liikus tänaval, siis jooksis taga kerjuste-jõuk, kes palus suppi, putru või ükskõik mis söödavat. Kõkk ei võinud ometi hakata sõduritele määratud toitu jagama kerjustele, mispärast tõrjus pealetükkijaid piitsa või kulbiga.

Kord sõitis kokk katlaga liinilt linna. Ta sõitis parajasti Suure tänava mäest üles, kui üks mees hüüab: „Pea kinni.“ Ilm hakkas juba pimenema. Kõkk nägi erariietes meest läki-läkiga peas. Arvates, et on tegemist kerjustega, ta kiirustas hobust mäest ülesminekuga. Tundmatu jõudis aga üsna lähedale ja käratas veel kord „Seis“, lisades juure, et ta on kindral T. Kuigi kindral T. armastas liikuda erariietes linnas, ei uskunud kokk, et hüüdja on tõepoolest Viru rinde juht, mispärast käratas kindr. T-le vastu: „Vaat“, kui ma sulle annan ühe täie kulbiga, siis sa oled paupealt keiser!“

Kindral T. jäi sinnapaika, kuna kokk sõitis katlaga oma teed.

Scoutspataljoni mehi
dessantvagunis lahingusse sõidul mõõka
ihumas

PUNAKOMISSARI VÄLIRAAMAT

Jaanipäeva paigu Skautsrügement arendas pealetungi Pihkva frondil. Rügemendi B kompanii peatus Volkova külas, kuna punased olid kindlustatud kaevikutes küla taga. Meie väeüksuste jõudmist külla, nagu jutustab meile ohv.-asetäitja Lasimir, punased ei teadnud. Külasse tuli üks punaste sidemees. Võtsime mehe kinni ja kõnelesime temaga, nagu oma inimesega. Sidemees ei aimanud eksitust.

Punaste sidemees jutustas päris üksikasjaliselt enda väe asukohast ja arvust. Kui lõppeks teatasime, et olime eestlased, vaenlased, siis oli mehe üllatus küllalt suur. Teha polnud aga enam midagi. Sõdurit koheldi vangina ja meie asusime pealetungile. See tuli punastele täiesti ootamatult. Nendel oli parajasti söögiaeg, kui meie ründasime kaevikut. Tekkis paaniline segadus. Paljud punased viskasid püssid maha ja andsid endid vangi. Kätte saadi rohkesti relvi ja osa vööri. Patarei jõudis aga libiseda meil pihust.

Kaevikust leidsid mehed punakomissari väliraamatu, kus leidis ettekanneteid ka idafrondilt 1918. a. lõpul. Väliraamat kuulus tõenäoliselt eestlasele — F. Simson oli kirjutanud ettekannetele alla —, sest mehel oli üsna puudulik vene keele oskus, kuigi käekirja järgi tuli arvata, et tegemist on haritud inimesega. Narva frondil Simson kirjutas alla rühmaülemana, kuna Pihkva frondil ta oli juba 6. Eesti kommunistliku kütiväe polgu kortermeister, seega aastmises tõusnud. Kas Simson langes lahingus, või kaotas kiiruga põgenedes juhuslikult väliraamatu, see on tänapäevani selgusetu.

Väliraamatus teeb F. Simson 20. dets. 1918. a. kell 6 õhtul järgmise ettekande kompanii ülemale:

„Teatan teile, et ööl vastu 19. dets. kella 10 paigu teise rühma vahipost pidas kinni kaks tundmatut meest hobusega. Järelepärimisel nad seletasid, et olevat juhuslikult kokanud Rakve-

re teemajas. Seal nad olevat pummeldanud ja kavatsenud teha lõbusõidu linnast välja. Üks meestest ütles end olevat kalakaupmehe, kuna teine olevat elukutseta ja alles hiljuti vabanevad vanglast. Läbiotsimisel leiti kalakaupmehe taskust 360 rubla saksa raha ja mitmesuguseid dokumente. Teisel ei olnud aga mingisuguseid dokumente,

Ülekuulamisel mehed andsid segaseid seletusi. Alul kõnelesid lõbusõidust, hiljem kalade ostmisele sõidust ja lõppeks ei saanudki teada nende sõidu sihti. Küsimusele, mis nad kavatsesid teha aidavõtmega, kas mitte ei tahtnud minna kuskile aita, vabanevad vang seletas, et miks siis mitte, kui nad oleks leidnud sobiva ukse võtme jaoks. Käskisin hoida mehed hommikuni vahi all, et siis saata nad komandantuuri. Öösi „kalamees“ palus väljakäigukohta, milleks anti luba. Väljakäigukohast mehel õnnestus põgeneda metsa. Vahipostid laskisid talle järele küll mitu pauku, kuid kuuld ei tabanud. Teine mees tahtis ka põgeneda, kuid see lasti põgenemisel maha. Põgenemapääsnu võttis kaasa raha ja dokumendid, mis pärast ei saa tema nime teatada,“ lisab Simson ettekande lõppu. Muuhulgas võib mainida, et 20. dets. paigu 1919. a. meie rahvaväed olid taganenud Rakvest juba Tapa suunas. Punaste käest pääsnu „kalakaupmehe“ isiku kohta puuduvad vähemadki andmed. Vähe on aga uskuda, et oli tegemist tõelise kalakaupmehega.

Juunikuus 1919. a. kurdab Simson oma ettekannetes polguülemale, et 10 puuda leiba olevat läinud halvaks ja asja selgitamiseks palub saata kohale komisjoni. Viimane ettekanne kõneleb jälle viletsast leivast, mida ei saavat süüa. Järgmise ettekande kirjutamiseks on murtud väliraamatu lehti kokku ja pandud kopeepaber vahele, kuid siis sattus väliraamat Skautsrügemendi meeste kätte.

Laipade koormad

Kurvemaks ajajärguks kujunes sõjatulega ristitud vanale Narvale Vabadussõja lõpp. Põhja-Lääne armee lagunemine tõi kaasa taude, mis viisid hauda sõdureid ja ka Narva rahulikke kodanikke massiliselt. Surmavari lautas tiibu üle Narva. Tõve haripunktil veeti laipu koormate viisi ühishauda. Inimesed surid tähtsusetu putukatena. Ühelgi ei olnud huvi nende maise päritolu vastu.

Tülgastusega tuletatakse praegu meele seda ajajärku. Toome üksikuid episoode Põhja-Lääne armee hävingust taudide tagajärjel Narvas.

P.-Lääne-armeelasi elutses 1919. a. lõpul eriti rohkesti Narva vabrikute rajoonis. Haiglates ja kasarmutes hävisid armee riismed, mis pääsid punaste käest Peterburgilt taganemisel. Jutustab piiriküti pataljoni rms R., kes vedas 3–4 päeva laipu Siivertsisse ühishauda.

— Meid saadeti laiba-veole. Võtsime asja alul rohkem „lõbusa ajaviitena“. Kuid tegelikkus kujunes seesuguseks, et meelsamini vahetanuks selle ameti eesliinile minekuga.

— Laibad! Ajab praegu kana-naha ihule, mõeldes sellele tööle. Need olid inimpeletised, kelleks neid oli moondanud verine kõhutõbi. Laibad, ka elusad „laibad“, lausa uppusid täidesse. Paljudel oli nägu kaetud sedavõrd tihedalt täidest, et võimatu oli näha surnu näonahka.

— Ükski sõduritest ei usaldanud panna laipadele käsi külge, et kanda veoautole. Seepärast panime „lingud“ jalga ja vedasime laibad majast välja, või lihtsalt viskasime nad tänavale, pikkade lattide abil veeretamise autosse. Saime igauks aru, et niisugune tegu ei ole ilus, kuid igahel oli elu armas.

— Autole ladusime peale 40–50 laipa, sidusime laibakoorma nõõridega kinni, viskasime vana presendi üle ja sõitsime siis Siivertsi. Seal tühjendasime jälle lattide abil vastiku koorma, n.-n. „Bratskaja mogilas“, nagu nimetasid venelased tol korral partisaanide ühishauda.

— Kas ka kõik partisaanid olid tõepoolest laibad, s. t. kas nad olid juba surnud, kui vedasime neid autoga Siivertsi, see polnud alati päris kindel. Meenub, see oli vist laibaveo teisel päeval, masendav stseen. Olime auto-kandami visanud auku ja läksime Kreenholmi tooma uut. Laibad kukkusid hauda kuidas juhtus, sest kes neid hakkas veel seadma või korraldama. Kui jõudsime Siivertsi tagasi ja hakkasime uut koormat tühjendama, märkas üks rahvaväelane, et ühishauas üks laip liigutab. Läksime siis kõik seda „imet“ augu äärele vaatama. Meie kõigi üllatuseks üks „laip“ tõepoolest polnudki laip. Pool-paljas mees (muuseas olid partisaanid peagu alasti) pugest teiste laipade vahelt välja. Pingutus oli aga sedavõrd suur, et, jõudnud oma kannatuskaaslaste peale, ta jäi sinna liikumatult lamama. Ootasime, et mis nüüd edasi sünnib. Juba näis, et nägime päise-päeva ajal viirastust!

— „Laip“ hakkas siis oigama ja püüdis ajada end istukile. Polnud kahtlust, et olime toonud elusa inimese hauda. Oli muidugi teadmata, kauaks püsib eluõhk veel selles luukeres. Kuid elusat inimest jätta hauda surma ootama, seda ei lubanud meie südametunnistus. Aitasime mehe hauast välja. Kuna ükski ei usaldanud talle anda oma sinelit külma kaitseks, siis mässisime elusale laibale ümber vana presendi ja viisime mehe haiglasse.

— Haiglas mees paranes. Hauastoodu pödes läbi raske tõve. Ta elavat veel praegu Eestis...

*

Kuna tõbiseid partisaane ükski ei võtnud enda juure, meestel polnud aga kuskil elada-olla, siis nad pugesis sageli varjule tühjadesse majadesse, eriti Narva-Jaanilinnas. Seal leiti kõdunenud laipu veel 1920. a. kevadel.

Nii leiti üks külma eest varju pugunud partisaani laip 1920. a. kevadel Jaanilinnas ühe maja põõningul, ärkliktoa ja katuse vahelt, kuhu mees oli külma eest varjule pugunud ja kus ta oli surnud nälja ja taudi pärast.

Laip leiti seepärast, et kevadel hakkas laip lagunema ja levitas halba lõhna majas. Otsides halva lõhna põhjust satuti partisaani laibale.

KUKUN LÕKSU

Ratsamehe

K. PILLAU jutustus

See oli alguses, kui Narva poole punaseid taga ajasime, ja nimelt Puhkova küla juures. Eskadroni ülesandeks on nimetatud küla vallutada. Meie rühm on määratud luure-ülesannetele ning liigume eskadroni ees. Jõudes nimetatud küla ette saadab rühmaülem mind ühe maja juure, et sealt midagi uudist kuulda. Maja juure jõudes ilmuvad äkki kaks punast maja nurga tagant, püssitäägid ähvardavalt välja sirutatud, ning pärivad minu päritolu. Ootamata täbaras olukorras käis mul peast mõte läbi, et enese päästmiseks tuleb heaga läbi saada. Tasakesi, ettevaatlikult seletan siis oma siiatulemise põhjuse: lausun, et vaat', olen iseäralisest eestlaste eskadronist, kes alles paar päeva tagasi siia saadeti, ja nüüd tulin ka teile ütleva, et praegu (käega metsa poole näidates) jõudsin ringi sealt eemalt sinna metsa alla valgetele vastu, kus neile tahame ootamata sauna valmistada. Kui nüüd meid seal puude all liikumas näete, siis oleme oma mehed, ning ärge sinna laskma hakake. Seda kuuldes tõmbuvad venelaste näod neljakandilisteks ning üks nendest lausub: „Tulite just parajal ajal, sest valged kuradid ajavad meid hirmsasti taga.“ Nendega juttu ajades püüan hoolega varjata oma valget linti vasakul käevarrel, mis minu suurimaks äraandjaks ongi. Et seda märgata ei oleks, hoian hobuse põigiti nende ees. Korraga panen tähele, kuidas pu-

kuga meid ründama hakates ei suuda meie kuigi kaua neid pidurdada ilma kuulipildujateta ja palju vähemaarvuliste meestega, mis peamiselt annabki nendele julgust ja kuraasi. Nii oleme neile jälle sunnitud loovutama üürikese rõõmu, mis meid vaid hetkeks õnnestanud.

Kui kõik on põgenemisel külast metsa poole, siis ei saa ma praegu aru, mis sundis meid kaht maha jääma. Olen rühkinud küla ette mäenõlvaku juure, kust neid endid paremale tasapisi triivides, kõik aeg oma karabiinieritest põmmutame. Vaheajal on meid märganud üks raskekuulipildur, kes meie elu siin üsna kibedaks teeb, sest pole kustki kaitset leida. Õnneks märkame väikese silla või truubi, kuhu meil lühikeseks ajaks õnnestub varjule jääda. Kuid seegi ei võimalda meile õiget kaitset. Väljume edasi, eemale paremale roomates, väikese künka varjule, kuid seegi ei kaitse meid. Kutsun kaaslast ühes minuga taganemisele kuni viiekümne m kaugusel asetseva kiviaiani. Kuid ta ütleb puuduvat selleks julguse, et säärase rahe all kuhugi minna. Kõigest hoolimata tõmban küüru selga ja olen kuulidest, mis parmudena sumisevad, siiski puutumatu kiviaia varjus. Mõõduvad mõned minutid. Kaks punakuradit liiguvad laskepiirkonnast otse minu kaaslaste juure, näen tema silmapilkselt lõppu. Kuramuse pärast, kuus tahaksin siit mõlemad saatana maha tõmmata. Kuid nüüd öieti ehmun, sest mul ei ole enam karabiineri rauas ega taskus ju ühtki padrunit, lasksin nad nagu saatuse pilkeks kõik välja.

Punaste kaaslaste lähenedes ruttab teine punane saatan, püss täägiga lõõgivalmis, minu kaaslast läbi lööma, kuid siis haarab teine esimese kraest ja hoiab teda millegipärast tagasi. Minagi saan jälle hingata. Nad on juba mõned sammud minu kaaslastest eemaldunud, pööravad aga veel kord tema poole tagasi ja kisuvad tema säärikud jalast, teda sokkidesse jättes. Nüüd on minulegi selge, et minu kaasvõitleja on ikkagi vaheajal vaenlase kuulist tabatud ja säärikudki juba üle võetud. Nüüd veel sulle, kallid kaasvõitleja, rahu! mõtisklen endamisi. Jälgin sündmustikku kartlikult kiviaia kivide vahelt, et end mitte reeta, kuna siis minulgi pääsmist ei ole.

Meie eskadroni visal vastupanul ei õnnestu punastel täieliselt külla tungida.

Õnn on meiega, sest nüüd on meie järelvägi siia jõudnud, kes ägeda, ootamata lõõgiga vaenlase põgenemisele surub, ning sunnime jälle omakorda vastast paanilises hirmus põgenemisele.

Jahmatan, kui näen jälle oma endist kaaslast, kellelt punased säärikud röövinud, minule paljastes katkistes sokkides lähenevat, ise külmast kahvatu ja sinine poeletunnilisest lumme lebamisest. Tulijat naeratades õnnitledes, ei huvita teda praegu minu isik ega ümbrus, ainuke tema soov on — tuppaa sooja.

Kui mõned kilomeetrid oleme punastele järele ajanud, kuhu minugi kaaslane padrunkoorma otsas paljastes sokkides on jõudnud, siis alles suudab ta oma elamusest rääkida, pärast seda, kui ta talutoas end küdeva pliidi ees on soojendanud ja lahke pereema valmistatud sooja piima maitsnud. Ta kõneleb oma õudsest surmahirmust, kuidas üks punastest tahtnud teda täägiga läbi lüüa, kuna teine arvanud temale kuulist küllalt olevat, siis kistud säärikud, mis punastele väga meeldinud, selle „valge koera“ jalast. Selle aja kestvusel, kui nad minu juures viibivad ja arutlevad ning saapaid kisuvad, võtan enda kokku ja laman kummuli, silmnägu vastu lund, millest nägu praegugi veel valutab. Laman laibana, käed-jalad lõdvalt laiali visatuna, et end mitte millegagi reeta. Sest vastasel juhul oleksid nad minu ilmingimata läbi torganud. Nii jutustas varjusurmast tõusnud kaasvõitleja.

... nii ruttu kui minu ratsu jalad kannavad

naste näod tõsisemaks tõmbuvad ning nemed omavahel midagi sosistavad. Tuhat mõtet läbib mu aju. Silmapilkselt otsuseks põgeneda, ja mõne galopihüppega, nii ruttu kui minu ratsu jalad kannavad, olengi juba metsa puudest varjatud. Otsustame kümne mehega küla okupeerida, ehkki see riskantsena tundub, sest külas peavad asuma kindlasti enamlased, mida ka tõendab siin metsavahi majakeses olev eelpost. Teeme siiski kümnemehelise salgaga väikese haarangu. Vaevalt teele välja asudes jõuab meie eskadron metsa alt lagedale kihutades külla peale. Huviga vaatleme samal ajal metsavahi majakesest suure kaarega Narva poole liduvat kaht punanahka, need olid samad, kelle kätte mina vähe aja eest lõksu langesin. Üks jooksis ees ja teine jäi kaugemale maha — oli vist haavatud, arvame. Kuid meil ei jätke aega neid tülitada, sest ees on meil praegu isegi iga silmapilk suurem madin tulemas ega ole soovitatav ka paukudega erutada eelolevat küla — mesilasperet. Külla sisse tormates tärkab seal igavene paabeli segadus ja siia-sinna jooksmine. Siin on nad, kuramused, endid mugavalt sisse seadnud peremammade pehmetes voodites.

Vahest pool tundi saamegi külas viibida ja soomust koguda. Selle ajaga on punastel korda läinud end koguda ja suurema jõuga meile kallale tungida. Kolmest raskest kuulipildujast ja umbes kuni viiesajamehelise kolmerealise aheli-

---

*Pealinna mugavaim ja parim
kohvik on*

„Kultas“

Kvaliteetsaaduste kondiitriäri

„EESTIMAA PIMEDATELE ABIANDMISE SELTS“

TALLINN, TÕNISMÄGI 8

KÕNETRAAT 453-99

KÕIGE ODAVAMALT OSTATE MEILT

HARJU, PINTSLEID, JALAMATTE

OSTES MEILT VÕIMALDATE PIMEDATELE TÖÖD!

**ELEKTROTEHNIKA-TÖÖKODA
K. KRAAN**

Tallinnas, Vene t. 10

Telefon 433-95

Võtab vastu igasuguseid töid elektri alal,
nagu jõujaamade seadmisi, mootorite
mähkimisi jne.

Teil on huvid Saaremaal?

Soovite **osta** kalu, konserve, metsa, ehitusmaterjale, küttepuid, marmorit, haua- ja mälestussambaid, Saaremaa pähkleid, Saare hobuseid, Saare kodukäsitöid jne. jne. või **müüa** kaupu igal alal? **Vajate** meremehi, majateenijaid, ehitustöölisi, kraavikaevajaid, põllutöölisi? **Soovite** luua tutvusi, vajate suvituseks korterit Kuressaares või mujal, tahate osta talukohta maal, maja linnas jne.?

Kuulutage

„Meie Maas“!

„Meie Maa“ on **ainus Saaremaal ilmuv ajaleht**, mida loevad kõik Saare, Muhu ja teiste saarte elanikud. Ainus, mille kuulutustel on kindel mõju kõigil aladel ja millest oleneb Teie soovide edu Saaremaal, kuna ta pääseb kõikidesse avalikkusesse asutustesse, äridesse ja kodudesse.

„Meie Maa“

Kuressaare

Pikk tän. 6, telef. 8.

„Vabadussõja Lood“ ilmub kord kuus. Üksiknumber 40 snt. Tellimishind: 12 kuud — Kr. 3.75; 6 kuud — Kr. 2.—; 3 kuud — Kr. 1.—; 2 kuud — Kr. 0.80. Kuulutuste hinnad kaantel: viimane välimine külj Kr. 150.—, seesmised à Kr. 120.—, tekstis 1 mm üle lehekülje 60 s., kuulutuste osas à Kr. 80.— lehekülj. Kuulutusi võetakse vastu piiratud arvul.

Väljaandjad: Oskar Mänd ja Bernh. Ingel. Vastutav toimetaja Oskar Mänd (V. R. II/3). Toimetus Tallinnas, Pärnu mnt. 10—13, telef. 466-39 ja 466-17, postkast 419. Posti jooksev arve 609. Tellimisi ja sissemaksu võtavad vastu kõik postiasutused.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükk, Pikk t. 2. Tallinnas, 19. märtsil 1937. a.

MAJAMANIKE KREDIITPANGA Ü/P.

TALLINNAS, PÄRNU MNT. 6

Äriseis 31. detsembril 1936. a.

AKTIVA

PASSIVA

Kassa	Kr.	25.530,32
Jooksev arve Eesti Pangas	„	55.030,30
Hoiuarved teistes pankades	„	82.807,19
Väärtpaberid	„	15.883,84
Diskonteeritud vekslid	„	700.121,18
Tähtajalised laenud	„	9.850,—
Kontokorrent laenud	„	176.492,26
Korrespondendid:		
„Loro“	Kr.	2.735,80
„Nostro“	„	<u>13.962,05</u>
Vallasvara	„	8.259,38
Garantiide deebitorid	„	15.202,50
Tuleva-aasta kulud	„	414,09
Muud aktivad	„	405,46

Kr. 1.106.694,37

Osakapital	Kr.	80.200,—
Tagavarakapital	„	3.971,58
Vallasvara amortisatsiooni ka- pital	„	2.408,94
Hoiusummad:		
Jooksva arvel Kr. 584.197,44		
Tähtajalised	„	188.518,07
K/korr. kree- dit saldod	„	<u>85.303,44</u>
Vekslite rediskont	„	80.063,44
Kontokorrent arve Eesti Pangas	„	21.515,57
Korrespondendid:		
„Loro“	Kr.	6.395,30
„Nostro“	„	<u>12.713,09</u>
Väljaantud garantiid	„	15.202,50
Tuleva-aasta tulud	„	8.398,59
Muud passivad	„	12.515,12
1936. a. ülejääk	„	<u>5.291,29</u>

Kr. 1.106.694,37

PILTPOSTKAARTE

ostate

suurimas valikus ja soodsasti

V. OTS'alt

Tallinn,

Harju 44. Telef. 445-65

RESTORAN

F. IVANOV

TALLINN,

Estonia puist. 29

Telefon 467-75

MAITSVAD SÖÖGID

ODAVAD HINNAD

Soovitame lugupeetud
piimatalitustele:

Rootsi „ALFA - LAVAL“
ja
Saksa „WESTFALIA“

harilikke, poolhermeetilisi ja físhermeetilisi

KOORELAHUTAJAID

ASTRA & SILKEBORG I VABRIKUTE uuemat tüüpi ning parimate katsetulemustega kroonitud

PIIMATOOSTUSE MASINAID

Praegusaja parimaid üldtunnustatud

PIIMAVEOKANNE JA PIIMAKURNASID

Taani „F. M.“ ja Rootsi „Alfa“

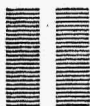
Võitünnimaterjali, pärjamenti, võisoola, võivärvi, väävelhapet, amüülalkoholi, masinarihmu ning kõiki piimatalituses vajalisi laboratooriumitarbeid

Müük ainult piimatalitustele.
Jälgige hinnakirju.

P. K. „Võieksport“

○/Ü **TILGA & KO**

ELEKTRIOSAKOND

TALLINN, HARJU 23, TEL. 467-98.

Elektriarmatuurid. Keedunõud. Pliidid. Ahjud. Igasugused installatsioonmaterjalid. Jõujaamade ehitused. Kalkulatsioonid. Nõuanded.

TOOSTUSOSAKOND

TALLINN, KAPPELI 7, TEL. 312-26.

„ARBA“ tehas. Igasugused metallitööd. Galvaanilised vannid. Bakeliidi pressimine. Elektrotehnilised artiklid.

SPEDITSIOON

TALLINN, S. KARJA 18, TEL. 445-73.

Kaupade vedu. Tollitalitused. Inkasso ja kinnitused.